

ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра менеджменту та міжнародного бізнесу

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до семінарських занять з дисципліни

«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

для здобувачів вищої освіти за спеціальністю

073 «Менеджмент (менеджмент організацій і адміністрування)»

ЛЬВІВ-2023

Янків М.М. Методичні рекомендації до практичних занять студентів з дисципліни «МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС». Львів : ЛІМ, 2023. 107 с.

Затверджено на засіданні кафедри менеджменту та міжнародного бізнесу

Протокол №1 від 22 серпня 2023 р.

Схвалено Вченою радою Львівського інституту менеджменту

Протокол № 1 від 24 серпня 2023 р.

ВСТУП

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, об'єктивно вимагають узгодження національної економічної політики зі світовими економічними процесами на базі використання тенденцій та закономірностей розвитку світового господарства і світової системи у цілому.

Курс «Міжнародні економічні відносини» розрахований на формування у студентів знань про закономірності взаємодії господарюючих суб'єктів різної державної належності у сфері міжнародного обміну товарами та послугами, руху факторів виробництва та фінансування і формування міжнародної економічної політики держав а також на розвиток умінь та навичок аналізу зовнішньоекономічної політики України у процесі інтеграції її у сучасні світогосподарські структури. Практичні заняття, які є однією з основних форм роботи студентів вищих закладів, дають змогу засвоїти закономірності функціонування та розвитку у міжнародному масштабі ринкової системи організації господарського життя; закономірності формування сукупного попиту та сукупної пропозиції на товари та фактори виробництва, які перебувають у міжнародному обігу; основні теорії міжнародної торгівлі, особливості їх застосування; особливості формування та функціонування міжнародної валютно - фінансової системи системи; міжнародні інтеграційні процеси та їх наслідки для України; інструменти аналізу та програмування відкритої національної економіки, особливо її реального, бюджетного та зовнішнього секторів, в умовах їх взаємодії з економікою інших країн; тенденції розвитку міжнародних фінансових ринків та фінансових механізмів, які обслуговують функціонування міжнародної економіки; інституційну структуру регулювання міжнародної економіки, принципи її формування, тенденції розвитку та шляхи вдосконалення;

Обговорення та осмислення питань курсу на практичних заняттях дозволяє використовувати отримані знання для аналізу закономірностей взаємодії національних економік, міжнародних економічних організацій у сфері міжнародної торгівлі, міжкраїнного переміщення факторів виробництва, фінансування та формування міжнародної економічної політики; аналізувати зовнішньоекономічну політику України; аналізувати проблеми та передбачати перспективи міжнародного бізнесу в Україні. емінарські заняття передбачають самостійну підготовку студентів до них, вироблення навичок добування істини.

Програма курсу «Міжнародні економічні відносини» у Львівському інституті менеджменту відводить на практичні заняття 13 годин.

Кожне з практичних занять побудоване за схемою: ключові поняття, контрольні запитання за темою; задачі; конкретні ситуації (кейси); питання для дискусії; тести та інші форми для перевірки засвоєння матеріалу. Поєднання теоретичних положень (ключові поняття) та практичних задач служить базою для підготовки до дискусії, а використання конкретних ситуацій (case –study method – CSM) – для детального обговорення основних проблем теорії та формування власної оцінки ситуації прийняття рішення.

Використання CSM є порівняно новим явищем у проведенні практичних занять в навчальних закладах України. Тому при застосуванні цього методу необхідно прийняти до уваги проради, розроблені у Гарвардській школі бізнесу:

1. Кожен студент повинен мати свій екземпляр кейсу.
2. Студенти повинні читати кожен кейс так, щоб швидко визначити найважливіші проблеми. Якщо кейс має великий обсяг, то доцільно дати можливість студентам ознайомитись з його змістом заздалегідь.
3. Детальний аналіз слід проводити щодо принципів ситуацій, тобто того, що є, а не того, що прагнемо мати. При проведенні аналізу необхідно розглянути історію виникнення ситуації, поставити «діагноз» ситуації, обґрунтувавши свій вибір, намітити

план виконання своїх задумів щодо розвитку подій в конкретній ситуації, обговорити реальність втілення його у життя.

4. Необхідно, щоб студенти брали активну участь у дискусії, але викладач обов'язково повинен контролювати її хід, відповіді студентів.

5. Роль викладача у методі «кейс-стаді» - скерування студентів у потрібному напрямку (згідно з розробленим планом), а не домінування. Викладач має знати відповідь на кейс, але студенти повинні самі прийти до аналогічних відповідей. Якщо студенти «зайшли у глухий кут», то викладач повинен підштовхнути їх до правильної відповіді.

6. Викладач та студенти повинні добре знати відправну точку, сам кейс, його деталі, а також теоретичний матеріал, щоб глибше зрозуміти ситуацію.

7. Викладач має знати чим розпочати та чим закінчити заняття.

8. Слід мати на увазі, що аналіз кейсу може призвести до декількох альтернативних рішень. У такому випадку слід розглянути умови, за яких одне з рішень буде найкращим.

9. При обговоренні можна допускати відхилення від проблеми, яка розглядається, але через деякий час дискусію слід скерувати у необхідному напрямку.

10. Важливе значення має використання дошки: усі відповіді та пропозиції студентів «за» і «проти» необхідно записувати. Потім проаналізувати факти по черзі та підбити підсумок.

11. У підсумку викладач має висловлювати думку студентів, а не свою власну.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		дфн	зфн
1	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 1 «Структура міжнародної економіки».	2	0,5
2	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 2 «Теорії міжнародної торгівлі товарами та послугами»	1	0,5
3	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 3 «Міжнародна торгова політика»	2	0,5
4	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 4 «Міжнародна торгівля послугами» <i>Контрольний письмовий захід (теми 1-4).</i>	1	0,5
5	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 5 «Міжнародний рух капіталу»	2	0,5
6	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 6 «Міжнародна міграція робочої сили»	1	0,5
7	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 7 «Міжнародна передача технології»	1	0,5
8	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 8 «Міжнародна економічна інтеграція»	2	
9	Розв'язок задач, тестові опитування, обговорення проблем, розгляд кейсів з теми 9 «Міжнародна валютно-фінансова система. Міжнародні фінансові ринки» <i>Контрольний письмовий захід (теми 5-9)</i>	1	0,5
	Разом	13	4

Практичні заняття можуть проводитись у таких формах:

1. розв'язок задач та перевірка правильності розв'язку задач, отриманих на самостійну роботу;

2. письмові опитування ключових понять;
3. тестові опитування;
4. обговорення проблем із теми;
5. розгляд кейсів.

ТЕМА 1. СТРУКТУРА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Контрольні питання

1. Дайте визначення товару в міжнародній економіці. У чому полягає двоїстість товару?
2. Які основні відмінності між торговими і неторговими товарами?
3. Сформулюйте поняття фактора виробництва. Які фактори виробництва Вам відомі?
4. Що розуміється під міжнародним поділом праці? До якого типу поділу праці він відноситься?
5. Поясніть, як Ви розумієте міжнародний поділ таких факторів виробництва, як земля, капітал, технологія, праця.
6. Дайте визначення світовому ринку. Які його характерні риси?
7. Дайте визначення світової торгівлі, експорту, імпорту, торгового сальдо, торгового обігу.
8. Що таке світове господарство? Які його характерні риси?
9. Які типи факторів виробництва Вам відомі? Які з них характеризуються високою мобільністю, а які низькою?
10. Дайте визначення міжнародної економіки. Які із її ознак притаманні також світовому ринку та світовому господарству, а які лише їй?
11. Яка структура світової економіки?
12. Назвіть конкретні форми міжнародних економічних відносин.
13. В чому відмінність між міжнародною макро- і міжнародною мікроекономікою?
14. Які причини існування міжнародного бізнесу?
15. Які переваги мають фірми, що беруть участь у міжнародному бізнесі?

Література: 1, 2, 4, 5

Кейс

«УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ»

Для України процес входження у світове господарство супроводжується формуванням нераціональної структури експорту. Основні риси сучасної моделі міжнародної спеціалізації економіки країни пов'язані з тим, що Україна експортує на міжнародні ринки ті товари і послуги, які є відносно малодинамічними та характеризуються скороченням їхньої частки у глобальних продажах товарів і послуг. На цих ринках до того ж панує жорстка цінова конкуренція. Водночас, вкрай мізерними є поставки на високодинамічні ринки, які визначають перспективи розвитку світової економіки.

Для України характерні низькі показники експорту високотехнологічних товарів та послуг. При цьому наявні для формування високотехнологічного типу економіки конкурентоспроможні умови належним чином не використовуються.

Очевидним є відставання України і в розвитку інформаційних технологій.

Запитання:

1. Які види товарів формують основні статті експорту України?
2. У чому полягає їх слабка перспективність?
3. Які цінові переваги має Україна?
4. В яких випадках Україна може швидко втратити цінові переваги?

5. Які основні стратегічні орієнтири має визначити Україна у міжнародній торгівлі?
6. Який основний захід буде найефективнішим для подолання дискримінаційних торговельно-економічних заходів з боку інших країн - торгових партнерів?
7. Які види товарів необхідно експортувати у майбутньому?
8. Які чинники міжнародного поділу праці найактивніше використовуються на сучасному етапі в Україні?
9. Які чинники міжнародного поділу праці необхідно активніше розвивати Україні на сучасному етапі?
10. Що таке експортна спеціалізація і які групи товарів підпадають під бажану експортну спеціалізацію в Україні?

Питання для дискусії

1. Чому теорія міжнародної економіки розглядає товар не як продукт виробництва, а як предмет сукупного попиту і сукупної пропозиції?
2. Які промислові і сільськогосподарські товари та за яких умов стають неторговими? Наведіть приклади неторгових товарів, які за певних умов можуть продаватися за кордон.
3. Чи треба додавати в найпростішу схему міжнародної економіки ще одну економічну силу - уряд чи державу? Який буде вплив цієї сили?
4. Чи доцільна міжнародне економічне кооперування в такому факторі виробництва як земля? Наведіть аргументи за та проти.
5. Якщо товар - це використаний фактор виробництва, то чи може фактор виробництва бути товаром? Чи охоплює поняття світової торгівлі тільки торгівлю товарами чи й торгівлю факторами виробництва?
6. До якого ступеня рівноважна ціна на товар на світовому ринку може відрізнятися від рівноважних цін на цей же товар у кожній з торгуючих країн? Чи може внутрішня ціна товару у кожній з країн бути вищою від світової рівноважної ціни? А нижчою?
7. Мексика добре забезпечена робочою силою, а Канада - землею. До якого типу факторів виробництва відносяться мексиканська робоча сила і канадська земля? Чи можуть вони бути основою довгострокової конкурентної переваги цих країн? Чому? У виробництві яких товарів?
8. Деколи міжнародною економікою вважають тільки зовнішньоекономічні зв'язки держав одна з одною, міжнародні економічні відносини. Наведіть аргументи за та проти такого підходу.
9. Правильне, неправильне чи невизначене таке твердження: «Поведінка фірм, що орієнтуються на прибуток, пояснює, чому крива сукупної пропозиції має висхідну траєкторію».

Тести

1. Міжнародний поділ праці це:
  - а) вищий ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, основою якого є економічно вигідна спеціалізація окремих країн і обмін між ними випущеною продукцією визначеної кількості та якості;

б) форма поділу праці між країнами, при якій збільшення концентрації однорідного виробництва відбувається на базі диференціації національних виробництв, виділення в самостійні (відокремлені) технологічні процеси, в окремі галузі виготовлення продукції понад внутрішні потреби;

в) взаємовідносини між державами при обміні продуктів праці різних галузей виробництва;

г) об'єднання зусиль виробників декількох країн у випуску певних видів товарів для світового ринку.

2. Міжнародне виробниче кооперування це:

а) вищий ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, основою якого є економічно вигідна спеціалізація окремих країн і обмін між ними випущеною продукцією визначеної кількості та якості;

б) форма поділу праці між країнами, при якій збільшення концентрації однорідного виробництва відбувається на базі диференціації національних виробництв, виділення в самостійні (відокремлені) технологічні процеси, в окремі галузі виготовлення продукції понад внутрішні потреби;

в) взаємовідносини між державами при обміні продуктів праці різних галузей виробництва;

г) об'єднання зусиль виробників декількох країн у випуску певних видів товарів для світового ринку.

3. *Погодьте кожний рядок зі стовпчика «Термінологія» з відповідним рядком зі стовпчика «Визначення» шляхом внесення літер.*

Термінологія		Визначення
А.Кооперування за видами	_____	дво- і багатостороннє
Б.Кооперування за стадіями	_____	внутрішньо- і міжфірмове, внутрішньо- і міжгалузеве, горизонтальне, вертикальне, змішане
В.Кооперування за методами	_____	між двома і більше країнами, в межах регіону, міжрегіональне, всесвітнє
Г.Кооперування за структурою зв'язків	_____	дво- і багатопредметне
Д.Кооперування за територіальним охопленням	_____	виконання спільних програм, договірна спеціалізація, створення СП
Е.Кооперування за кількістю суб'єктів	_____	економічне кооперування, виробниче, науково-технічне, у сфері збуту тощо
Ж.Кооперування за кількістю об'єктів	_____	передвиробниче, виробниче, комерційне

4. *До сучасних макроекономічних шкіл, які розглядають проблеми міжнародної економіки, належать:*

а) теорія порівняльних переваг, теорія абсолютних переваг, теорема Хекшера –Оліна;

б) неокласична, неокейнсіанська, раціональних очікувань;

в) кейнсіанська, монетаристська, неокласична.

5. *Неокласична макроекономічна школа допускає, що:*

а) ціни приводять попит і пропозицію до рівноваги, конкуренція і ринок досконалі, державне втручання небажане;

б) ціни приводять попит і пропозицію до рівноваги, конкуренція і ринок досконалі, необхідне державне втручання;

в) основною проблемою є макроекономічні коливання, які впливають на ціни, конкуренція недосконала, державне втручання бажане.

6. Неокейнсіанська макроекономічна школа твердить, що:

- а) основною турботою уряду повинно бути підтримання обсягу грошової маси на достатньому рівні, тоді ціни приведуть попит і пропозицію до рівноваги;
- б) основною проблемою є пояснення макроекономічних коливань навколо точки рівноваги, а головний недолік ринку полягає в нездатності миттєво реагувати на зміни попиту і пропозиції, а це викликає необхідність державного регулювання економіки;
- в) поведінка суб'єктів господарювання цілком залежить від макроекономічних коливань, які можуть бути знівельовані діями уряду за умови контролю над грошовою масою.

7. Школа раціональних очікувань в макроекономіці твердить, що:

- а) зміна макроекономічних показників пояснюється очікуваннями суб'єктів господарювання щодо коливання рівнів попиту і пропозиції на світових ринках;
- б) очікування уряду щодо макроекономічних коливань приводять до зміни конкурентного середовища окремих суб'єктів господарювання;
- в) пояснити поведінку суб'єктів господарювання можна тим, як вони оцінюють майбутню поведінку інших суб'єктів і розвиток макроекономічних показників.

8. Збільшення сукупного попиту приводить до:

- а) збільшення ціни та обсягів виробництва;
- б) збільшення ціни та зменшення обсягів виробництва;
- в) зменшення ціни та збільшення обсягів виробництва.

9. Зменшення сукупної пропозиції приводить до:

- а) збільшення ціни та обсягів продаж;
- б) збільшення ціни на товар та зменшення обсягів виробництва;
- в) зменшення ціни та обсягу виробництва.

10. Одночасне зростання сукупного попиту та сукупної пропозиції приводить до:

- а) зростання обсягів виробництва при незмінній ціні;
- б) зростання обсягів виробництва та зменшення ціни;
- в) зростання обсягів виробництва та збільшення ціни.

11. Збільшення сукупної пропозиції на фоні падіння сукупного попиту приводить до:

- а) збільшення ціни при фіксованому обсягу виробництва;
- б) зменшення ціни при фіксованому обсягу виробництва;
- в) зменшення ціни при збільшенні обсягу виробництва.

12. Зменшення сукупної пропозиції на фоні збільшення сукупного попиту приводить до:

- а) збільшення ціни при фіксованому обсягу виробництва;
- б) зменшення ціни при фіксованому обсягу виробництва;
- в) збільшення ціни при зменшенні обсягу виробництва.

13. Міжнародний поділ факторів виробництва – це:

- а) вищий ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, що передбачає стійку концентрацію виробництва певної продукції в окремих країнах;
- б) стійкий обмін між країнами продуктами, що виготовляються ними з найбільшою економічною ефективністю;
- в) історично усталена концентрація окремих факторів виробництва у різних країнах, що є передумовою виробництва ними певних товарів економічно ефективніше, ніж в інших країнах.

14. Міжнародні економіка розглядає такі види ринку:

- а) світовий, зовнішній, міжнародний, національний, внутрішній;
- б) міжнародний, світовий, національний, внутрішній;
- в) внутрішній, національний, міжнародний, конкурентний.

15. Міжнародна торгівля – це:

- а) сфера міжнародних товарно-грошових відносин, що є сукупністю зовнішньої торгівлі всього світу;
- б) стійкий обмін продуктами виробництва між контрагентами з різних країн;
- в) сукупність експортних та імпорتنих операцій.

16. Торгове сальдо – це:

- а) сума вартісних обсягів експорту та імпорту;
- б) різниця вартісних обсягів експорту та імпорту;
- в) частка вартісних обсягів експорту та імпорту.

17. Торговий оборот – це:

- а) сума вартісних обсягів експорту та імпорту;
- б) різниця вартісних обсягів експорту та імпорту;
- в) частка вартісних обсягів експорту та імпорту.

18. Міжнародні економічні відносини вивчає:

- а) закономірності взаємодії господарських суб'єктів різних держав у сфері міжнародного обміну товарами та послугами, руху факторів виробництва та фінансування і формування міжнародної економічної політики;
- б) вивчає закономірності міжкраїнного руху конкретних товарів і факторів їх виробництва, а також їх ринкові характеристики (попит, пропозицію, ціну тощо);
- в) вивчає закономірності функціонування відкритих національних економік і світового господарства в цілому в умовах глобалізації фінансових ринків.

19. Міжнародна мікроекономіка вивчає:

- а) закономірності взаємодії господарських суб'єктів різних держав у сфері міжнародного обміну товарами, руху факторів виробництва та фінансування і формування міжнародної економічної політики;
- б) вивчає закономірності міжкраїнного руху конкретних товарів і факторів їх виробництва, а також їх ринкові характеристики (попит, пропозицію, ціну тощо);
- в) вивчає закономірності функціонування відкритих національних економік і світового господарства в цілому в умовах глобалізації фінансових ринків.

20. Міжнародна макроекономіка вивчає:

- а) закономірності взаємодії господарських суб'єктів різних держав у сфері міжнародного обміну товарами, руху факторів виробництва та фінансування і формування міжнародної економічної політики;
- б) вивчає закономірності міжкраїнного руху конкретних товарів і факторів їх виробництва, а також їх ринкові характеристики (попит, пропозицію, ціну тощо);
- в) вивчає закономірності функціонування відкритих національних економік і світового господарства в цілому в умовах глобалізації фінансових ринків.

21. Вставте пропущене слово:

_____ - це продаж та вивезення товару за кордон.

22. Вставте пропущене слово:

_____ - це купівля та ввезення товару з-за кордону.

23. Вставте пропущене слово:

_____ - це теорія ринкової економіки, що вивчає закономірності взаємодії господарських суб'єктів різних держав у сфері міжнародного обміну товарами та послугами, руху факторів виробництва та фінансування і формування міжнародної економічної політики.

24. Вставте пропущене слово:

_____ – форма господарського спілкування, за якої усе, що призначено для продажу збувається самим виробником всередині країни.

25. Вставте пропущене слово:

_____ - це частина національних ринків, яка безпосередньо зв'язана з закордонними ринками.

26. Вставте пропущене слово:

_____ – сфера сталих товарно-грошових відносин між країнами, які базуються на міжнародному поділі праці та інших факторів виробництва.

27. Вставте пропущене слово:

_____ – обсяг виробництва товарів, котрі споживачі готові колективно придбати при існуючому рівні цін.

28. Вставте пропущене слово:

_____ – товар, який може рухатись між різними країнами.

29. Вставте пропущене слово:

_____ – ті фактори виробництва, що країна отримала від природи або в результаті тривалого історичного розвитку; мають низьку міжнародну мобільність.

30. Вставте пропущене слово:

_____ – ті ФВ, які можна застосовувати для виробництва в одній галузі або для створення однієї або дуже вузької групи продукції; мають низьку міжнародну мобільність.

ТЕМА 2. ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ТА ПОСЛУГАМИ

Контрольні питання

1. Яку користь приносять теорії торгівлі?
2. В яких теоріях торгівлі враховується вплив державного втручання, а в яких описується, як держава повинна втручатися в товарний обмін для досягнення певних національних цілей?
3. Які відмінності між меркантилістською та неомеркантилістською теоріями? Що є їх основним завданням?
4. Який основний зміст теорії розміру країни? На що спрямована ця теорія?
5. Які основні допущення, зроблені у теоріях абсолютних та відносних переваг, можуть, на Вашу думку, викликати сумніви?
6. У чому полягає зміст і в чому обмеженість меркантилістської теорії міжнародної торгівлі?
7. Дайте визначення закону абсолютних переваг. За яких умов він виконується?
8. Що таке альтернативні витрати виробництва, і як вони пов'язані з теорією відносних переваг?
9. Дайте визначення закону порівняльних переваг. Яке його застосування?
10. Як визначається співвідношення цін при торгівлі згідно з законом порівняльних переваг?
11. Що таке вираш від торгівлі? Як він визначається з боку витрат праці і з боку збільшення споживання?
12. Чи застосовується закон порівняльних переваг до торгівлі декількома товарами між декількома країнами?
13. Як визначається рівень відносних зарплат згідно з законом порівняльних переваг?
14. У чому полягає обмеженість закону порівняльних переваг? Які типові помилки виникають на практиці в зв'язку з його незнанням або нерозумінням?
15. Які допущення лежать в основі теорії співвідношення факторів виробництва?
16. Дайте визначення фактороінтенсивності товарів і факторонасиченості країни.
17. Сформулюйте теорему Хекшера-Оліна. Доведіть графічно.
18. У чому сильні і слабкі сторони теорії співвідношення факторів виробництва? Чому можливе лише обмежене її застосування?
19. У чому полягає парадокс Леонтєва? Чому його не можна вважати повним спростуванням теорії співвідношення факторів виробництва?
20. Чому існує міжнародна торгівля та інвестиції?
21. Які урядові інститути прискорюють або сповільнюють торгову діяльність та мобільність факторів виробництва? Що сталося би, якби не було цих інститутів?

22. Покажіть переваги та недоліки спеціалізації країн у зв'язку із торгівлею.
23. Сформулюйте вихідні передумови розробки класичних теорій торгівлі.
24. Який основний зміст теорії життєвого циклу товару?
25. Про що йдеться у теорії подібності країн?
26. Чому компанії з різних країн торгують одне з одною? Які існують стимули до експорту та до імпорту?
27. Дайте характеристику концепціям залежності, незалежності та взаємозалежності країн. До чого вони можуть привести?
28. У чому подібність внутрішньої та зовнішньої торгівлі? У чому їх відмінність?

Література: 1 – 8

Кейс

ТОРГІВЛЯ ШРІ-ЛАНКИ

Шрі-Ланка, що в перекладі означає «блискаюча земля» є острівною державою біля південного краю півострова Індостан, площею 65,5 тис. кв. км та з населенням понад 16 млн. чоловік. Відрізняється гарячим тропічним кліматом з двома періодами мусонів, але у гірських районах досить прохолодно та бувають заморозки. Відома у Європі під назвою Цейлон з початку XVI ст. і до 1972 р., Шрі-Ланка є за багатьма аспектами типовим прикладом більшості країн, що розвиваються: низький дохід на душу населення (близько 420 дол. США на рік), сильна залежність від експорту небагатьох сировинних товарів, недостатня валютна виручка для закупівлі необхідного споживчого та промислового імпорту та високий рівень безробіття. Але за багатьма іншими аспектами Шрі-Ланка нетипова для країн, що розвиваються. За деякими показниками якості життя вона займає досить високе місце: рівень грамотності (87%) - один з найвищих в Азії; рівень харчування, медичного обслуговування та розподілу доходів - один з найвищих у «третьому світі»; середня очікувана тривалість життя (71рік) є однією з найвищих у СРК; темпи зростання населення, які становлять в останнє десятиліття 1,5% на рік, - серед найнижчих у світі.

Хоча Шрі-Ланка досягла незалежності лише 1948 р., у неї існує тривала документована історія міжнародної торгівлі: цар Соломон посилав свої галери у Шрі-Ланку для купівлі дорогоцінних каменів, слонів та пав, щоб догодити цариці Савській; Синдбад-морехід та Марко Поло плавали туди; країна посилала своїх послів імператору Клавдію у Римську імперію, а пізніше встановила торгіві відносини із Китаєм. Одна за одною європейські держави завойовували острів, щоб одержувати продукти, відсутні в їх країнах. Португальці, наприклад, прагнули таких товарів, як кориця, гвоздика, кардамон, а англійці перевели господарство острову на виробництво чаю, каучуку та кокосових горіхів замість рису, як основної сільськогосподарської культури.

З моменту досягнення незалежності Шрі-Ланка розглядала політику міжнародної торгівлі, як засіб, що сприяє розв'язку таких проблем, як дефіцит іноземної валюти, надзвичайна залежність від одного продукту та одного ринку і недостатнє зростання обсягу виробництва та зайнятості.

Для імпортних закупівель потрібна іноземна валюта. Прогрес у розвитку засобів міжнародного зв'язку та транспорту сприяв зростанню очікувань Шрі-Ланки, спричинив до того, що іноземній продукції або обладнанню для її виробництва почала надаватися явна перевага. Але потреби зростали значно швидше ніж валютні надходження.

Шрі-Ланка була занепокоєна також своєю залежністю від одного єдиного експортного продукту та ринку. До 1975 р. понад 1/2 валютної виручки у країну надходило від продажу чаю. Це робило її уразливою з двох боків. По-перше, світовий попит на чай зростав не так швидко, як на багато інших товарів, особливо промислових. Тому чай виявився не таким надійним засобом збільшення темпів економічного зростання, зайнятості або валютних надходжень, як деякі інші товари. По-друге, ціни на чай зазнають значних коливань залежно від врожайності або через стихійні лиха у будь-

якій країні - експортері чаю. Були випадки, наприклад, коли гуртова ціна чаю з року в рік змінювалась на 90%. Це дуже утруднювало планування довгострокових підприємницьких або державних проектів. Оскільки Шрі-Ланка була англійською колонією, то і після 1948 р. третина її експорту надходила у Великобританію. Таким чином, країна була потенційно уразливою перед англійськими політичними вимогами та економічними спадами. Тому багато ланкійців прагнули скорочення торгівлі з Великобританією для досягнення політичної та економічної незалежності.

У зв'язку з цими різноманітними, але взаємопов'язаними проблемами Шрі-Ланка намагалась з часів здобуття незалежності заробити більше національної валюти шляхом збільшення експорту своїх традиційних товарів. Крім того, вона намагалась диверсифікувати виробництво. З 1948 р. до 1960 р. Шрі-Ланка майже не намагалась змінити ступінь своєї залежності від експорту чаю, каучуку, кокосових горіхів для оплати імпорту продуктів харчування та промислових товарів. З 1960 р. і до зміни уряду у 1977 р. акцент робився на обмеженні імпорту для стимулювання місцевого виробництва та економії іноземної валюти. В наступний період увага була звернена на розвиток нових галузей, які могли б експортувати частку своєї продукції, і таким чином заробляти валюту. Передбачалося, що результатом розвитку імпортозаміщуючого виробництва або виробництва експортної продукції має бути забезпечення економічного зростання та збільшення кількості робочих місць. При переході до нової продукції країна, як очікувалося, буде менше залежати від ринку чаю та збуту цього товару на традиційному британському ринку.

Рішення про розвиток експорту нетрадиційних товарів ставить питання про те, які це мають бути товари і як змусити фірми продукувати їх для закордонних ринків. У 1977 р. новообраний уряд Шрі-Ланки був переконаний, що слід надавати допомогу тим галузям, які забезпечують найбільшу потенційну перевагу на світових ринках. Він вжив чисельних заходів до пом'якшення обмежень на імпорт, щоб визначити, де є конкурентні переваги. Влада вважала, що галузі, які витримали конкуренцію з імпортом, виявляться найбільш конкурентоздатними на експортних ринках.

Але державні органи не задовольнилися простим очікуванням, коли імпорт цілком визначить напрямок майбутнього промислового стрибку. Вони вважали, що деякі зовсім нові галузі, можливо, повинні одержати допомогу. Крім того, виникло бажання досягти яких-небудь короткострокових успіхів у галузі експорту, щоб викликати довіру до програми його розвитку. Відділ розвитку експорту міністерства промисловості досяг значних результатів у створенні методики визначення тієї продукції, яка підходить для розробки та просування на експорт.

Одним із шляхів вибору товарних груп було виявлення нетрадиційних товарів, які вже екпортувалися у незначному обсягу. Відділ розвитку експорту (ВРЕ) намагався також віднайти інші товари, які мали потенційні дані для конкуренції за кордоном. На початку були визначені товари, для виробництва яких необхідна була велика кількість низькокваліфікованої та кваліфікованої робочої сили, тому що: 1) собівартість робочої сили у Шрі-Ланці була низькою; 2) робоча сила мала достатньо пристойний освітній рівень; 3) рівень безробіття та неповної зайнятості був високим. ВРЕ звузив цю групу товарів так, щоб до неї входили тільки ті вироби, для виробництва та упакування яких країна мала місцеві сировинні матеріали. Це розглядалося як важливий показник конкурентоздатності, оскільки було надто дорого імпортувати матеріали для переробки та експорту. Нарешті, ВРЕ дослідив кон'юнктуру на ринках, де Шрі-Ланка мала найбільші можливості збуту. Дослідження базувалось на аналізі попиту на ринках двох типів: 1) на тих, де країна має особливі ринкові пільги і таким чином мінімальні торгові бар'єри; 2) на близько розташованих до Шрі-Ланки ринках, що обслуговуються з мінімальними транспортними витратами.

Були виявлені 17 пріоритетних товарів залежно від їх експортного потенціалу та вигод, які передбачалися для країни. До пріоритетних видів товарів були віднесені такі:

- перероблений чай (в пакетах та розчинний);
- готовий одяг (сорочки, піжами та сукні);
- хімічні похідні кокосової олії;
- харчові жири;
- велосипедні шини та камери;
- інші гумові вироби, наприклад автомобільні шини та камери.

До інших видів товарів належать парусинове взуття, консервовані ананаси, керамічні вироби, морепродукти (омари та креветки), вироби місцевих виробників та дорогоцінні камені.

Визначення найбільш конкурентоздатних галузей спонукало ряд бізнесменів розглянути можливість капітальних вкладень в нові галузі. Крім того, уряд започаткував зони промислового розвитку. Компанії, що займалися виробництвом у цих зонах та експортували із них свою продукцію, могли розраховувати на звільнення від податків протягом 10 років та одержання податкових пільг на 15 років залежно від розміру інвестицій та кількості робітників. Вони могли також ввозити товари та комплектуючі вироби без оплати податків на імпорт в момент ввезення. Податок на імпорт не стягувався доти, доки відповідні товари не починали продаватися всередині країни. Якщо вироби реекспортувалися, податок на імпорт також був відсутній.

Першими промисловцями, які скористалися цими стимулами, були виробники текстильних виробів та взуття, які мали доступ на американський та європейські ринки. Державну підтримку отримали також такі види бізнесу, як виробництво полівінілхлоридної плівки, ковдр, пристроїв введення інформації.

Проте Шрі-Ланка продовжувала відчувати дефіцит іноземної валюти. У міру того, як приплив імпорتنих товарів у країну збільшувався і доходи збільшувались, споживачі усе більше збільшували попит на закордонні товари. В результаті Шрі-Ланка обмежила ввезення великих споживчих товарів, але дозволила безперешкодне ввезення невеликих виробів, наприклад, наручних годинників; вважаючи, що їх так чи інакше ввезуть контрабандою.

Утворення нових експортних галузей, зазвичай, має на меті багато цілей. У Шрі-Ланці внаслідок появи нових галузей частка обробної промисловості у загальному експорті зростає, а частка виробництва чаю впала, відбулося також розосередження експортних ринків; усе більшого значення стали набувати ринки США, САР, Німеччини та Індії. Якщо колись третина експорту надходила до Англії, то тепер жодна з країн не одержує більше 15% продукції Шрі-Ланки.

Запитання:

1. *На які теорії торгівлі спиралися ланкійські посадові особи при розробці торгової стратегії своєї країни?*
2. *Чому Шрі-Ланці або будь-якій іншій країні недостатньо товарів та послуг, що виробляються на її території? Чому їм взагалі необхідно торгувати?*
3. *З якими ризиками може зіштовхнутися в майбутньому Шрі-Ланка, якщо вона буде намагатися стати більш незалежною від зовнішнього середовища?*
4. *Які, на Вашу думку, фактори економічного розвитку слід контролювати уряду Шрі-Ланки (та іншим СРК), щоб запобігти зниженню ролі торгівлі товарами у міжнародному бізнесі?*

Питання для дискусії

1. Якщо країна має порівняльну перевагу у виробництві деякого товару, чи означає це, що вона має абсолютну перевагу у його виробництві? Якщо країна має абсолютну перевагу у виробництві деякого товару, чи означає це, що вона має порівняльну перевагу у його виробництві? Чому?

2. Затрати праці на виробництво автомобіля в Україні завдяки застарілій технології вищі, ніж у ПРК Заходу. Але заробітна плата українського робітника значно нижча, ніж на Заході. За допомогою теорії порівняльних переваг розгляньте популярну тезу про необхідність захисту вітчизняної автомобільної промисловості від іноземної конкуренції.

3. Українські шахтарі вимагають підвищення заробітної плати. Затрати праці на одиницю здобуваного вугілля залишаються на попередньому рівні. Поясніть за допомогою теорії порівняльних переваг, як підвищення зарплати вплине на зовнішню торгівлю України вугіллям.

4. За допомогою теорії порівняльної забезпеченості факторами виробництва розгляньте тезу про те, що невеликі країни, що розвиваються, не мають у надлишку жодного з факторів виробництва і, таким чином, повинні бути об'єктом постійної допомоги з боку ПРК.

5. Які фактори виробництва можна вважати в Україні надлишковими: капітал, технологію, землю або працю? На чому базуються Ваші міркування? Які товари у зв'язку з цим Україна має продукувати та продавати - капіталомісткі; ті, що потребують забезпеченості землею; трудомісткі?

6. Чому меркантилісти вважали міжнародну торгівлю грою з нульовою сумою?

7. Чи може країна втратити або набути абсолютну перевагу? Проілюструйте ваші міркування конкретними прикладами.

8. Згідно з теорією Девіда Рікардо, країна отримує максимальний виграш від міжнародної торгівлі за умови повної спеціалізації. Чому в дійсності повна спеціалізація не зустрічається? Чи можлива вона взагалі? Чому?

9. Припустимо, що країна досягла повної спеціалізації у виробництві певного товару відповідно до принципу порівняльної переваги. Які наслідки це матиме для її економіки?

10. Як, на Вашу думку, пов'язані між собою національні порівняльна перевага та конкурентоспроможність на світовому ринку?

11. Назвіть галузі, в яких, на Вашу думку, Україна має порівняльну перевагу. Користуючись статистичною інформацією, визначте їх питому вагу в українському експорті та поясніть отримані результати.

12. Чи зацікавлені власники факторів виробництва у вирівнюванні цін на виробничі ресурси? Хто з них, на Вашу думку, підтримуватиме вільну торгівлю, а хто протекціонізм? Чому?

13. Чи доцільно в міжнародній торгівлі користуватись критерієм ефективності Парето? Чому?

14. Чи доцільно в міжнародній торгівлі користуватись компенсаційним критерієм? Чому?

15. Поясніть методіку обрахування індексу внутрішньогалузевого обміну. Припустимо, що певна країна експортує 150 000 комп'ютерів та імпортує 160 000 за рік. Чи достатньо цієї інформації для розрахунку індексу внутрішньогалузевої торгівлі? Якщо так, то який спосіб розрахунку слід застосувати?

16. Спираючись на теорію конкурентних переваг М.Портера визначте в якій галузі Україна може досягти міжнародного успіху? Побудуйте ромб.

17. Які кластери згідно з теорією конкурентних переваг існують в Україні?

Тести

1. Засновниками теорії меркантилізму були:

- Дейвід Хієм і Томас Ман;
- Адам Сміт та Вільям Петті;
- Томас Ман, Чарльз Дейвнант, Жан-Батіст Колберт, Вільям Петті.

2. Модель «ціни-золото-потоки» належить:

- Томасу Ману;

- б) Дейвіду Хіюму;
- в) Вільяму Петті.

3. Якщо Україна витрачає на виробництво льону 7 умовних одиниць праці, а на виробництво цибулі – 18, а Корея – відповідно 9 та 15 одиниць праці, то:

- а) Україна має абсолютну перевагу у виробництві цибулі, а Корея – у виробництві льону;
- б) Україна має абсолютну перевагу у виробництві льону, а Корея – у виробництві цибулі;
- в) Україна має порівняльну перевагу у виробництві льону, а Корея – у виробництві цибулі.

4. Якщо Україна за годину виготовляє 5 кг сиру або 1 м² полотна, а Німеччина – 1 кг сиру або 3 м² полотна, то:

- а) Україна має абсолютну перевагу у виробництві сиру, а Німеччина – у виробництві полотна;
- б) Україна має абсолютну перевагу у виробництві полотна, а Німеччина – у виробництві сиру;
- в) Україна має відносну перевагу у виробництві сиру та абсолютну у виробництві полотна.

5. Якщо Франція виготовляє за 1 годину 1 комплект білизни або 4 л вина, а Україна – 6 комплектів білизни або 2 л вина, то:

- а) Україна має порівняльну перевагу у виробництві білизни;
- б) Україна має порівняльні переваги у виробництві вина;
- в) Франція має порівняльну перевагу у виробництві білизни.

6. Росія може виробляти 1 т пшениці або 4 т нафти, використовуючи одну одиницю ресурсів. Україна може виробляти 2 т пшениці або 5 т нафти, використовуючи також одну одиницю ресурсів.

- А. Росія буде експортувати пшеницю та імпортувати нафту.
- Б. Україна буде експортувати пшеницю та імпортувати нафту.
- В. Україна буде імпортувати пшеницю та імпортувати нафту.
- Г. Росія не буде експортувати та імпортувати нафту.
- Д. Україна не буде експортувати та імпортувати нафту.

7. Принцип порівняльних переваг вперше сформулював:

- а) Томас Мальтус;
- б) Альфред Маршал;
- в) Олександр Григор'єв;
- г) Давид Рікардо;
- д) Наталія Даниленко;
- е) Адам Сміт;
- ж) Майкл Портер;
- з) Хекшер-Олін.

8. Теорію абсолютних переваг вперше сформулював:

- а) Томас Мальтус;
- б) Альфред Маршал;
- в) Василь Козик;
- г) Давид Рікардо;
- д) Андрій Босак;
- е) Адам Сміт;
- ж) Майкл Портер;
- з) Хекшер-Олін.

9. Теорію конкурентних переваг вперше сформулював:

- а) Томас Мальтус;
- б) Альфред Маршал;
- в) Олег Кузьмін;
- г) Давид Рікардо;
- д) Людмила Панкова;

- е) Адам Сміт;
- ж) Майкл Портер;
- з) Хекшер-Олін.

10. Теорію співвідношення факторів виробництва вперше сформулював:

- а) Томас Мальтус;
- б) Альфред Маршал;
- в) Раймон Вернон;
- г) Давид Рікардо;
- д) Василь Козик;
- е) Василь Леонтьєв;
- ж) Майкл Портер;
- з) Хекшер-Олін.

11. Яка з наведених передумов не береться до уваги Д.Рікардо при розробці теорії відносних переваг:

- а) рішення про спеціалізацію приймається з врахуванням транспортних витрат;
- б) попит і пропозиція на товар абсолютно еластичні;
- в) фактори виробництва мобільні;
- г) в обміні беруть участь два товари, що виготовляються у двох різних країнах;

12. Теорія абсолютних переваг стверджує, що:

- а) країна спеціалізується на виробництві тих товарів, за якими вона має менші витрати, ніж інша країна;
- б) спеціалізація кожної країни на виробництві «свого» товару зменшує витрати виробництва;
- в) країни експортують товари інтенсивного використання дешевих факторів виробництва;
- г) всі відповіді вірні;

13. Відмінність теорії відносних переваг від теорії абсолютних переваг в тому, що:

- а) перша довела вигідність торгівлі навіть між подібними за рівнем розвитку країнами;
- б) першу можна застосувати тільки до розвинутих країн, а другу - до всіх інших країн;
- в) усі відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

14. Недоліком класичних теорій міжнародної торгівлі є:

- а) нереалістичність вихідних передумов моделей;
- б) аналіз торгівлі в статиці, а не в динаміці;
- в) неможливість пояснити швидкий економічний зріст деяких країн, що розвиваються, всупереч спеціалізації у відповідності з відносними перевагами;
- г) всі відповіді вірні.

15. Якщо в США 120 млн. робітників і 200 млн. га землі, а у Мексиці – 90 млн. робітників і 30 млн. га землі, то в якому напрямку буде відбуватись торгівля між країнами:

- а) США експортує працемісткі товари, а Мексика – землемісткі товари;
- б) США експортує і працемісткі товари і землемісткі, а Мексика тільки працемісткі;
- в) США експортує землемісткі товари, а Мексика працемісткі і землемісткі товари;
- г) США тільки імпортує, а Мексика експортує обидва види товарів;
- д) США експортує землемісткі товари, а Мексика – працемісткі товари.

Тема 3. Міжнародна торгова політика (4 години)

Контрольні питання

1. Які форми державного регулювання міжнародної торгівлі Вам відомі?
2. У чому відмінність політики лібералізації зовнішньої торгівлі і протекціонізму?
3. Перерахуйте основні інструменти торгової політики.
4. У чому відмінність понять «надлишки споживача» та «надлишки виробника»?
5. Що таке митний тариф?
6. Як класифікуються мита?
7. Як обчислюється рівень номінального, змінного та ефективного тарифу?
8. Що таке тарифна ескалація?
9. У чому відмінність впливу тарифу на економіку малої та великої країни?
10. Який тариф вважається оптимальним?
11. Що таке тарифна квота?
12. У чому полягає відмінність економіки експортного тарифу від економіки імпортного тарифу?
13. Які аргументи використовуються прибічниками та противниками тарифів?
14. Дайте оцінку обґрунтованості державної політики з розширення або обмеження торгівлі.
15. Як впливають групи тиску на торгову політику і які існують компроміси між цими групами?
16. Порівняйте доводи на користь протекціонізму у промислово розвинутих країнах, країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою.
17. Дослідіть потенційний та фактичний вплив державного втручання на вільний торговий обмін.
18. Чому, на Вашу думку, незважаючи на потенційні вигоди вільної торгівлі, жодна з країн не допускає неконтрольованого потоку товарів та послуг?
19. Що відноситься до заходів регулювання торгівлі, які прямо впливають на ціни та непрямо - на кількість товарів?
20. Що відноситься до заходів регулювання торгівлі, які прямо впливають на кількість і непрямо - на ціни товарів?
21. Найбільш вагомими аргументами на користь тарифного захисту є у той самий час і найбільш уразливими. Які це аргументи? Чому вони уразливі? Дайте докладну оцінку штучним торговим бар'єрам, таким, як мита та імпортні квоти, з точки зору використання їх в якості засобів досягнення та підтримки повної зайнятості.
22. У чому полягають складності вимірювання нетарифних методів, і які інструменти існують для цього?
23. Які методи кількісних обмежень Вам відомі?
24. Який економічний зміст квотування, і які види квот Ви знаєте?
25. Що спільного і в чому відмінність між імпортним тарифом і імпортною квотою?
26. Що таке ліцензії і які методи розподілу ліцензій є кращими?
27. Чому «добровільне» обмеження експорту не може вважатися дійсно добровільним?
28. Які приховані методи торгової політики Ви знаєте, і в чому їх економічний зміст?
29. Чим відрізняється внутрішня субсидія від експортної?
30. Чи аналогічно впливають імпортний тариф і експортна субсидія на зовнішню торгівлю?
31. За яких умов виникає парадокс Метцлера?
32. Чи може експортне кредитування вважатися прихованим субсидуванням експорту? Чому так/ні?
33. За яких економічних умов демпінг може бути найбільш ефективним?

34. Які методи торгової політики дозволені міжнародними договорами, а які - заборонені?

35. У чому полягає відмінність між режимом найбільшого сприяння і національним режимом?

36. Який мінімум кількісної інформації необхідний Вам для розрахунку чистих національних втрат від введення тарифу?

37. Чому протекціонізм є таким стійким, незважаючи на умовну економічну обґрунтованість аргументів захисту?

38. Дайте визначення справді молодій галузі. На основі цього визначення спробуйте віднайти молоді галузі в Україні.

39. Чому і як імпорتنі квоти створюють економічну ренту? Хто отримує цю ренту?

40. Порівняйте квоти і тарифи; вкажіть на їх подібні і відмінні риси.

41. Який аргумент на користь протекціонізму у зовнішній торгівлі є найсильнішим? Чому?

Література: 1 – 8

Задачі

1. При вільній торгівлі кожний долар вартості одиниці продукції у текстильній промисловості розподіляється наступним чином: 40% - добавлена вартість; 30% - бавовняна пряжа; 30% - інше волокно. Припустимо, що імпорт текстилю оподатковується митом ad valorem у розмірі 25%, а імпорт бавовняної пряжі у розмірі 1/6, або 16,7%.

Покажіть розподіл нової вартості одиниці продукції, яка враховує тариф на текстиль. Розрахуйте норму фактичного рівня захисного тарифу.

2. Ставка українського імпортного тарифу на закордонний одяг складає 10%, на тканини - 1%. Вартість тканин складає 15% вартості одягу. Розрахуйте ефективний рівень тарифу:

а) за умов, вказаних вище;

б) якщо імпортне мито на готовий одяг зросте до 30%;

в) якщо мито на тканини збільшиться до 10%;

г) якщо мито на одяг зменшиться до 5%;

д) якщо мито на тканини зменшиться до 0,3%.

Які висновки можна зробити на основі цих розрахунків?

3. Ставка українського імпортного тарифу на телевізори складає 30%, на електронно-променеві трубки для телевізорів - 60%. Розрахуйте ефективний рівень митного захисту і визначте, про що говорить отриманий результат, якщо:

а) вартість трубки складає 40%;

б) половину;

в) 60% вартості телевізора.

4. Світова ціна на єгипетський цукор, що на біржі у Роттердамі, складає 300\$ за тону. Мито на імпорт цукру в ФРН - 30%. Якщо б імпорт цукру не обкладався тарифом, його річне виробництво в ФРН склало б 3 млн. тон, споживання - 4 млн. тон, імпорт - 1 млн. тон. Після обкладання імпорту митом внутрішнє виробництво цукру збільшилося до 3,4 млн. тон, споживання скоротилося до 3,7 млн. тон, імпорт скоротився до 0,3 млн. тон. ФРН за споживанням цукру - мала країна. Розрахуйте і зобразіть графічно:

а) виграш німецьких споживачів загалом, якщо б тариф був скасований;

б) втрати німецьких виробників цукру від скасування тарифу;

в) втрати бюджету від скасування тарифу;

г) чистий приріст споживання в результаті скасування тарифу.

5. Світова ціна на канадську пшеницю складає 240\$ за 1 тону. Уряд Індії, яка в імпорті пшениці є великою країною, розглядає питання про введення специфічного імпортного тарифу 40\$ за 1 тону для поповнення державного бюджету. Внутрішнє річне виробництво пшениці складає 200 млн. тон., споживання - 280 млн. тон, імпорт - 80 млн. тон. За оцінками, скорочення індійського попиту на пшеницю призведе до падіння світової ціни на неї на 10\$ за 1 тону, її внутрішнє виробництво складе 220млн.т., споживання скоротиться до 240млн.т., а імпорт - до 20млн.т. Розрахуйте та зобразіть графічно:

- а) розмір доходів бюджету від введення імпортного тарифу;
- б) дохід, який отримує Індія в результаті покращення умов торгівлі;
- в) втрати від меншої ефективності внутрішнього виробництва і від скорочення внутрішнього споживання пшениці;
- г) зростання доходів місцевих виробників;
- д) вплив введення тарифу на економічний стан країни в цілому.

6. На умовах попередньої задачі оцініть можливі параметри і розмір оптимального імпортного тарифу для Індії.

7. Вас попросили розрахувати ефект впливу скасування імпортних мит на цукор США. Вам відома така інформація:

	При тарифі	Без тарифу
Світова ціна (у Нью-Йорку)	0.10\$ за фунт	0.10\$ за фунт
Тариф (мито)	0.02\$ за фунт	0
Внутрішня ціна	0.12\$ за фунт	0.10\$ за фунт
Споживання у США (млрд.дол. на рік)	20	22
Виробництво у США (млрд.дол. на рік)	8	6
Імпорт у США (млрд.дол. на рік)	12	16

Розрахуйте і зобразіть графічно:

- а) вигаш американських споживачів від скасування тарифу;
- б) втрати американських виробників від скасування тарифу;
- в) втрати державної скарбниці від скорочення тарифних зборів;
- г) чистий ефект від скасування імпортних мит на цукор для національного добробуту США.

Зобразіть графічно.

8. У відповідності до вихідних даних, приведених у таблиці, розрахувати наступні показники:

- а) обсяг імпорту до введення тарифу;
- б) обсяг імпорту після введення тарифу;
- в) ціну товару після введення тарифу;
- г) розмір мита на одиницю товару;
- д) ефект доходів (вигаш державного бюджету від введення тарифу);
- е) ефект переділу (вигаш внутрішніх виробників від введення тарифу за рахунок споживачів);
- є) ефект захисту (втрати країни через виробництво товару, штучно захищеного тарифом);
- ж) ефект споживання (втрати споживачів через скорочення споживання);
- з) чистий приріст споживання в результаті скасування тарифу;

- и) скорочення загального споживчого надлишку внаслідок введення тарифу;
 і) рівноважну внутрішню ціну на товар в умовах відсутності зовнішньої торгівлі;
 ї) обсяг виробництва та споживання товару за рівноважною ціною;
 й) дати графічний розв'язок даної задачі за умови, що країна вважається малою за споживанням товару.

Таблиця 2.2.1

Вихідні дані		
Показники, тис. од.	до тарифу	Після тарифу
Виробництво	165	192
Споживання	235	216
Світова ціна, \$/од.	196	
Імпортне мито, %	15	
Товар:	Телевізори	

9. Припустимо, що США випускають на рік 1.4 млн. велосипедів та 1 млн. імпортують, причому ніяких митних бар'єрів не існує. Велосипеди продаються по 200 дол. Конгрес розглядає питання про введення 20\$ тарифу на велосипеди. Покажіть розв'язок графічно.

10. Які із перерахованих нижче співвідношень витрат у разі відсутності торгівлі є визначальним для налагодження взаємовигідних торгових відносин;

а) співвідношення витрат на виробництво автомобілів у США та витрат на виробництво автомобілів за кордоном;

б) співвідношення витрат на виробництво автомобілів та витрат на виробництво комп'ютерів у США ;

в) співвідношення витрат на виробництво автомобілів у США в тис.шт. комп'ютерів та витрат виробництва автомобілів в інших країнах в тис.шт. комп'ютерів?

11. У країні діє 5% на імпортне мито на мотоцикли.

Ви маєте таку інформацію:

	Поточний стан при 5% миті	Стан без тарифу
Світова ціна мотоциклу з доставкою в Сан- Франциско	2000дол.	2050 дол.
5% тариф	100 дол.	0
Внутрішня ціна у США	2100 дол.	2050 дол.
Кількість мотоциклів що купуються у США	100000	105000
Кількість мотоциклів що продуктуються у США за рік	40000	35000
Кількість мотоциклів що імпортуються у США за рік	60000	70000

Визначити:

а) виграш американських споживачів від скасування мита;

б) втрати американських виробників від скасування мита;

в) втрати у митних доходах для американського уряду;

г) сукупний вплив на добробут США.

Чому сукупний ефект для нації у цілому має саме таке значення?

12. Міністр праці маленької держави Пембал збирається стимулювати вітчизняне виробництво готового одягу. У країні є слабка швейна промисловість, проте без допомоги

держави лише незначна кількість виробників зможе вижити у боротьбі з іноземними конкурентами. Міністр праці стверджує, що допомога цій галузі створила би нові робочі місця, навчання у ній робітників сприйняло би зростанню кваліфікації зайнятих в інших галузях. Він закликає до введення 10%-ного тарифу для досягнення цієї мети. На тому ж засіданні кабінету міністрів міністр промисловості пропонує замість цього 10%-ву субсидію місцевим виробникам, стверджуючи, що того ж результату можна досягти з меншими соціальними затратами. Покажіть графічно:

- а) вплив тарифу на внутрішнє споживання та виробництво;
- б) сприятливі непрямі впливи тарифу, які описані міністром праці;
- в) чисту вигоду або втрату для нації у цілому;
- г) те ж саме у разі виробничих субсидій.

Визначте різні наслідки цих альтернативних заходів для державного бюджету. Якій політиці віддасть перевагу занепокоєний проблемою дефіциту міністр фінансів?

13. За допомогою графіків покажіть чисті і суспільні витрати на імпорتنу квоту для певної взятої країни, коли: (а) графік імпортного постачання ідеально еластичний; (б) графік імпортного постачання менш ніж ідеально еластичний.

13. Міністр торгівлі країни Абе запропонував скасувати експортні мита (для основних експортних виробів даної країни), щоб виробники прядива скориставшись сприятливою ринковою ситуацією, змогли вилучити більше іноземної валюти. Проте міністр фінансів стверджує, що державний бюджет потребує доходів, а міністр промисловості заявив, що такий захід негативно вплине на внутрішнє виробництво килимів, яке використовує прядиво. Вважаючи, що Абе не може впливати на світові ціни покажіть за допомогою графіка кожний із наступних ефектів:

- а) додатковий експорт, викликаний скасуванням експортних мит;
- б) втрати доходу, викликані скасуванням мит;
- в) виграш виробників прядива ;
- г) втрати внутрішніх споживачів прядива ;
- д) чисті втрати/виграш від скасування мит;

14. Яка із 3-х фірм - експортерів напоїв може бути звинувачена у демпінгу на український ринок?

Показники	(а)«Банзай бревєриз» (Японія)	(б)«Тіннер Лаурін, лтд» (Великобританія)	(в)«Біг ред інк».(Канада)
Середні питомі витрати	10 грн.	10 грн.	10 грн.
Ціна напоїв на внутрішньому ринку	10 грн.	12 грн.	9 грн.
Експортна ціна напоїв	11 грн.	11 грн.	9 грн.
Ціна напоїв в Україні	12 грн.	13 грн.	10 грн.

15. Яка з 5 фірм може бути звинувачена в демпінгу?

Показники	Підприємство				
	1	2	3	4	5
Середні питомі витрати фірми, дол.	10	11	100	11	10
Ціна товару на внутрішньому ринку країни фірми-експортера, дол.	10	10	12	13	9
Експортна ціна товару, дол.	11	11	11	13	9
Ціна товару в країні-імпортера, дол.	12	12	13	13	10

16. Український уряд встановив 40% тариф на імпорт автомобільних шин, яких в країні не вистачає. Уряд вважає важливим зберегти цю галузь, захистивши її від іноземної конкуренції, оскільки бачить її великий потенціал у майбутньому. Який найрозумніший спосіб підтримати перспективну галузь в даному випадку?

17. Україна виробляє 140, споживає 40 і експортує 100 приладів за ціною 12000 дол. за прилад. Уряд, вважаючи цю галузь перспективною надає виробникам субсидію в розмірі 30% вартості приладу, в результаті чого внутрішня ціна приладу збільшилась до 12900 дол., а його ціна на внутрішньому ринку скоротилась до 11100 дол.

А. Чому внутрішня ціна на прилад збільшилась менше, ніж розмір субсидії?

Б. Як введення субсидії відобразиться на обсягах внутрішнього виробництва і експорту приладів?

В. Як вплинуло введення субсидії на споживачів і доходи бюджету.

Г. Як вплинула субсидія на умови торгівлі України?

Покажіть ці наслідки введення субсидії графічно.

18. М'ясо коштує 10,8 дол. за 1 кг. За такою ціною українські фермери виробляють 40 тис.т, тоді як попит на українському ринку досягає 120 тис.т. В країнах СНД, які є експортерами м'яса в Україну, його ціна складає 7,2 дол. за 1 кг. За такою ціною українські фермери можуть виробити тільки 10 тис.т. при попиті, який збільшується до 130 тис.т. Для захисту внутрішнього ринку Україна вводить імпорتنу квоту, ліцензія на отримання якої коштує як раз стільки, скільки складає різниця між внутрішньою ціною м'яса і його ціною в країнах СНД, тобто 3,6 дол. за 1 кг.

А. Який обсяг імпорту м'яса при вільній торгівлі, а який при захисті внутрішнього ринку імпортною квотою?

Б. Як вплине введення квоти на споживачів і на виробників?

В. Який дохід імпортерів, які отримали дозвіл на імпорт в рамках квоти, від її введення?

Покажіть ці наслідки введення імпортної квоти графічно.

19. Україна виробляє і споживає постійні магніти. Їх внутрішній попит складає $S_d = 100 + 10P$, а попит $D_d = 800 - 20P$. Світова ціна на магніти складає $P_w = 20$ дол. Уряд вводить квоту, яка обмежує імпорт магнітів 100 штуками.

А. Скільки магнітів і за якою ціною Україна буде виробляти в умовах вільної торгівлі?

Б. Який буде обсяг імпорту за світовою ціною на магніти $P_w = 20$ дол.?

В. Як імпортна квота вплине на внутрішні ціни магніту?

Г. На скільки збільшаться доходи імпортерів, які отримали право на імпорт в рамках квоти, від її введення?

Д. Які будуть втрати споживачів?

Покажіть ці наслідки введення імпортної квоти графічно.

20. Японія вводить «добровільне» обмеження експорту автомобілів у Францію. Відомо, що в результаті цих обмежень обсяг імпорту у Францію скоротиться з 60 до 40 тис. автомобілів, а ціна автомобілів зростає на 1000 EUR. На підставі цих даних розрахуйте втрати добробуту Франції від введення добровільного експортного обмеження за умови, що на імпорт автомобілів встановлений специфічний митний тариф у розмірі 500 EUR.

Покажіть наслідки введення «добровільних» обмежень експорту графічно.

21. Невелика країна імпортує товар X. Світова ціна одиниці цього товару дорівнює 10 дол. Крива внутрішньої пропозиції товару X в цій країні визначається рівнянням:

$Q_s=50+5P$; а рівняння кривої попиту має вид: $Q_d=400-10P$. Країна вводить специфічний тариф в розмірі 5 дол. Розрахуйте вплив митного тарифу на:

- а) добробут споживачів;
- б) доходи виробників товару X в даній країні;
- в) державний бюджет;
- г) добробут країни в цілому.

22. Імпортне мито на кінцевий продукт складає 15%; зважене середнє значення мита на імпортовані складові частини кінцевого продукту, які складають 1/4 його ціни, дорівнює 10%. Якою буде фактична ставка мита на кінцевий продукт?

23. Фірма експортує 5т алюмінію із Росії у Фінляндію за ціною 1873EUR за 1т. Митний збір на експорт з Росії алюмінію складає 130EUR за 1т. До вступу в Європейський союз у Фінляндії митний збір не збирався на імпорт даного виду товару, після вступу в ЄС митний збір складає 6% від вартості товару, який імпортується. Визначте, як змінилась ціна 1т алюмінію і вартість товару, що імпортується у Фінляндію після вступу її в ЄС.

Кейс

СОЛОДКА ПРОБЛЕМА

Цукор — енергетичний продукт, необхідний для відновлення і підтримки енергетичних функцій організму, живлення мозку. Останнім часом в країнах, де споживання цього продукту перевищило 40-50 кг на душу населення, ведеться робота по зменшенню його споживання. Особливо це важливо для людей, які страждають цукровим діабетом і іншими захворюваннями, що передбачають обмеження споживання цукру. Проте на сьогодні в світі споживається понад 140 млн. т цукру щорічно. Перенасичення світового ринку відбувається за рахунок збільшення виробництва цукру з тростини країнами Латинської Америки.

Аналізуючи баланс цукру на світовому ринку, слід зазначити, що його профіцит (надлишки) зростають з року в рік і вже складають від 5 до 7 млн. т. Відповідно падає його ціна. За станом на 1.11.2003 р. ціна на цукор-сирець на Нью-Йоркській біржі складала \$119,9 (CIF порт Одеса — \$153,9), в той же час білий цукор на Лондонській біржі коштує \$174,5 за тонну. Але не слід забувати, що йдеться про цукор квоти «С», яка передбачає беззастережне вивезення за межі території виробника. Ціни на цукор на внутрішньому ринку (квоти «А») всі країни-виробники підтримують на високому рівні, оскільки дотепер цукор у всьому світі був і залишається стратегічним товаром, що визначає економічну незалежність держави.

Конкуренція між виробниками бурякового цукру і імпортерами цукру-сирцю (а за сумісництвом ще і виробниками цукру з сирцю) на українському цукровому ринку стає нормою. Сезонні стрибки цін, що супроводжують даний процес, — також. При цьому інтереси вказаних двох груп виробників останнім часом стикаються практично відкрито. Перші, яких більшість, — невеликі компанії, що володіють одним або декількома цукровими заводами і обмежені в коштах, лобіюють припинення ввезення цукру-сирцю до України і наполягають на підтримці урядом вітчизняного товаровиробника. Інші — 5-6 великих компаній, що розділили між собою регіони і мають понад 30% виробничих потужностей - лобіюють ввезення цукру-сирцю. Цінові ж коливання стають все відчутнішими.

На 2005 рік вітчизняні цукрові заводи виготовили цукру трохи більше 1,8 млн.т, а ємність українського ринку цукру оцінюється до 2,1 млн.т.

Крім того, якщо у Франції, Німеччині і інших країнах Західної Європи виробництво цукру, згідно квоти «А» (внутрішнє споживання), дотується державою для підтримки ціни усередині країни на рівні близько \$1 тис. за тонну білого цукру, то

українські цукровиробники подібної підтримки не мають. Індикативна ціна на Лондонській біржі відноситься до цукру квоти «С» (надлишок продукту), що підлягає вивезенню, і формує його ціну. Експорт цукру неможливий ні в одну з країн ЄС у зв'язку із захистом ними власних ринків. На це виробники цукру України неодноразово звертали увагу уряду. Однак з 1994 року, коли було скасоване держзамовлення на цукор, бурякоцукровий комплекс реальної підтримки від уряду не отримує.

Як результат — практично припинилося цукрорафінадне виробництво. Українські споживачі перестали отримувати вітчизняний високоякісний цукор-рафінад подвійного очищення. Зовсім не виробляється цукор з харчовими добавками (пектин, крохмаль, ваніль тощо), відсутнє вітчизняне виробництво цукрової пудри, глюкозо-фруктозних сиропів, високоякісного порційного рафінованого цукру, фасованого цукру-піску в дрібній упаковці, а також продуктів дитячого харчування на цукровій основі. Бракує сахарози для виноробної промисловості.

Весь цей дефіцит ринок заповнює шляхом імпорту, як легального, так і контрабандного. А перш за все, це торкається ввезення цукру-сирцю на пільгових підставах.

Оскільки обсяги виробництва бурякового цукру в Україні в останні декілька років не покривають рівень його споживання, в країну імпортується тростинний цукор. Однак залежно від того, як і коли це робиться, імпорт приносить вигоди різним категоріям гравців. Так, якщо цукор завозиться в березні-квітні, це дозволяє усунути весняно-літній дефіцит. Але якщо завозити цукор в липні-серпні, перед початком власного сезону виробництва цукру з буряка, то це приносить вигоди тільки імпортерам. Цукрові заводи, через збільшену пропозицію цукру на ринку, і бюджет, через недоотримання коштів від продажу дешевого товару, опиняються в програші.

Начебто, все за правилами — на ринку виживає сильніший. Але що ринок скаже завтра? Адже 2003 рік ясно показав, що сильні монополізують ринок і диктують йому свої ціни. А наслідком таких цін є відсутність на ринку вітчизняного цукру в асортименті, а також ряду виробів, що містять цукор (таких, наприклад, як дитяче харчування). Але поки прогнозувати розвиток ситуації просто проблематично — закономірності, які спричиняють цей розвиток, прогнозуванню не піддаються.

Запитання:

1. *Яке світове споживання цукру у світі, і який його профіцит?*
2. *Які регіони світу є основними експортерами цукру на міжнародні ринки, і яка його світова ціна?*
3. *Чому ціни на внутрішніх ринках країн залишаються високими?*
4. *Порівняйте світову ціну на цукор із внутрішньою ціною на цукор в Україні. Чи є Україна експортером чи імпортером цукру?*
5. *Чи є Україна у споживанні цукру великою чи малою країною?*
6. *Які підприємства в Україні лобіюють припинення ввезення цукру сирцю, а які лобіюють ввезення цукру сирцю?*
7. *Розрахуйте доходи держави від імпортного мита на цукор.*
8. *Чому дорівнює розмір дотацій у країнах Західної Європи внутрішнім виробникам цукру? Показати вплив дотацій на внутрішню ціну графічно.*
9. *Як формується ціна на Лондонській біржі на цукор?*
10. *Які наслідки мала для України відмова від політики протекціонізму цукрової промисловості?*
11. *Хто виграє від імпорту цукру при різних сезонних поставках?*
12. *Які заходи Ви би запропонували для відбудови вітчизняної цукрової промисловості?*

Питання для дискусії

1. Експерти прогнозують довгостроковий спад економічної активності в країнах, що є головними торговими партнерами України. В українському уряді обговорюється новий імпорتنний тариф. Який вид імпорتنних мит ви рекомендували б застосувати в цій ситуації? На які групи товарів? Чому?

2. Уряду України потрібно визначити економічні наслідки від введення імпортного тарифу на автомобілі. Якою мінімальною необхідною інформацією повинен володіти уряд для цього?

3. Ви є радником уряду Польщі (малої країни), яка виготовляє промислові товари, використовуючи капіталоемні фактори виробництва, і сільськогосподарську продукцію, використовуючи трудомісткі фактори виробництва. Значна частка сільгосппродукції експортується.

А. Уряд хоче стимулювати виробництво промислових товарів і збирається обкласти їх імпортом тарифом. Ваша думка?

Б. Уряд вирішив ввести тариф. Що відбудеться з рівнем зарплати в країні?

В. Як введення тарифу вплине на обсяг торгівлі та загальне економічне становище країни?

Г. Що станеться з масштабами виробництва промислової та сільськогосподарської продукції в результаті введення тарифу?

4. Поясніть наступну думку: «З урахуванням можливості заходів у відповідь, а також того факту, що як імпорт, так і експорт сприяють створенню робочих місць, важко визначити вплив протекціонізму в якій-небудь галузі на зайнятість».

5. Чи погоджуєтесь Ви з доводом на користь протекціонізму з метою захисту молоді галузі, який полягає у тому, що без запобігання силами держави конкуренції з боку імпорту деякі галузі не зможуть перейти від виробництва з високими витратами до виробництва з низькими витратами? Чому так (ні)?

6. Доведіть справедливості чи несправедливості наступного твердження: «Державне втручання вигідно, якщо воно сприяє індустріалізації».

7. Існує думка, що втручання у вільне міжнародне переміщення потоку товарів та послуг багато у чому обумовлюється скоріше політичними, ніж економічними міркуваннями. Чи погоджуєтесь Ви з цим? Чому так (ні)?

8. Найбільш вагомими аргументами на користь тарифного захисту є у той самий час і найбільш уразливими. Які це аргументи? Чому вони уразливі? Дайте докладну оцінку штучним торговим бар'єрам, таким, як мита та імпортні квоти, як засобів досягнення та підтримки повної зайнятості.

9. Уявіть позицію економіста з питання вільної торгівлі. Виходячи із цієї позиції, поясніть, чому існують штучні торгові бар'єри у міжнародній торгівлі?

10. Дайте докладну оцінку таким висловам:

А. «Захисні мита обмежують як імпорт, так і експорт країни, яка вводить мита».

Б. «Широке застосування захисних мит підриває здатність системи світового ринку ефективно розміщувати ресурси».

В. «Явне безробіття нерідко може бути зменшене за допомогою захисних мит, але при цьому приховане безробіття, як правило, збільшується».

Г. «Іноземні фірми, які продають свою продукцію на американському ринку за демпінговими цінами, насправді підносять американцям подарунок».

Д. «Враховуючи швидкість, з якою технічний прогрес поширюється по усьому світу, вільна торгівля неминуче породить структурні диспропорції, безробіття та проблему платіжних балансів у індустріально розвинутих країнах».

Е. «Вільна торгівля може поліпшити структуру та ефективність місцевого виробництва. Тільки фірма «Фольксваген» змусила Детройт зробити малолітражку, і лише успіх іноземців, які застосували киснево-конверторний спосіб виплавки сталі, змусив американські сталеливарні корпорації провести модернізацію».

Ж. «З точки зору довгострокової тенденції зовнішня торгівля не впливає на загальний рівень зайнятості».

11. На початку 90-х років уряд Росії оговорював питання про те, як краще контролювати експорт стратегічної сировини. Пропонувались наступні пропозиції:

а) ввести експортні квоти і доручити міністерству економіки розподіляти їх між виробниками;

б) ввести експортні квоти і доручити МЗЕЗ організувати конкурсний продаж ліцензій на право експорту товару в рамках квоти;

в) направити весь експорт нафти через один трубопровід і через один порт;

г) ввести централізовану систему експортних паспортів, ліцензування і реєстрації експорту;

д) ввести експортний тариф.

Яка Ваша думка щодо кожної пропозиції?

12. «Тарифи забезпечують дохід для уряду і захист галузей всередині країни. Причиною цього є те, що чим вищою є ставка мита, тим більшим буде і дохід, і більшим захист». Яка Ваша думка стосовно цього твердження.

13. «Квоти — це позитивне регулювання міжнародної торгівлі, тоді як наслідки впровадження тарифів не є визначеними. Оскільки країна повинна знати, куди вона рухається, використанню квот надається перевага». Дайте оцінку цьому твердженню.

14. Обговоріть значення такого твердження: «Багато нетарифних заходів є радше протекціоністськими за своїми наслідками, ніж за намірами».

15. Чому прямі експортні субсидії вважаються нетарифними торговельними бар'єрами?

16. «Сучасні західні економісти неохоче підтримують доктрину вільної торгівлі без застережень, але твердо стоять на позиціях більш вільної, якщо не вільної торгівлі». Яке пояснення має це, на перший погляд, суперечливе твердження?

17. Чому фіскальній політиці надають перевагу у порівнянні з імпортними обмеженнями у боротьбі з циклічним безробіттям?

18. У 1981-1985 рр. Японія погодилась на «добровільні» експортні обмеження, які привели до скорочення американського імпорту японських автомобілів приблизно на 10%. Якими, на Вашу думку, були короткострокові результати для американської та японської автомобільної промисловості? Якщо ці обмеження стануть постійними, які будуть довгострокові наслідки для:

а) розміщення ресурсів;

б) рівня зайнятості;

в) рівня цін;

г) рівня життя в обох країнах?

19. «Уряди докладають значних зусиль на підтримку експорту товарів своєї країни. Водночас вони накладають всілякі обмеження на імпорт». Поясніть.

20. Поясніть наступні висновки проведеного у 1987 р. дослідження з питання про наслідки введених у 1984 р. імпортних обмежень, які скоротили імпорт сталі у США: у сталеливарній промисловості зайнятість збільшилась на 14 тис. чол., у галузях, що здійснюють поставки у сталеливарну промисловість, зайнятість збільшилась на 2,8 тис. чол.; в американських компаніях, що споживають сталь, втрати робочих місць становили 52 тис.

21. Українські виробники харчування несуть втрати завдяки масовому імпорту. Який метод торгової політики - імпортний тариф, імпортну квоту або бюджетну субсидію українським виробникам - Ви запропонували би застосувати для обмеження імпорту і чому?

22. Чому і як імпортні квоти створюють економічну ренту? Хто отримує цю ренту?

23. Американська асоціація виробників текстилю, представляючи свою програму захисту (імпортні квоти), зробила таку заяву: «За небагатьма винятками, зарубіжний

текстиль продається в Сполучених Штатах через те, що він вищого гатунку, більш стильний та ефективніше виготовлений. Основною причиною, чому зарубіжні текстильні вироби продаються в таких обсягах в цій країні, є те, що зарплата, яка виплачується за їх виробництво, набагато менша від встановленого легального мінімуму в США. Припустивши, що дане твердження вірне, поясніть чи виправдовує дана ситуація політику протекціонізму?

24. Представник американської сталеливарної промисловості закінчив своє прохання про встановлення імпорتنих квот такою заявою: «Чи хочуть і потребують Сполучені Штати мати сильну сталеливарну промисловість? Чи хочуть вони зберегти максимальну кількість робочих місць з високою зарплатою? Чи вірять вони у чесну конкуренцію за свої ринки? Чи потребують інтереси нашої національної безпеки найвищої якості сталі, яку тільки можна досягти? Якщо так, треба вживати відповідних заходів. Вірю, що запропоноване законодавство представляє реалістичне розв'язання цієї проблеми — справедливе по відношенню до всіх, — і що воно варте вашої дієвої підтримки». Які аргументи захисту мають на увазі в наведених запитаннях? Поясніть кожен свою відповідь на поставлене запитання.

25. Чому протекціонізм є таким стійким, незважаючи на умовну економічну обгрунтованість аргументів захисту?

Тести

1. *Форми протекціонізму:*

- а) селективний, галузевий, колективний, прихований;
- б) тарифний та нетарифний;
- в) односторонній, двосторонній, багатосторонній.

2. *До тарифних методів торгової політики належать:*

- а) мита, субсидії та квоти;
- б) мита, квотування, ліцензування;
- в) мита та тарифні квоти.

3. *До прихованих методів торгової політики належать:*

- а) субсидії, кредитування, демпінг;
- б) державні закупівлі, вимоги про вміст місцевих компонентів, технічні бар'єри, податки і збори;
- в) торгові угоди, правові режими, технічні бар'єри, субсидії.

4. *За способом стягнення мита бувають:*

- а) специфічні та адвалорні;
- б) специфічні, адвалорні, преференційні;
- в) специфічні, адвалорні, комбіновані.

5. *За об'єктом обкладання мита бувають:*

- а) імпорتنі, експортні, антидемпінгові;
- б) імпорتنі, експортні, транзитні;
- в) специфічні, адвалорні, комбіновані.

6. *Види демпінгу:*

- а) взаємний, зворотній, навмисний, постійний, спорадичний;
- б) взаємний, зворотній, локальний, постійний;
- в) зворотній, навмисний, постійний, спорадичний.

7. *В результаті використання мита виникають такі ефекти:*

- а) втрати бюджету, виграш виробників, програш споживачів;
- б) доходів, захисту, переділу, споживання;
- в) доходів, захисту, споживання.

8. *Ефективний митний тариф:*

- а) різновид змінних мит, ставки яких залежать від обсягів імпортованих товарів та комплектуючих до них;
- б) реальний рівень мита на кінцевий товар з врахуванням субсидій на виробництво комплектуючих товарів;
- в) реальний рівень мит на кінцеві товари, розраховані з врахуванням рівня мита, накладених на імпортовані вузли і деталі цих товарів.

9. Зростання частки вартості двигунів у вартості готового автомобіля за умови, що імпортоване мито на готові автомобілі складає 20%, а на двигуни – 30%, приведе до:

- а) зростання фактичного рівня захисного тарифу на автомобілі;
- б) зменшення фактичного рівня захисного тарифу на автомобілі;
- в) зростання фактичного рівня захисного тарифу на двигуни.

10. Введення тарифу на імпортовану пшеницю у малій країні приведе до:

- а) зростання світових цін на пшеницю;
- б) падіння світових цін на пшеницю;
- в) не вплине на рівень світової ціни на пшеницю.

11. Введення тарифу на імпортовану пшеницю у великій країні приведе до:

- а) зростання світових цін на пшеницю;
- б) падіння світових цін на пшеницю;
- в) не вплине на рівень світової ціни на пшеницю.

12. Світова ціна на цукор – 250 дол./т. Внутрішнє виробництво цукру в Болгарії – 2 млн. т., споживання – 3 млн. т. При введенні імпортованого тарифу у 20% виробництво цукру в Болгарії зросло до 2,4 млн. т, а споживання скоротилося до 2,8 млн. т. На скільки збільшаться доходи болгарського бюджету, якщо Болгарія є малою країною за споживанням цукру?

- а) 20 млн. дол.;
- б) 10 млн. дол.;
- в) 40 млн. дол.

13. Світова ціна на золото становить 480 дол./унцію. Якщо країни - виробники золота будуть обмежені МФВ квотою на продаж монетарного золота на світовому ринку, вдвічі меншою ніж у попередній період, то:

- а) ціна на золото на світовому ринку впаде;
- б) ціна на золото на світовому ринку зросте;
- в) ціна на золото на світовому ринку залишиться незмінною.

14. Введення тарифу великою країною буде ефективним, якщо:

- а) вигода від покращення умов торгівлі перевищуватиме суму ефектів захисту і споживання;
- б) вигода від покращення умов торгівлі буде меншим від суми ефектів захисту і споживання;
- в) вигода від покращення умов торгівлі дорівнюватиме сумі ефектів захисту і споживання.

Тема 4. Міжнародна торгівля послугами (4 години)

Контрольні питання

1. Що таке послуги і чим вони відрізняються від товарів?
2. Які види послуг виділяються в статистиці платіжного балансу?
3. В чому відмінність факторних і нефакторних послуг?
4. Які теорії торгівлі послугами Вам відомі?
5. Визначте поняття міжнародних транспортних послуг і наведіть їх класифікацію.
6. Що включається в транспортні витрати і як вони впливають на міжнародну торгівлю?
7. Як транспортні витрати впливають на розміщення підприємств?

8.Що таке міжнародні поїздки, і які їх види Вам відомі?

9.В чому, з точки зору міжнародної економіки, полягає відмінність між туристом і екскурсантом?

10.Які заходи державної політики використовуються для обмеження доступу іноземних послуг на внутрішній ринок імпортуєчої країни?

11.Які вилучення з національного режиму вважаються дискримінацією проти іноземних послуг?

Література: 1, 2, 5

Задачі

1.Українська фірма обговорює можливість закупівлі телефонів у Німеччині. Вартість 1 телефону - 20€, вартість перевезення 100 штук - 5€ за штуку, 500 штук - 4€ за штуку, 1000 штук – 3€ за штуку, 10000 штук - 2€ за штуку, 20000 штук - 1€ за штуку. Такий апарат можна продати в Україні за 23,5€ за штуку. Якщо уявити, що інших витрат немає, який мінімальний обсяг імпорту забезпечить прибуток в 10%?

2.Приватизоване підприємство виплачує своїм співробітникам витрати на відрядження (добові, готельні, представницькі) на поїздку за кордон. Чи входять вони в даному випадку в державний баланс торгівлі послугами?

3.Наведіть приклади 5 торгових послуг, 5 неторгових послуг і 5 видів послуг, які, залежно від обставин (яких?), можуть бути або торговими, або неторговими, або і тими й іншими одночасно.

Кейс

КРАЇНА ДОБРИХ ПОСЛУГ

Генераторами економічного зростання України в 2006 році можуть стати не лише металургія й машинобудування, а й послуги — транспорт, банки, телекомунікації і навіть індустрія розваг. Однак розвивати сферу послуг без участі держави неможливо.

Загальноприйнята в Україні думка, що, мовляв, бурхливе економічне зростання у нашій країні можна забезпечити лише за рахунок розвитку важкої промисловості — металургії, хімії, машинобудування, енергетичного сектору. Тим часом усі розвинені й багаті країни, що розвиваються, протягом останніх десятиліть переорієнтували структуру економіки від виробництва товарів на виробництво послуг. Саме послуги, відповідно до досліджень міжнародної консалтингової компанії McKinsey є джерелом довгострокового економічного зростання країн, що розвиваються, причому важливішим, ніж промисловість. Достатньо подивитися на динаміку розвитку названого сектору за останні 30 років — у розвинених країнах частка сфери послуг у ВВП зросла з 55% у 1970 році до 70% — на початку нинішнього тисячоліття. У США, Євросоюзі, Японії галузь забезпечує до 60% зайнятості населення, а висока продуктивність праці в цьому секторі приводить до вагоміших темпів зростання ВВП, ніж зазвичай здатна забезпечити промисловість.

Найперспективніші напрямки розвитку вітчизняної сфери послуг – роздрібна торгівля, розваги, зв'язок і консалтинг

Оптимістичними є й очікування інвесторів щодо подальшого зростання світової сфери послуг. За даними останнього рейтингу компаній FT-500, найбільшими світовими галузями за капіталізацією в 2004 році стали зовсім не нафта з металургією й хімією, а фінансовий сектор, ІТ- та біотехнології. А розвиток економіки і зростання сфери послуг тісно пов'язані між собою. З одного боку, економічне зростання у довгостроковій перспективі супроводжується підвищенням рівня добробуту населення, що призводить до

більшого споживання послуг. З іншого — послуги впливають на темпи зростання ВВП не менше, ніж обороти важкої й легкої промисловості.

Багато чи мало?

За даними центру CASE-Україна, у структурі доданої вартості ВВП на послуги припадає 50%. Це може означати, що половину прибутку, виробленого українською економікою, приносить саме ця сфера через високу рентабельність. Хоча є й інше пояснення — промислові підприємства, контрольовані великим бізнесом, мають більше можливостей занижувати офіційні фінансові показники.

У будь-якому випадку темпи зростання вітчизняної сфери послуг за останні роки без перебільшення можна назвати вражаючими. У 2004 році виробництво послуг в Україні порівняно з 2003 роком збільшилося на 31,2% (за даними Держкомстату), за 3 квартали 2005 року — на 27,5% у річному вираженні. Причина — зростання реальних доходів населення в Україні (+21,4% р/р тільки за січень—жовтень минулого року) внаслідок економічного буму у 2003-2004-му і збільшення соціальних виплат. Утім, таке значне зростання виробництва послуг свідчить не лише про кореляцію розвитку галузі з доходами населення, а й про її величезний потенціал. Та й частка послуг у сумарному вітчизняному виробництві, за даними Держкомстату, становить трохи більше ніж 20%.

Головна (і найбільш очевидна) слабкість вітчизняного сектору послуг — у самій його структурі. Традиційно в Україні високі показники в цій сфері забезпечують транспорт, пошта і зв'язок — близько 70% щорічного обсягу всіх сервісів (на транспортні перевезення припадає близько 35%, решта 35% — на пошту й зв'язок). Іншими словами, більшу частину доходів від послуг приносять або галузі, успадковані від колишнього СРСР, або ті, без яких функціонування економіки просто неможливе. А ось на нові сегменти, тобто ті, які виникли вже за час незалежності України (наприклад, на операції з нерухомістю та юридичною діяльністю), припадає близько 20%.

Цікаво, що транспорт і зв'язок дають лише 25-27% доданої вартості всіх послуг. Це свідчить не лише про низьку прибутковість галузі, а й про неефективність управління, адже лівова частка транспортної галузі й більше половини всіх телекомунікацій продовжують залишатися в руках держави. При цьому на торгівлю й медицину, які за оборотами значно поступаються транспортним послугам, припадає близько 30-33% доданої вартості в цій сфері. Решту 40-45% прибутку забезпечують дорогі послуги: операції з нерухомістю, освіта, консалтинг та ін.

Стримуючим фактором для розвитку галузі є нечисленність середнього класу — найактивнішого споживача, оскільки доходи населення активно зростають лише протягом останніх кількох років. А великі бізнес-групи вкладають кошти здебільшого у виробничий сектор — структура українського експорту визначає інвестиційну привабливість металургії, хімпрому та сільського господарства.

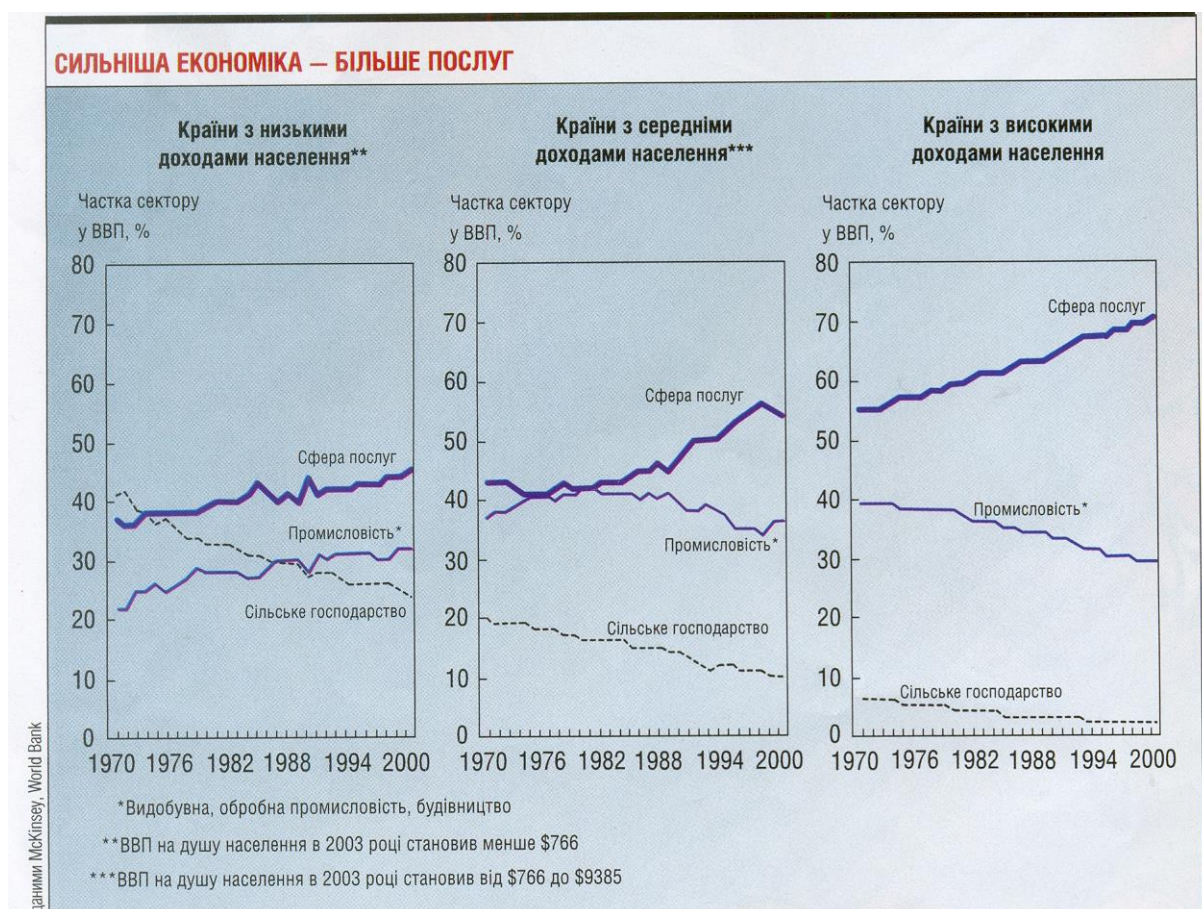
Гальмують розвиток цього сектору економіки й відсутність законодавчої бази, і поки що низький попит на деякі сервіси. Наприклад, фінансовий сектор залишається нерозвиненим через безліч законодавчих обмежень, а фондовий ринок — через відсутність чіткого законодавства.

Послуга на експорт

Умовно всі послуги поділяються на дві категорії: ті, що надаються всередині країни (вони поглинаються зростаючим внутрішнім попитом), і ті, що постачаються за кордон (стають важливою складовою експорту й одним із джерел припливу капіталу в країну).

Нині експорт послуг становить близько 10% ВВП України, основними споживачами українських сервісів є країни СНД і Європа. Україна постачає за кордон здебільшого транспортні послуги, при цьому активно імпортує страхові й фінансові, а також послуги рекламних агенцій. До речі, за даними НБУ, інвестиційно

найпривабливішими для іноземців є оптова торгівля й посередницькі послуги, операції з нерухомістю — частка іноземного капіталу в цих сегментах найбільша порівняно з іншими послугами.

У сфері розвитку експорту послуг показовим є приклад азіатських країн. Індія — всесвітній центр ІТ-технологій, Дубаї — відомий туристичний і фінансовий сектор, Сінгапур спеціалізується на наданні медичних послуг мешканцям країн Південно-Східної Азії, а на Філіппінах стрімко розвиваються call-центра. Вільна міграція також спровокувала зростання сфери послуг в ЄС. Англіїці віддають перевагу відвідуванню дантистів не у Великій Британії, а у Швеції, де чудову якість забезпечують за значно нижчі кошти. Скандинави та німці залишають рідні широти заради дешевих курортів Балтії. А темпи зростання економіки маленької Латвії торік досягай 10% виключно за рахунок сфери послуг, на яких базується вся економіка країни.

Усі ці успішні закордонні приклади споріднює одне — безпосередня участь держави в розвитку відповідних сегментів сфери послуг. Хоча рентабельність тут найчастіше вища, ніж у промисловості, обсяги виробництва (а відтак і потенційні прибутки) на старті занадто малі, щоб зацікавити великий приватний капітал. Дрібний же та середній бізнес, як правило, не має значних коштів, щоб забезпечити бурхливий розвиток послуг з нуля. А великі інфраструктурні проекти, навіть за наявності високого попиту з боку потенційних споживачів, вимагають вкладень, які часом не під силу навіть глобальним корпораціям.

Тому ключову роль у розвитку послуг змушена відігравати держава. Так, найбільші в Азії порти морського й повітряного сполучення, розташовані в Сінгапурі, є офшорними зонами, звільненими від мита й акцизних зборів на багато видів товарів. Саме ж будівництво портів було частково профінансоване державою. Створення туристичних центрів у ОАЕ, Туреччині, Єгипті, ПАР і Таїланді — також результат державних зусиль. Причому уряди згаданих країн фінансували не лише розвиток інфраструктури, а й

програми залучення іноземних туристів, активно рекламуючи місцеві курорти за кордоном. У свою чергу, розвиток фінансового сектору вимагає від влади не стільки великих капіталовкладень, скільки цивілізованого законодавства. Наприклад, Гонконг вважається третім у світі фінансовим центром після Нью-Йорка й Лондона, у місті знаходиться понад 160 банків, 128 з яких — іноземні з 40 країн світу. При цьому в Гонконгу немає валютного контролю — на території колишньої держави дозволено вільний приплив капіталу, а перед приєднанням міста до Китаю уряд Гонконгу заохочував іноземних інвесторів відсутністю податків на відсоток за вкладями, виплачуваний нерезидентам.

ДОРОГІ ДОРОГИ

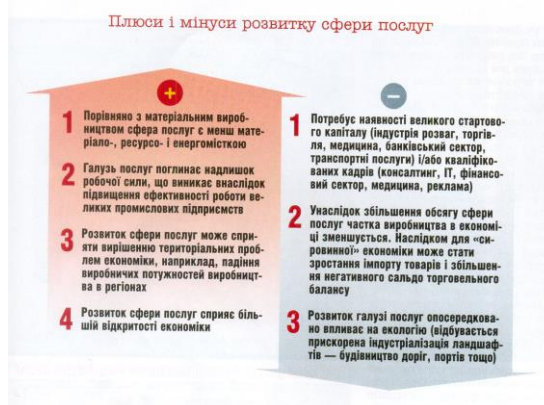
Основні конкурентні переваги України в секторі послуг, зокрема на міжнародних ринках, — **дешева робоча сила і вигідне географічне розташування країни**. Це дає кілька можливих напрямків розвитку сектору. Дешевизну робочої сили поки що помітив тільки промисловий сектор. Але, наприклад, підприємства металургії для підвищення ефективності виробничих процесів, у тому числі продуктивності праці, згодом зіткнуться з необхідністю реорганізації бізнесу. Зараз складно передбачити, де конкретно, крім металургії, зможуть застосувати свої вміння сталевари, однак досвід інших країн свідчить, що перекваліфікація й відхід у сектор послуг неминучі. Загалом дешевизна робочих рук в Україні могла б стимулювати передусім розвиток транспортного сектору, технічного обслуговування (наприклад, автомобілів) і торгівлю.

Географічна перевага України криється в транспортній мережі: автомагістралях, залізниці, морських і річкових портах, авіаперевезеннях. І хоча всередині країни обсяги вантажопотоків торік зменшилися, транзит через Україну збільшився за рахунок залізничного й авіатранспорту. «Проходженню через Україну дійсно великих потоків вантажів перешкоджає нерозвинена інфраструктура: застарілий рухомий склад Укрзалізниці, відсутність автобанів і мережі магістралей», — каже Дмитро Боярчук, експерт центру CASE-Україна. До речі, за даними інституту McKinsey, закордонний бізнес цінує розвинені шляхи, порти та якісну телефонію значно більше, ніж пільги місцевих урядів. Так, на початку 90-х років розвиток індійських офшорів було загальмовано тільки через відсутність якісного телефонного зв'язку та інтернету в країні.

Водночас наявність нафто- і газопроводів аналітики не вважають конкурентною перевагою України. Адже транзитні поставки енергоносіїв, по суті, можливі лише в одному напрямку й лише з кількох країн (Росії, Казахстану, Туркменістану). З огляду ж на політичну напруженість у відносинах Росії й України, одним із результатів якої стало виникнення спільного проекту Росії й Німеччини щодо будівництва газопроводу в обхід України (по дну Балтійського моря), ймовірно поступове зменшення обсягів транзиту російських газу й нафти територією України.

Щоб запобігти зниженню обсягів виробництва послуг, державі доведеться або фінансувати транспортну інфраструктуру, не пов'язану з транзитом енергоносіїв, або звернути увагу на внутрішні (не експортовані) сервіси, потенціал зростання яких видається достатньо високим. Та й досвід як розвинених країн, так і тих, що розвиваються, свідчить про те, що зростання експортноорієнтованої сфери послуг у країні зазвичай відбувається після розширення попиту на послуги всередині країни.

70% світового ВВП припадає на сферу послуг, у світовому експорті промислово розвинених країн сектор займає понад 60%, в імпорті — 50%. До послуг відносять усі види міжнародного й транзитного транспорту, іноземний туризм, послуги банківських і страхових компаній, авторські гонорари й права, доходи від реклами, художні роботи, послуги охорони здоров'я, навчання, програмне забезпечення обчислювальної техніки, торговельне посередництво.

У середній клас

В Україні є всі передумови для продовження зростання оборотів у сфері послуг, причому темпами, що перевищують і торішні, й позаторішні. Після парламентських виборів у державі зникне необхідність фінансувати передвиборчу кампанію за рахунок масштабних соціальних виплат. Відповідно у найближчі кілька років варто очікувати зростання диспропорції доходів населення — темпи їх збільшення у заможних українців (здебільшого тих, яких прийнято називати середнім класом), випереджатимуть темпи зростання доходів населення в цілому. Тим більше що багато послуг, які надаються населенню, належать до категорії люксових, наприклад, медицина, розваги, туризм, а тому зростання попиту на них є закономірним на тлі підвищення добробуту населення.

Основні напрями сфери послуг, зростання яких очікується у найближчі роки в Україні, — роздрібний банкінг, ритейл і медицина, тобто послуги, які споживає стабільний середній клас. Так, торгівля вже кілька років щороку зростає в середньому на 20% і дає чверть доданої вартості всіх послуг. Також, на думку Олександри Бетлій,

експерта Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, очікується бурхливий розвиток туризму — як українських курортів, так і тур-операторів, які обслуговують поїздки українців за кордон.

Вельми перспективними секторами є послуги business-to-business (тобто такі, які одні компанії надають іншим) — консалтинг, аудиторські, ІТ-послуги, які в розвинених країнах становлять близько третини всіх сервісів.

Нарешті, найбільш динамічним та інвестиційно привабливим сектором в Україні є зв'язок. Уже зараз третина українців користуються послугами мобільних операторів, а останні зміни (поява на ринку оператора «Астеліт», що належить Turkcell і вітчизняній DCC, а також поглинання російською Альфа-груп «Українських радіосистем») свідчать про підвищений інтерес іноземних інвесторів і вітчизняних олігархів до цього сектору української економіки.

Запитання:

1. Що є основою економічного зростання країн, що розвиваються на теперішній час?
2. Які галузі вважаються основою економічного зростання України?
3. Які світові галзі є лідерами капіталізації 2004р.?
4. Яка є структура доданої вартості ВВП України?
5. Охарактеризуйте причини зростання сфери послуг в Україні за 2003-2004рр.?
6. Яка головна слабкість вітчизняного сектору послуг?
7. Які є стримуючі фактори розвитку сфери послуг в Україні?
8. Охарактеризуйте експорт послуг України.
9. Наведіть приклади розвитку експорту послуг різних країн світу.
10. Хто має стимулювати розвиток послуг країни?
11. Назвіть основні конкурентні переваги України у сфері послуг.
12. Перелічте напрями розвитку сфери послуг України?
13. Які є плюси та мінуси розвитку сфери послуг в Україні?
14. Зростання яких напрямів сфери послуг очікується у найближчий час?

Питання для дискусії

1. Значна частка нового будівництва здійснюється у ФРН іноземними компаніями. Уряд прагне допомогти німецьким будівельним компаніям зайняти більшу частку на ринку. Який інструмент економічної політики - імпорту квоту, імпортний тариф чи внутрішню субсидію - Ви би порадили використовувати для цього і чому?

2. Як вплинуло виведення радянських військ з Німеччини на баланс торгівлі послугами Росії?

3. Торгово-промислова палата розглядає наступні методи просування українських товарів на світовий ринок: збільшення обсягу реклами, створення зарубіжних консультаційних пунктів ТПП, розробка типових зовнішньоекономічних контрактів. Який з цих способів негативно вплине на баланс торгівлі послугами і чому?

4. Уряд занепокоєний тим, що баланс послуг міжнародних поїздок схильний до від'ємного сальдо. Які способи регулювання можна рекомендувати для покращання балансу?

Тести

1. У міжнародному аеропорту мандрівник здав валізу до камери зберігання. Ця послуга є:

- а) торговою, якщо мандрівник перебуває на батьківщині;
- б) неторговою, якщо мандрівник перебуває за кордоном;
- в) торговою, якщо мандрівник є нерезидентом;
- г) торговою, якщо мандрівник є резидентом?

2. Літаки України, здійснюючи рейс з України до США, здійснюють дозакордонну в Ірландії. В цьому випадку купівля палива вважається для України:

- а) імпортом транспортної послуги;
- б) імпортом товару;
- в) імпортом забезпечуючої і допоміжної послуги;
- г) всі відповіді вірні.

3. Вантажне судно під ліберійським прапором прямує з Лондона до Сингапура з заходом в російські порти Санкт-Петербурга і Владивостока. Цим судном петербурзький завод відвантажив верстати Владивостоку. Перевезення вітчизняних верстатів іноземним судном є для Росії:

- а) імпортом транспортної послуги;
- б) експортом товару;
- в) орендою перевізника з екіпажем;
- г) всі відповіді вірні.

4. Українське торгове судно з експортним вантажем на борту пришвартувалося на Канарських островах з метою фарбування і профілактичного ремонту. Ремонт здійснюється спільним українсько-іспанським підприємством. Послуги з ремонту відносяться Україною до:

- а) забезпечуючих і допоміжних послуг;
- б) експорту транспортної послуги;
- в) імпорту товару;
- г) всі відповіді вірні.

5. Експортні послуги це:

- а) надання послуг іноземцям;
- б) надання послуг резидентам;
- в) отримання послуг від іноземців;
- г) всі відповіді вірні.

6. Вплив транспортних витрат на міжнародну торгівлю аналогічний:

- а) впливу зростаючих витрат збуту;
- б) впливу зростаючих витрат виробництва;
- в) впливу спадаючих витрат збуту;
- г) впливу спадаючих витрат виробництва.

7. Чим нижча еластичність попиту в імпортуючій країні, тим:

- а) більшу частку транспортних витрат вона сплачує;
- б) меншу частку транспортних витрат вона оплачує;
- в) менше витрат вона має при транспортних перевезеннях;
- г) всі відповіді вірні.

8. Розподіл транспортних витрат між торгуючими країнами залежить від:

- а) еластичності попиту;
- б) еластичності пропозиції;
- в) еластичності попиту і пропозиції;
- г) взагалі не залежить від будь-якої еластичності.

9. До торгових послуг у платіжному балансі відносяться:

- а) транспорт, комунальні послуги, зв'язок, будівництво, страхування, фінансові, комп'ютерні та інформаційні, побутові послуги, бізнес-послуги, особисті та рекреаційні, культурні, урядові;
- б) транспорт, подорожі, зв'язок, будівництво, страхування, фінансові, комп'ютерні та інформаційні, роялті та ліцензійні платежі, бізнес-послуги, особисті та рекреаційні, культурні, урядові;
- в) роялті та ліцензійні платежі, бізнес-послуги, особисті та рекреаційні, культурні, урядові, комунальні послуги;
- г) всі відповіді вірні.

10. Транспорт, комп'ютерні та інформаційні послуги вимагають:

- а) нерухомості виробника та споживача;
- б) мобільності виробника та нерухомості споживача;
- в) мобільності споживача та нерухомості виробника;
- г) всі відповіді вірні.

11. Пасажирські перевезення у міжнародній економіці включають:

- а) перевезення нерезидентів транспортними компаніями-резидентами всередині своєї країни;
- б) перевезення нерезидентів перевізниками-резидентами;
- в) перевезення нерезидентів перевізниками-резидентами і резидентів перевізниками-нерезидентами;
- г) всі відповіді вірні.

12. Забезпечуючі або допоміжні послуги включають:

- а) товари, куплені в порту, ремонт транспортних засобів та спорудження транспортних терміналів;
- б) обробку вантажів, пакування, зберігання, навігацію, лоцію, буксирування, технічне обслуговування, миття, комісійні та агентські платежі;
- в) обробку вантажів, пакування, зберігання, навігацію, лоцію, буксирування, технічне обслуговування, миття, ремонт транспортних засобів;
- г) всі відповіді вірні.

13. Транспортними витратами вважаються:

- а) всі затрати з доставки товару від продавця до покупця, що включають вартість фрахту, страхування, навантаження/розвантаження, упакування/розташування та інші супутні витрати;
- б) всі затрати з доставки товару від продавця до покупця, що включають вартість фрахту та страхування;
- в) всі затрати з доставки товару від продавця до покупця, що включають вартість фрахту, та навантаження/розвантаження;
- г) всі відповіді вірні.

14. Яке з цих тверджень вірне:

- а) чим більша еластичність попиту в імпортуючій країні, тим більшу частину транспортних витрат вона несе;
- б) чим менша еластичність попиту в імпортуючій країні, тим меншу частину транспортних витрат вона несе;
- в) чим менша еластичність пропозиції в експортуючій країні, тим більшу частину транспортних витрат вона несе;
- г) всі відповіді вірні.

15. Якщо галузь орієнтована на ресурси, то кінцевий продукт цієї галузі:

- а) легший від сировини;
- б) важчий від сировини;
- в) легкий, але дорогий;
- г) всі відповіді вірні.

16. До міжнародних поїздок відносять:

- а) товари і послуги, придбані мандрівником за кордоном;
- б) товари і послуги, придбані мандрівником за кордоном, якщо він перебуває там менше року і вважається нерезидентом;
- в) товари і послуги, придбані мандрівником за кордоном, якщо він перебуває там менше шести місяців і вважається нерезидентом;
- г) всі відповіді вірні.

17. Екскурсант – це:

- а) мандрівник, який провів в країні перебування менше 24 годин;
- б) мандрівник, який провів в країні перебування добу;
- в) мандрівник, який провів в країні перебування менше 36 годин;
- г) всі відповіді вірні.

18. Вантажні перевезення включають:

- а) доставку експортного товару;
- б) доставку експортного або імпортного товару, навантаження і розвантаження, які надаються перевізником;
- в) доставку імпортного товару.
- г) всі відповіді не вірні.

19. Транспортні витрати приводять до:

- а) збільшення обсягів торгівлі та виграшу від неї;
- б) зменшення обсягів торгівлі та виграшу від неї;
- в) зменшення обсягів торгівлі, збільшення виграшу від неї;
- г) всі відповіді вірні.

20. Турист – це:

- а) мандрівник, який провів в країні перебування хоча б одну добу;
- б) мандрівник, який провів в країні перебування хоча б одну ніч;
- в) людина, яка знаходиться не менше року в країні, де вона не є резидентом, якщо вона не є співробітником урядової установи іншої країни або членом його сім'ї і не працює на резидента;
- г) всі відповіді вірні.

21. Оренда перевізника з екіпажем включає:

- а) здачу резидентом нерезиденту і нерезидентом резиденту транспортних засобів на обмежений час для здійснення перевезень;
- б) оренду перевізника без екіпажу та фінансовий лізинг;
- в) доставку експортного або імпортного товару, навантаження і розвантаження, які надаються перевізником.

22. До міжнародних транспортних послуг відносяться:

- а) пасажирські та вантажні перевезення, оренда перевізника з екіпажем, оренда перевізника без екіпажу, забезпечуючі або допоміжні послуги;

- б) пасажирські та вантажні перевезення, оренда перевізника з екіпажем, забезпечуючі або допоміжні послуги, ремонт транспортних засобів;
- в) пасажирські та вантажні перевезення, оренда перевізника з екіпажем, забезпечуючі або допоміжні послуги.

23. *Заходами регулювання доступу послуг на ринок є:*

- а) обмеження на торгівлю послугами, введення кількісних квот на імпорт послуг, обмеження на створення філій іноземних компаній, обмеження на пересування виробників послуг, обмеження на пересування споживачів послуг, обмеження на використання національного режиму;
- б) обмеження на торгівлю послугами, введення кількісних квот на імпорт послуг, обмеження на створення філій іноземних компаній, митні тарифи;
- в) обмеження на торгівлю послугами, обмеження на створення філій іноземних компаній, обмеження на пересування споживачів і виробників послуг.

24. *Вставте пропущене слово:*

_____ – особлива категорія мандрівників, яку спеціально виділяють у своїй статистиці міжнародної торгівлі послугами малі держави Європи (Монако, Андорра, Сан-Маріно).

25. *Вставте пропущене слово:*

_____ – товари і послуги, які купують мандрівники за кордоном, якщо вони перебувають там не менше року і вважаються нерезидентами.

26. *Вставте пропущене слово:*

_____ – територіально мобільні галузі, які не прив'язані ні до джерел ресурсів, ні до ринків збуту.

27. *Вставте пропущене слово:*

_____ – інструменти торгової політики, які обмежують або забороняють іноземним фірмам – виробникам послуг оперувати на місцевому ринку.

28. *Вставте пропущене слово:*

_____ – інші види послуг (транспорт, мандри, інші нефінансові послуги), не пов'язані з міжнародним рухом факторів виробництва.

29. *Вставте пропущене слово:*

_____ – в основному добуваючі галузі, в яких транспортні витрати на перевезення готового продукту значно нижчі, ніж на перевезення сировини, з якої він виготовляється.

30. *Вставте пропущене слово:*

_____ – звичайно оснований на тому, що його покупець знаходиться за кордоном і не може переміститись до продавця (аудиторські і бухгалтерські послуги для підприємств), або на специфічному характері самої послуги (будівництво).

31. *Вставте пропущене слово:*

_____ – платежі, які виникають в зв'язку з міжнародним рухом факторів виробництва, перед усім капіталу і робочої сили (доходи на інвестиції, роялті, ліцензійні платежі, зарплата, яка виплачується нерезидентам).

32. *Вставте пропущене слово:*

_____ – інструменти внутрішньої економічної політики, яка дискримінує на внутрішньому ринку іноземних виробників послуг порівняно з місцевими).

33. Вставте пропущене слово:

_____ – галузі, в яких транспортні витрати на перевезення готової продукції більші, ніж на перевезення сировини, з якої він виготовляється.

Тема 5. Міжнародний рух капіталу (2 години)

Контрольні питання

1. Чи можуть міжнародна торгівля і міжнародний рух факторів виробництва заміщати одне одного?
2. Як співвідноситься торгівля товарами і рух капіталу за правилом Вальраса?
3. Назвіть основні форми капіталу за джерелом його походження, за характером використання, за термінами вкладення і за виконуваними функціями.
4. Що таке інвестиційна позиція?
5. Дайте визначення основних понять в галузі прямих інвестицій (пряма іноземна інвестиція, підприємство з іноземними інвестиціями, прямий інвестор, трансфертні ціни).
6. Які причини експорту та імпорту прямих інвестицій?
7. Які економічні ефекти виникають в результаті прямих інвестицій?
8. Які є способи державної підтримки прямих інвестицій?
9. Дайте визначення основних понять, які відносяться до міжнародної кооперації (транснаціональна і багатонаціональна корпорація, країна базування, приймаюча країна).
10. Сформулюйте основні правила міжнародного інвестування.
11. Що таке портфельні інвестиції, і які існують види цінних паперів для їх здійснення?
12. Дайте визначення міжнародного позичання і кредитування.
13. В чому полягає концепція міжчасової торгівлі?
14. Чи потрібно обмежувати вплив прямих іноземних інвестицій із країни?
15. Чи потрібно обмежувати приплив прямих іноземних інвестицій до країни?
16. Що краще за все пояснює прибутковість прямих закордонних інвестицій?
17. Чому значна частка прямого закордонного інвестування представляє собою не фінансові вкладення (або кредит), а просто обмін управлінських послуг на ліцензійні платежі та гонорари?
18. Поясніть, чому інвестори та уряди по-різному ставляться до прямих та портфельних інвестицій?
19. Продемонструйте, як можуть бути залучені прямі закордонні інвестиції.
20. Покажіть зв'язок між зовнішньою торгівлею та міжнародною мобільністю виробничих факторів, особливо щодо прямих інвестицій.
21. Як класифікуються основні мотиви прямого інвестування?
22. Проілюструйте обставини, які змушують компанії створювати джерела поставок за кордоном шляхом здійснення інвестицій.
23. Покажіть, як і чому дії держави впливають на рух прямих інвестицій.
24. Які переваги мають прямі інвестори?
25. Чому уряди стурбовані тим, хто контролює підприємства в межах кордонів їх країн?
26. Чому фірми часто намагаються контролювати закордонні виробничі потужності?
27. В якому вигляді здійснюються прямі закордонні інвестиції?
28. Яким чином прямі закордонні інвестиції (ПЗІ) можуть стимулювати торгівлю?
29. Що спонукає фірми робити ПЗІ?
30. Яку ланцюгову реакцію можуть іноді викликати ПЗІ?

31. Для чого потрібна вертикальна інтеграція?
32. Чому місце розташування виробництва товару з мінімальними витратами може з часом змінюватися?
33. Які переваги та недоліки мають обидва варіанти ПЗІ:
- шляхом придбання частки участі у діючому підприємстві;
  - шляхом створення нового підприємства?
34. Чому фірми готові йти на великий ризик при операціях за кордоном?
35. Проаналізуйте суперечливі цілі ТНК.
36. Які виникають проблеми, пов'язані з оцінкою діяльності ТНК?
37. Покажіть вплив ТНК на найважливіші економічні показники (платіжний баланс та економічне зростання країн-донорів і країн-реципієнтів).
38. Визначте аспекти діяльності ТНК, які викликають найбільшу критику.
39. Проаналізуйте основні політичні розбіжності з приводу діяльності ТНК.
40. Як впливають іноземні інвестиції на платіжний баланс?
41. За допомогою яких засобів уряди багатьох країн намагаються використати інвестиції для поліпшення платіжних балансів?
42. Чи завжди вплив ТНК на економічний розвиток та витрати ресурсів в одних країнах відбувається за рахунок інших?
43. Чим викликане занепокоєння політиків у зв'язку з ТНК?
44. Що означає «екстериторіальність»? До чого вона приводить?

Література: 1 – 8

Задачі

1. Які з наведених прикладів інвестицій вважаються прямими, а які портфельними:
- А. Український банк купив акції російської компанії «Лукойл» на 20 млн. дол. Загальна сума випуску акцій складає 600 млн. дол.
- Б. Польський банк купив будинок у Львові, в якому відкрив свою філію в Україні.
- В. Харківський тракторний завод збільшив свою частку у статутному капіталі СП, яке зареєстроване у Росії з 51% до 75%.
- Г. Українська фірма за дорученням клієнта з ФРН купила 11% поточного випуску акцій «Укртрансавто».
- Д. Канадська фірма «МакДональдс» відкрила ще один ресторан у Києві.
- Е. Українсько-американський інвестиційний фонд розмістив 100 млн. дол. в українських державних короткострокових зобов'язаннях та облігаціях державної позики.
- Обґрунтуйте свою відповідь.
2. У 70-х - початку 80-х латиноамериканські країни активно брали позики, що привело до боргової кризи. В той же час країни Південно-Східної Азії активно інвестували свій капітал, що дозволило їм зробити економічний ривок. З точки зору теорії міжчасової торгівлі:
- а) які країни схилилися до поточного, а які – до майбутнього споживання?
- б) для якої групи країн реальна відсоткова ставка по міжнародних позиках буде вищою?
- в) які товари - поточного чи майбутнього споживання - буде експортувати та імпортувати кожна з груп країн?
- г) з яких додаткових причин міжнародні кредити можуть надаватися Латинській Америці за вищими відсотковими ставками, ніж країнам Південно-Східної Азії?
3. «Кока-Кола», американський виробник охолоджувальних напоїв, продає їх концентрат в Україну. Однак Україна запроваджує високе імпортне мито на ввезення «Кока-Коли», щоб захистити українських виробників, а також збільшує податки на прибуток іноземних компаній. Що може зробити «Кока-Кола», щоб:

- а) не віддавати частку українського ринку місцевим конкурентам;
- б) скоротити обсяг податків на прибуток, які виплачуються в Україні;
- в) гарантувати цілісність своїх активів в Україні?

4. В якій з країн буде більша схильність до поточного, а в якій до майбутнього споживання:

- а) Туркменістані, де є великі запаси газу, які не вимагають значних інвестицій для їх розробки;
- б) Японії, яка випереджує інші країни за темпами розвитку новітніх технологій;
- в) Естонії, яка активно здійснює економічні реформи і швидко перейшла до ринкової економіки?

Обґрунтуйте свою відповідь.

5. Яка з наступних угод відноситься до портфельних інвестицій:

- а) Харківський тракторний завод збільшив свою частку в статутному капіталі спільного підприємства в Казахстані зі збуту тракторів з 35 до 50 %;
- б) Приватбанк ввозить 100 млн. дол. готівкою з США для забезпечення попиту на долари своїх клієнтів;
- в) «Світоч» розміщує 5 млн. дол. на короткостроковому депозиті в американському банку;
- г) Укрсоцбанк вкладає 50 млн. дол. в облігації американського інвестиційного фонду;
- д) Американський фонд сприяння конверсії надає пільговий кредит українському оборонному підприємству.

Обґрунтуйте свою відповідь.

7. Оцініть ефективність інвестицій у країнах А і В, спираючись на оцінку факторів, розроблену консалтинговою фірмою США.

Оцінка факторів	Країна А	Країна Б
1. Політична стабільність (2-18)	1. Дуже стабільна в довгостроковому періоді (18)	1. Стабільна в перспективі (12)
2. Економічна стабільність (0-16)	2. Низькі темпи росту економіки та інфляції (10)	2. Стабільний і помірний ріст (14)
3. Валютна стабільність (2-14)	3. Вільноконвертована і стабільна валюта (12)	3. Слабка валюта (8)
4. Оцінка переказу прибутку (2-12)	4. Вільний переказ із попереднім дозволом (10)	4. Сильний контроль (6)
5. Захист технології (2-10)	5. Сильний захист патентів і торгових марок (10)	5. Захист при реєстрації в даній країні (4)
6. Ставлення до іноземних інвестицій (0-12)	6. Незначні заохочення (6)	6. Допуск тільки окремих інвестицій (4)
7. Обмеження і пільги для іноземних інвесторів (0-16)	7. Вибіркове позитивне ставлення (10)	7. Дуже ліберальне позитивне ставлення (12)
8. Фактори соціально-культурної взаємодії (0-8)	8. Відкрите культурне середовище (8)	8. Помірковано відкрите культурне середовище (6)

8. Фірма «А», штаб-квартира якої знаходиться у Великобританії, планує відкрити свою філію в якійсь із трьох країн: Німеччині, Чехії або Словаччині. Філія повинна здійснювати торгівлю устаткуванням з Великобританії.

Керівники головної компанії зібрали такі дані:

А. Курс євро відносно фунта стерлінгів прогнозується стабільним, однак ймовірне падіння курсу євро на 5-10% за поточний рік.

Б. Для одержання кредиту в Німеччині під 15% річних потрібно зареєструватися в ЄС, у Чехії розмір кредиту для малих фірм обмежений 30000 ф.ст. при ставці 16%, в Словаччині для одержання кредиту потрібно створити спільне підприємство за участю національного капіталу розміром 51%.

В. У Німеччині продається устаткування, аналогічне запропонованому з Великобританії. Прогноз обсягу збуту на наступний рік - 500 млн. євро (у поточному році було 490 млн. євро). Є 300 конкурентів. У Чехії можна продати устаткування на 9 млн. ф.ст., тому що є 140 конкурентів із часткою ринку 200 млн. фунтів. В Словаччині сумарний обсяг ринку 300 млн. ф.ст. Його забезпечують 50 конкурентів, задовольняючи 95% всіх потреб.

Г. Найнижчі мита у Німеччині, найвищі у Чехії.

Д. В Словаччині середня зарплата складає 300 ф.ст., у Німеччині –1500 ф.ст, Чехії - 500 ф.ст.

Е. Доходність іноземного інвестування у Чехії складає 22%-24% річних, в Словаччині - 20%, в Німеччині - 18%.

Ж. Вартість оренди 1 кв.м. офісного приміщення найвища в Німеччині, у Чехії - вдвічі нижча, у Словаччині - у 2,5 рази нижча.

З. У Німеччині є відділення англійського банку, який обслуговує фірму «А», у Чехії в нього є банк - кореспондент, в Словаччині банки не надають послуг по документарних операціях і не є членами SWIFT.

І. Ризик державного перевороту в Німеччині і Чехії близький до нуля, а в Словаччині достатньо високий. Виберіть країну найбільш привабливу для відкриття філії ТНК.

Кейс ХТО БІЛЬШЕ

Дві компанії стільникового зв'язку, що претендують на звання третього національного оператора, мають наміри протягом двох років вкласти 1,2 млрд.дол. США у розвиток своїх мереж. Порушник спокою лідерів компанія Астеліт оголосила про наміри інвестувати 700 млн.дол. у просування своєї торгової марки Life:). У той же час російський гігант ВимпелКом готовий викласти 500 млн.дол. лише на першому етапі реалізації своїх пан-українських амбіцій.

За словами головного виконавчого директора Астеліта Ахмета Танйу, його компанії вже вдалося охопити своєю мережею 100 найкрупніших міст, 9000 населених пунктів і головні автомагістралі країни. Розширення мережі Life:) тільки у цьому році обійшлося компанії в 310 млн.дол.

Значні вкладення і агресивна маркетингова стратегія допомогли Астеліту за короткий термін залучити понад 1 млн. абонентів.

Однак вже до кінця 2007 року «дітище» турецького оператора мобільного зв'язку Turkcell і донецького мільярдера Ріната Ахметова планує інвестувати ще майже 700 млн.дол. За прогнозами Астеліта, ці кошти дадуть можливість компанії досягнути загальнонаціонального покриття до середини 2006 року.

Голосні заяви Танйу не засмутили ветерана російського стільникового зв'язку компанію ВимпелКом. Через декілька днів після завершення угоди з купівлі напівживого оператора мобільного зв'язку Wellcom за 31 млн.дол., росіяни оголосили план захоплення 10-15% процентів українського ринку протягом двох-трьох років (вони купили українського мобільного оператора «Українські радіосистеми» (торгові марки Wellcom, MOBI, і privat:mobile за 231,3 млн.дол.). За підрахунками керівників компанії такий білцкріг буде коштувати ВимпелКому 500 млн.дол. і додатково поповнить списки його клієнтів на 50 млн. чоловік. На даний час послугами оператора Wellcom зрівняється з мережею найкрупніших операторів в Україні вже до кінця 2006 року. Допомогти компанії повинен і запуск популярного у Росії бренда Білайн, також запланований на наступний (2006) рік.

Якщо ВимпелКом і Астеліт реалізують свої амбіції, то ринкові частки провідних операторів - Київстар і УМС – зменшаться до 35% у кожного.

Новий голова правління «Українських радіосистем» Сергій Миронов, який раніше очолював «Вимпелком-Поволжье», прогнозує, що вже до кінця 2006 року компанія вийде на окупність. При цьому він же погоджується, що спочатку компанія орієнтуватиметься на малоприбуткових абонентів, яких влаштовує невисока якість зв'язку, і обіцяє перші подібні цінові пропозиції вже до нового року. На присвяченій угоді прес-конференції, відповідаючи на запитання одного з журналістів про цінову політику, Олександр Ізосімов прохопився: «Ну, не тільки демпінг»... Тобто цінова агресія очікується. І вже наприкінці року, у різдвяний пік продажів.

Чи можна забезпечити дохідність компанії в цілому за низької дохідності абонентів, малої їхньої кількості і вкладень 700 млн. дол. протягом року? Якщо середній щомісячний обсяг інвестицій становитиме 41,6 млн. дол. (500 млн. за 12 місяців), а кількість абонентів під кінець року досягне 4 млн., то для роботи компанії «в нуль» необхідно, щоб середній клієнт наговорював на 10,5 дол. Це відповідає середньому по українському мобільному ринку показнику ARPU на сьогодні. Однак у міру наближення до насичення цей показник знижуватиметься. Для небалакучих абонентів великих операторів він становить сьогодні 6—7 дол., отже, росіянам потрібно орієнтуватися на 5—6 дол. Тоді навіть за супероптимістичного прогнозу стабільні 6 млн. абонентів принесуть на рік 432 млн. дол. Згадаймо про цифру 100 дол. інвестицій на абонента. За «індійського» прогнозу (ARPU — три долари) абонент окупатиметься 30(!) років.

Окрім негативних тенденцій на українському мобільному ринку, пов'язаних із наближенням його насичення, не можна не відзначити й такий чинник ризику для «новачка», як конфлікт його акціонерів — російського «Альфа-Телекома» і норвезького Telenor (32 і 20% відповідно). Нагадаємо двома словами: Telenor виступав проти купівлі «УРС». Формально — через завищену ціну компанії, реально — через те, що норвежці контролюють іншого українського мобільного оператора, «Київстар», і не бажають зниження його ринкової частки через зростання конкуренції. Щоправда, іншим акціонером «Київстару» є той же «Альфа-Телеком», котрий, у свою чергу, зацікавлений у контролі «Вимпелкома» над українським оператором із метою збільшення дохідності російської компанії. Варіант приєднання «Київстару» до «Билайна» також не підтримувався Telenor: в об'єднаній компанії норвежці не мали б контролю. Угоду щодо придбання «УРС» не схвалила рада директорів «Вимпелкома», однак затвердили загальні збори акціонерів 22 червня. Котрі заодно й переобрали раду директорів. Telenor із цим рішенням так і не погодився.

Натомість «Альфи» поставила Telenor перед фактом, і «Вимпелком» купив «УРС». Норвежці спочатку оголосили про можливе блокування операційної діяльності «Вимпелкома» в Україні на рівні ради директорів, а отже й рішень про інвестиції в Україну. Минулого тижня Telenor перейшов до артпідготовки: опротестував у Нью-Йоркському суді призначення ради директорів «Вимпелкома». Позитивне рішення за позовом дасть можливість норвежцям переобрати раду директорів, збільшити вплив у російському мобільному операторі, а вже потім заважати розвитку «Вимпелкома» в Україні. Хай там як, на це піде час, протягом якого «Вимпелком» цілком може закріпитися в країні.

Втім, у «Альфи» в цьому конфлікті залишається ще один козир. Будучи міноритарним акціонером «Київстару», вона вже вдавалася до спроби домогтися в суді зміни менеджменту компанії, а також кілька разів блокувала збори акціонерів. Позови «Альфи» українські суди не задовольнили, а операційна діяльність «Київстару», за інформацією його керівників, «не страждає» від непроведення зборів акціонерів. Однак це все до якогось часу.

Враховуючи досвід «альфівських» юристів, можна припустити, що за бажання вони цілком зможуть ускладнити роботу «Київстару» настільки, що це позначиться на

якості обслуговування і викличе якщо не відтік абонентів, то різке уповільнення їхнього притоку. А тоді можна казати вже й не про 15-відсоткову частку ринку, а про захоплення його половини. Ця перспектива цілком може спонукати Telenor на «розмін», ідею якого активно проштовхує дехто з менеджерів «Альфи»: продаж росіянами норвежцям пакета в «Київстарі» (і конфлікт на українському ринку зникне, а виручені гроші якраз можна інвестувати в «УРС») і, можливо, викуп росіянами норвезької частки в «ВымпелКоме».

Запитання:

1. Які іноземні компанії стільникового зв'язку планують вийти на український ринок?
2. На якій розмір іноземних інвестицій в мобільний зв'язок може розраховувати Україна?
3. Яку частку ринку вони планують зайняти?
4. Яка частка ринку залишиться у компанії Київстар і UMC?
5. Які інвестиції – прямі чи портфельні - здійснюють компанії ВимпелКом і Turcell в Україну?
6. Яку якість зв'язку слід від них очікувати, і на яких абонентів вони в першу чергу будуть орієнтуватися?
7. Які доходи (прибутки) з одного абонента очікують іноземні інвестори?
8. У чому полягає конфлікт між російською «Альфа-Телекомом» і норвезькою Telenor?
9. Що зробила норвезька фірма Telenor, щоб блокувати рішення російської «Альфа-Телеком»?
10. Чи є перспективи в «Альфа-Телеком» захопити більшу ніж 10-15% частку ринку?

Питання для дискусії

1. В якому випадку при вільному переміщенні факторів виробництва між країнами може скоротитися торгівля товарами?
2. Як теорія міжнародної торгівлі Хекшера-Оліна тлумачить міжнародну торгівлю товарами і міжнародний рух факторів капіталу - як взаємозамінні чи взаємодоповнюючі елементи? Чому?
3. В Україні відсоткові ставки відносно вищі, ніж в Європі. Якщо знехтувати проблемою ризику, чи зацікавлені інвестори в Західній Європі, з точки зору міжчасової торгівлі, скоротити поточне споживання з метою збільшення споживання в майбутньому? В чому буде їх зацікавленість на практиці?
4. В чому схожість і відмінність між:
  - а) закордонними прямими і портфельними інвестиціями;
  - б) закордонними прямими інвестиціями і міжнародними позиками;
  - в) закордонними портфельними інвестиціями і міжнародними позиками?
5. Відмова від обмежень на шляху міжнародного руху капіталу веде до збільшення темпів економічного зростання всіх країн, які приймають в цьому участь. Чи вірне це твердження? Чому?

Тести

1. В 70-х - 80-х рр. латиноамериканські країни активно брали позики, що привело до боргової кризи. В той же час країни Південно-Східної Азії активно інвестували свій капітал, що дозволило їм зробити економічний ривок. З точки зору теорії міжчасової торгівлі:

- а) латиноамериканські країни робили ставку на поточне споживання, а країни Південно-Східної Азії - на майбутнє споживання;
- б) латиноамериканські країни робили ставку на майбутнє споживання, а країни Південно-Східної Азії - на поточне споживання;

- в) обидві групи країн робили ставку на поточне споживання;
- г) обидві групи країн робили ставку на майбутнє споживання.

2. В 70-х - 80-х рр. латиноамериканські країни активно брали позики, що привело до боргової кризи. В той же час країни Південно-Східної Азії активно інвестували свій капітал, що дозволило їм зробити економічний ривок. З точки зору теорії міжчасової торгівлі:

- а) реальна процентна ставка по міжнародних позиках для країн Латинської Америки буде нижчою, ніж для країн Південно-Східної Азії;
- б) реальна процентна ставка по міжнародних позиках для країн Латинської Америки буде вищою, ніж для країн Південно-Східної Азії;
- в) реальна процентна ставка по міжнародних позиках для обох груп країн буде однаковою.

3. В 70-х - 80-х рр. латиноамериканські країни активно брали позики, що привело до боргової кризи. В той же час країни Південно-Східної Азії активно інвестували свій капітал, що дозволило їм зробити економічний ривок. З точки зору теорії міжчасової торгівлі:

- а) обидві групи країн імпортуватимуть товари поточного споживання;
- б) країни Латинської Америки експортуватимуть товари майбутнього споживання, а країни Південно-Східної Азії - імпортуватимуть товари поточного споживання;
- в) країни Латинської Америки експортуватимуть товари поточного споживання, а країни Південно-Східної Азії - імпортуватимуть товари майбутнього споживання.

4. IBM продає в Україну комп'ютери та комплектуючі для їх зборки на місцевих підприємствах. Україна запроваджує високе імпортне мито на ввезення готової продукції IBM, щоб захистити українські складальні підприємства, і різко збільшує податок на прибуток іноземних компаній. Що може зробити IBM, щоб не віддати частку українського ринку місцевим конкурентам?

- а) шляхом прямого інвестування створити свою філію в Україні;
- б) нічого не робити і сплачувати високі податки;
- в) застосувати трансфертні ціни;
- г) всі відповіді правильні.

5. IBM продає комплектуючі для зборки і готові комп'ютери в Україну. Україна запроваджує високе імпортне мито на ввезення зібраних комп'ютерів IBM, щоб захистити українських виробників, і різко збільшує податок на прибуток іноземних компаній. Що може зробити IBM, щоб скоротити обсяг податків на прибуток, які виплачуються в Україні?

- а) викупити в Україні частину підприємств конкурентів і застосувати занижені трансфертні ціни на поставки комплектуючих для цих підприємств;
- б) створити в Україні свою філію і застосувати завищені трансфертні ціни на поставки комплектуючих для цієї філії;
- в) створити в Україні СП і застосувати занижені трансфертні ціни на поставки комплектуючих.

6. IBM вирішила здійснити прямі інвестиції у підприємства комп'ютерної промисловості України. Як найефективніше IBM може гарантувати цілісність своїх активів в Україні?

- а) застрахувати свої інвестиції в західній страховій компанії;
- б) застрахувати свої інвестиції в українській страховій компанії;
- в) отримати урядові гарантії.

7. Який з наведених способів передачі коштів не є інструментом міжнародного кредитування:

- а) розміщення коштів на депозитах;
- б) міжнародні трансферти;
- в) торгові кредити;
- г) міжнародні позики.

8. До «інших» інвестицій не належать:

- а) ввезення готівкової іноземної валюти;
- б) розміщення єврооблігацій;
- в) розміщення валютного експортного виторгу в іноземному банку;
- г) залучення стабілізаційного кредиту МВФ;
- д) всі відповіді правильні.

9. Причина бурхливого розвитку ринку портфельних інвестицій у 90-і рр.:

- а) швидке економічне зростання країн Південно-Східної Азії;
- б) швидке зростання ринку фінансових деривативів;
- в) конкуренція країн, де розвивається капіталізм за умови залучення фінансових ресурсів Заходу;
- г) всі відповіді невірні.

10. Уряду найвигідніше залучення інвестицій у вигляді:

- а) прямих інвестицій;
- б) портфельних інвестицій;
- в) інших інвестицій;
- г) всіх перерахованих інвестицій в однаковому ступені;
- д) немає правильної відповіді.

11. Позитивна роль інвестицій для приймаючої країни, полягає в тому, що:

- а) вони зменшують надмірно завищений курс національної валюти;
- б) скорочують інфляцію в країні;
- в) скорочують надмірну зайнятість;
- г) покращують стан платіжного балансу;
- д) всі відповіді неправильні.

12. Яка з причин спонукає країну А здійснювати ПЗІ в країну Б:

- а) високий рівень оплати праці в країні Б;
- б) високий рівень митного оподаткування в країні Б;
- в) високе безробіття в країні А;
- г) висока ставка відсотку в країні Б;
- д) правильні відповіді б) та г).

13. Яку угоду можна назвати формою ПЗІ:

- а) переказ турецькими робітниками зарплати з України на батьківщину;
- б) ввезення українськими банками готівкових доларів;
- в) розміщення українським урядом облігаційної позики на євrorинках;
- г) купівля «Славутичем» російського приватизованого підприємства;
- д) купівля Національним банком України доларів США на валютному ринку.

14. Що з нижчепереліченого вплине на рішення про здійснення ПЗІ:

- а) прагнення досягнути позитивного ефекту масштабу;
- б) використання переваг у міжнародному маркетингу;

- в) прагнення забезпечити доступ до природних ресурсів;
- г) технологічне лідерство;
- д) все перераховане.

15. Транснаціональна компанія вирішила збільшити частку свого капіталу в закордонному підприємстві з 45 до 55 %. Дане підприємство відносно ТНК буде називатися:

- а) філія;
- б) дочірнє підприємство;
- в) асоційована компанія;
- г) підрозділ;
- д) холдингова компанія.

16. В якості заходу підтримки ПЗІ приймаюча країна, використовує:

- а) підвищення курсу національної валюти;
- б) надання державних гарантій;
- в) скасування подвійного оподаткування;
- г) надання податкових пільг;
- д) всі відповіді правильні.

17. Рух факторів виробництва з точки зору теорії порівняльних переваг призводить:

- а) до більшого зростання сукупного виробництва;
- б) до спаду сукупного виробництва порівняно з міжнародною торгівлею;
- в) до зменшення міжнародних резервів;
- г) до збільшення ВВП.

18. Яка теорія міжнародної торгівлі стверджує, що вирівнювання цін на фактори виробництва відбувається в країнах, які торгують між собою:

- а) теорія Рікардо;
- б) теорія Хекшера-Оліна;
- в) теорія Майкла Портера;
- г) всі відповіді правильні;
- д) немає правильної відповіді.

19. В якому випадку вартість капіталу в обох країнах вирівнюється:

- а) коли країни відрізняються у забезпеченості факторами виробництва;
- б) коли країни не відрізняються у забезпеченості факторів виробництва;
- в) коли капітал не може вільно пересуватися між країнами;
- г) коли капітал може вільно пересуватися між країнами.

20. Міжнародний рух факторів виробництва заміщає міжнародну торгівлю товарами, якщо:

- а) в основі торгівлі лежать інші причини, окрім відмінностей у забезпеченості факторами виробництва;
- б) ступінь забезпеченості факторів виробництва приблизно однаковий;
- в) її причиною є відмінності у забезпеченості країн факторами виробництва.

21. Яка з наведених груп країн одержує найбільші міжнародні кредити:

- а) країни СНД і Східної Європи;
- б) «сімка» найбільш розвинутих країн світу;
- в) нові індустріальні країни Азії;

- г) найбільш розвинені країни Африки й Азії;
 д) країни Латинської Америки.

22. Вставте пропущене слово:

_____ – вкладення капіталу в іноземні цінні папери, які не дають інвестору право реального контролю над об'єктом інвестування.

23. Вставте пропущене слово:

_____ – вкладення капіталу з метою отримання довгострокового економічного інтересу в країні вкладення капіталу, що забезпечує контроль інвестора над об'єктом розміщення капіталу.

24. Вставте пропущене слово:

_____ – співвідношення активів, якими володіє країна за кордоном, та активів, якими володіють іноземці в даній країні.

25. Вставте пропущене слово:

_____ – вкладення капіталу на термін більше 5 років.

26. Вставте пропущене слово:

_____ – вкладення капіталу на термін менше 1 року.

27. Вставте пропущене слово:

_____ – кошти з держбюджету, які переміщуються за кордон або приймаються з-за кордону за рішенням уряду, а також за рішенням міжурядових організацій.

28. Вставте пропущене слово:

_____ – це засоби, які вкладаються у виробництво з метою отримання доходу.

29. Вставте пропущене слово:

_____ – вкладення капіталу терміном від 1 року до 5 років.

30. Вставте пропущене слово:

_____ – засоби, які надаються в кредит з метою отримання відсотка.

31. Вставте пропущене слово:

_____ – це засоби приватних фірм чи організацій, які направляються за кордон або приймаються з-за кордону за рішенням їх керівних органів.

Тема 6. Міжнародна міграція робочої сили (2 години)

Контрольні питання

1. Дайте визначення понять міграції робочої сили, еміграції, імміграції, рееміграції, міграційного сальдо, «відпливу інтелекту».
2. В чому полягають економічні наслідки міграції для міжнародної економіки в цілому?
3. Сформулюйте визначення наступних вартісних показників міграції:
  - а) трудовий дохід і виплата зайнятим;
  - б) переміщення мігрантів;
  - в) перекази робітників.

4. Які з вище наведених у п.3 статей платіжного балансу відносяться до приватних неоплачених переказів і чому?
5. В чому полягає вплив еміграції на економіку країни - експортера робочої сили?
6. В чому полягає вплив імміграції на економіку країни, яка приймає іноземну робочу силу?
7. Назвіть країни і регіони, які є особливо привабливими для мігрантів з-за кордону.
8. Назвіть основні категорії бажаних іммігрантів для більшості приймаючих країн.
9. Назвіть основні особливості державного регулювання імміграції
10. Які є способи державного стимулювання рееміграції?
11. Які існують в різних країнах обмежувальні заходи щодо стримування зростання чисельності іммігрантів?
12. Які Ви знаєте програми країни експортера робочої сили по стимулюванню економічного зростання? Які їх плюси та мінуси?
13. Які існують державні програми з використання мігрантів у власній країні?
14. Які існують програми матеріального стимулювання мігрантів до повернення їх на батьківщину? Чи вони реальні? В яких випадках?
15. Які організації займаються регулюванням міграції? Як вони це здійснюють?
16. Які проблеми стоять перед Україною у зв'язку з міграцією населення?
17. Які основні риси імміграційного законодавства приймаючих країн?

Література: 1 – 8

Кейс

НОВІ АКЦЕНТИ ПОЛІТИКИ ДОХОДІВ

У вересні 2000 р. 189 країн-членів ООН визначили ключові цілі та завдання розвитку світової цивілізації, відомі як «Цілі Розвитку Тисячоліття». Адаптація глобальних світових орієнтирів до національних умов забезпечує принципову можливість їхнього використання в Стратегії економічного та соціального розвитку України до 2015 р.

При цьому цілі, які визначаються запропонованою стратегією, більш амбітні. Вони визначають вищі орієнтири розвитку, досягнення яких дозволить нашій державі якнайшвидше інтегруватися у світові глобальні процеси. Вихід української економіки на траєкторію сталого зростання створює необхідні матеріальні передумови для використання результатів стабілізації та зростання задля забезпечення відчутних змін у задоволенні життєвих потреб населення.

Протягом 2004-2015 рр. має бути досягнуто послідовне та стійке зростання показників, що характеризують рівень споживання населення, забезпечення можливості надання соціально важливих послуг, здійснено реформування найважливіших секторів соціальної сфери і на основі цього створені сприятливі умови для поліпшення демографічної ситуації та тендерних відносин, підвищення якості людського потенціалу.

Реалізація цих завдань потребує невідкладної перебудови соціальної сфери. Якщо чинна модель економічної політики зорієнтована переважно на захист соціально вразливих верств населення, то логіка нової стратегії передбачає принципову корекцію політики доходів - **перенесення основних акцентів соціальної політики насамперед на працюючу частину населення**. Нинішнє заниження вартості робочої сили, як і недостатній рівень соціальних витрат, відчутно гальмує розвиток внутрішнього ринку, динаміку економічних процесів. Практично повністю втрачено стимулюючу функцію заробітної плати, її вплив на розвиток виробництва, науково-технічний прогрес. Економіка, що базується на низькій вартості робочої сили, не забезпечує високих стандартів споживання, процесів нагромадження, якісного відтворення робочої сили. За таких умов стримується й розвиток житлово-комунальної та соціальної сфер, зокрема формування страхових фондів, ресурсів пенсійного забезпечення та освіти.

У реалізації політики доходів першорядного значення набуває **державне стимулювання випереджального (порівняно з темпами ВВП) зростання заробітної плати**. У відповідності з позицією МОП ціна праці в сучасних ринкових відносинах не може залежати тільки від попиту та пропозиції. Істотне значення має соціальний фактор. Тому найважливішим пріоритетом є розробка ефективних механізмів, що включають елементи державного регулювання з врахуванням взаємодії соціальних партнерів та стану на ринку праці. Сфера державного впливу має охоплювати, крім забезпечення мінімальних соціальних гарантій в оплаті праці, і регулювання заробітної плати у бюджетній сфері, а також тарифне регулювання через механізм соціального партнерства, удосконалення системи соціальних податків і внесків.

У політиці доходів не повинно бути місця для реанімації зрівнялівки. Долати диспропорції, що склалися, треба не штучним обмеженням верхньої планки доходів заможних верств населення, а навпаки - їхньою легалізацією та виведенням з тіні, розширенням прошарку приватних власників (у т. ч. землі), які активно займаються підприємництвом. **Стимулювання людей до володіння приватною власністю та її ефективний захист – один з принципових пріоритетів політики доходів**. При цьому слід враховувати, що громадяни з високим та середнім рівнем доходів будуть здатні дедалі більшою мірою оплачувати значну частку послуг у сфері охорони здоров'я та освіти, соціального страхування.

Таблиця 3.2.3

Середньомісячна номінальна та реальна заробітна плата

Рок и	Номінальна заробітна плата, грн.	У% до попереднього року	
		Номінальна заробітна плата	Реальна заробітна плата
1995	73	514,2	110,6
1996	126	171,4	96,6
1997	143	113,7	96,6
1998	153	107,2	96,2
1999	178	115,7	91,1
2000	230	129,6	99,1
2001	311	135,2	119,3
2002	376	121,0	118,2
2003	462	122,8	115,2

Життєво важливою справою є забезпечення **випереджального розвитку соціальних інститутів** (освіти, медицини, культури) та відповідного **зростання соціальних інвестицій**, безпосередньо спрямованих на розвиток людини. Найближчими роками необхідно посилити адресну підтримку малозабезпечених сімей, яка замінить нинішню соціально несправедливу і вкрай неефективну систему пільг, субсидій та компенсацій. Адресність соціальної допомоги має стати важливим інструментом скорочення рівня бідності. Дієвим важелем у цьому може стати і система обов'язкового соціального страхування, зокрема пенсійного.

Справа великої політичної, економічної та соціальної ваги - **зміцнення позицій середнього класу, питома вага якого в майбутньому має скласти не менше 45-50% від загальної кількості населення. Одночасно повинна скоротитися частка людей, що має доходи, нижчі за прожитковий мінімум.**

Становлення середнього класу передбачає **перехід до нової моделі споживання**, тобто до таких стандартів, які забезпечуватимуть гідний рівень життя і стимулюватимуть розвиток внутрішнього ринку, трудової та підприємницької активності населення. Це, зокрема, якісне житло, висока забезпеченість товарами тривалого користування, доступність якісних медичних, побутових, освітянських послуг тощо.

Становлення середнього класу відбуватиметься за рахунок збільшення стійкого прошарку власників нерухомого майна, земельних ділянок і акцій, прискореного розвитку малого та середнього бізнесу, фермерських господарств, посилення законодавчого захисту інтелектуальної власності і зміцнення на цій основі соціальних позицій та доходів представників науково-технічної інтелігенції, діячів культури й освіти, фахівців середньої ланки управління, фінансистів та менеджерів.

Рівень життя населення

Доходи населення

Впродовж 2000-2003 рр. в Україні відбувся злам негативних тенденцій у формуванні доходів населення. Зросла заробітна плата, збільшилася її частка у сукупних доходах населення, почала зростати значимість пенсійних виплат у бюджетах пенсіонерів.

Проте загальний рівень доходів у країні залишається вкрай низьким.

Високе податкове навантаження (включаючи внески на соціальне страхування) обумовлює поширення практики виплати незареєстрованої заробітної плати, що ускладнює аналіз фактичних тенденцій рівнів оплати праці і визначення платоспроможності працюючого населення. Дані про динаміку продажу дорогих предметів побутової техніки, автомобілів, будівництва житла за кошти населення тощо дають підставу для висновку про те, що рівень доходів, зокрема оплати праці, впродовж 2000-2003 рр. зріс значно більше, ніж це віддзеркалюють офіційні дані статистики.

За експертними оцінками, частка незареєстрованих надходжень перевищує 15% сукупних доходів населення. Все ще велике значення в бюджетах сімей відіграють натуральні надходження. Натомість не виконують належної ролі ринкові складові - доходи від підприємницької діяльності та від операцій з нерухомістю та цінними паперами.

Впродовж 2000-2003 рр. намітилися позитивні тенденції у розподілі населення за рівнем споживання. Вони обумовлені, головним чином, переходом частини населення, що знаходилося у групі з невизначеним матеріальним статусом, до групи із середнім рівнем доходів (з 13 до 20% зросла питома вага осіб із середнім рівнем доходів, а частка осіб з низькими і найнижчими рівнями доходів зменшилася з 57 до 50%).

Таблиця 3.2.4

Структура доходів населення, (у відсотках)

Види доходів	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Оплата праці	37,1	40,8	42,8
Доходи від підприємницької діяльності	2,4	3,1	3,2
Доходи від операцій з нерухомістю та цінними паперами	0,7	0,8	0,9
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	5,3	5,5	5,0
Пенсії	14,6	16,3	18,8
Інші соціальні трансферти	5,1	4,9	4,3
Грошова допомога від родичів та знайомих	3,8	4,4	4,9
Доходи від продажу власного майна	0,6	1,2	1,0
Доходи від особистого підсобного господарства (натуральні)	17,1	13,1	10,3
Інші надходження	13,3	9,9	8,8

Загалом, слід зазначити, що, незважаючи на деякі позитивні зміни, рівень життя населення України залишається вкрай низьким, навіть серед постсоціалістичних країн. Про це свідчать як суб'єктивні, так і об'єктивні показники: якість раціону харчування, умови проживання, забезпеченість населення товарами тривалого користування та житлом, доступність якісних медичних та освітніх послуг тощо. Не вдалося подолати негативної тенденції зростання рівня розшарування населення, який впродовж 2000-2003 рр. збільшився. Високим залишається рівень бідності. У 2002 р. він становив 27,2%. Незважаючи на стійку тенденцію зростання заробітної плати, зберігається явище її значної

невиплати. На 1 січня 2004 р. сукупний борг по ній становив 1,95 млрд. грн., причому 62,4% цієї суми припадає на промисловість. Сюди ж слід додати і 270 млн. грн. боргів підприємств, які призупинили свою діяльність (включаючи ті, щодо яких порушено справу про банкрутство).

Запитання:

1. Які основні показники характеризують якість життя населення?
2. Який основний акцент майбутньої соціальної політики України?
3. Яка вартість робочої сили в Україні?
4. Від чого має залежати ціна праці згідно з позицією Міжнародної організації праці?
5. Який принциповий пріоритет політики доходів України?
6. Порівняйте номінальну і реальну заробітну плату в Україні за 1995-2003 рр. Які можна зробити висновки щодо міжнародної міграції?
7. У чому полягає нова модель споживання, яка розроблена в Україні?
8. Які тенденції щодо доходів населення України спостерігаються за останні періоди?
9. Чому дорівнює сукупний борг по зарплаті в Україні?

Питання для дискусії

1. Якщо розглядати робочу силу не як фактор виробництва, а як товар, і міжнародну міграцію не як переміщення фактора виробництва, а як звичайну міжнародну торгівлю, в чому полягає специфіка такої торгівлі? В чому схожість і в чому відмінність між міжнародною трудовою міграцією і міжнародною торгівлею товаром «робоча сила»?

2. Як відомо, введення імпортного тарифу великою країною здатне вплинути на рівень світових цін, може збільшити її добробут. Що відбудеться з рівнем добробуту країни, якщо місцеві галузі виробництва, які конкурують з імпортом, почнуть активно використовувати дешеву іноземну робочу силу, доходи якої не включаються до складу національного доходу країни?

3. Перед керівництвом великого підприємства виникла дилема: створити додаткове виробництво аналогічної продукції в країні, що розвивається, з дешевою робочою силою за рахунок власних прямих інвестицій чи спробувати розширити власне виробництво за рахунок залучення зовнішніх інвесторів. Яке буде ставлення профспілок даного підприємства до розв'язку цієї дилеми і чому? Проілюструйте свій висновок графічно.

4. Чи справедливе твердження: дія імміграції на добробут громадян країни, яка приймає робочу силу, не залежить від розміру цієї країни? Чому?

5. Використайте просту модель попиту та пропозиції, щоб визначити прибутки та збитки, пов'язані з міграцією населення із країн з низькими доходами в країни з високими доходами. Поясніть, як впливають на Ваші висновки:

- а) безробіття;
- б) грошові перекази із приймаючої країни;
- в) зворотні потоки мігрантів на батьківщину;
- г) особисті риси мігрантів ;

Якщо мігранти є висококваліфікованими робітниками, чи є якісь підстави у випускаючої країни оподатковувати податком емігрантів за «вплив інтелекту».

6. Якщо людина схвалює вільне переміщення робочої сили у межах США, чи буде логічно з її боку схвалювати обмеження для міжнародного переміщення робочої сили?

7. Дайте оцінку твердженню: «Якщо ми депортували б 1 млн. нелегальних емігрантів із Америки то загальна кількість безробітних у США зменшилась би на 1 млн.

1. Як впливає імміграція в малу країну на рівень середньої зарплати в моделі специфічних факторів виробництва?

- а) середня зарплата зростає;
- б) середня зарплата зменшиться;
- в) середня зарплата залишиться незмінною;
- г) всі відповіді вірні.

2. Як впливає імміграція в малу країну на перерозподіл доходів в малій країні в моделі специфічних факторів виробництва?

- а) зростуть податки на доходи робітників-нерезидентів, а оподаткування власників капіталу та землі зменшиться;
- б) зростуть податки на доходи робітників-нерезидентів та власників капіталу, а оподаткування власників землі зменшиться;
- в) зростає податок на доходи власників землі і капіталу, причому ці додаткові надходження використовуватимуться для надання компенсації місцевим робітникам;
- г) всі відповіді вірні.

3. Як впливає імміграція в малу країну на зміну умов торгівлі малої країни в моделі специфічних факторів виробництва?

- а) обсяги зовнішньої торгівлі зростуть;
- б) обсяги зовнішньої торгівлі зростуть за умови одночасного здешевлення інших факторів виробництва;
- в) обсяги зовнішньої торгівлі зменшаться;
- г) ніяк не вплине.

4. За моделлю факторів виробництва Хекшера-Оліна імміграція впливатиме на виробництво трудомісткого та капіталомісткого товарів в приймаючій країні таким чином:

- а) виробництво працемісткого товару зменшиться, а виробництво капіталомісткого товару зростає;
- б) виробництво працемісткого товару зростає, а виробництво капіталомісткого товару зменшиться;
- в) якщо праця є мобільним фактором, то виробництво обох товарів зростає;
- г) всі відповіді вірні.

5. За моделлю специфічних факторів виробництва імміграція впливатиме на виробництво трудомісткого та капіталомісткого товарів в приймаючій країні таким чином:

- а) виробництво працемісткого товару зменшиться, а виробництво капіталомісткого товару зростає;
- б) виробництво працемісткого товару зростає, а виробництво капіталомісткого товару зменшиться;
- в) якщо праця є мобільним фактором, то виробництво обох товарів зростає;
- г) всі відповіді вірні.

6. Уряду ФРН вигідно стимулювати імміграцію тому, що:

- а) іммігранти скорочують безробіття;
- б) іммігранти сприяють зросту зарплати;
- в) обидві відповіді вірні;
- г) немає вірної відповіді.

7. Уряду Сомалі вигідно стимулювати еміграцію тому, що:

- а) емігранти повернуться збагачені знаннями і капіталом;
- б) емігранти будуть переказувати трансферти на батьківщину і забезпечувати життя родичів;
- в) емігранти скорочують безробіття в країні;
- г) усі відповіді правильні.

8. Міграція робочої сили – це:

- а) виїзд працездатного населення в дану країну з-за кордону;
- б) виїзд працездатного населення з даної країни за кордон;
- в) переселення працездатного населення з одних країн в інші терміном більше року, викликане причинами економічного або неекономічного характеру;
- г) повернення емігрантів на батьківщину.

9. Еміграція – це:

- а) виїзд працездатного населення в дану країну з-за кордону;
- б) виїзд працездатного населення з даної країни за кордон;
- в) переселення працездатного населення з одних країн в інші терміном більше року, викликане причинами економічного або неекономічного характеру;
- г) повернення емігрантів на батьківщину.

10. Імміграція - це:

- а) виїзд працездатного населення в дану країну з-за кордону;
- б) виїзд працездатного населення з даної країни за кордон;
- в) переселення працездатного населення з одних країн в інші терміном більше року, викликане причинами економічного або неекономічного характеру;
- г) повернення емігрантів на батьківщину.

11. Міграційне сальдо – це:

- а) міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів;
- б) різниця еміграції з країни та імміграції в країну;
- в) повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання;
- г) всі відповіді вірні.

12. Рееміграція – це:

- а) міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів;
- б) різниця еміграції з країни та імміграції в країну;
- в) повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання;
- г) всі відповіді вірні.

13. «Відплив інтелекту» – це:

- а) міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів;
- б) різниця еміграції з країни та імміграції в країну;
- в) повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання;
- г) всі відповіді вірні.

14. Неокласичне тлумачення міжнародної міграції:

- а) кожна людина отримує і споживає граничний продукт своєї праці, отже еміграція приводить до зростання добробуту приймаючої країни. При цьому економічний стан країни-донора не погіршується;
- б) є можливість погіршення економічного стану країн-експортерів робочої сили, особливо через виїзд висококваліфікованих фахівців;

- в) акумуляцію людського капіталу слід досліджувати як ендогенний фактор економічного зростання країни;
- г) всі відповіді вірні.

15. Неокейнсіанське тлумачення міжнародної міграції:

- а) кожна людина отримує і споживає граничний продукт своєї праці, отже еміграція приводить до зростання добробуту приймаючої країни. При цьому економічний стан країни-донора не погіршується;
- б) є можливість погіршення економічного стану країн-експортерів робочої сили, особливо через виїзд висококваліфікованих фахівців;
- в) акумуляцію людського капіталу слід досліджувати як ендогенний фактор економічного зростання країни;
- г) всі відповіді вірні.

16. Сучасне тлумачення міжнародної міграції:

- а) кожна людина отримує і споживає граничний продукт своєї праці, отже еміграція приводить до зростання добробуту приймаючої країни. При цьому економічний стан країни-донора не погіршується;
- б) є можливість погіршення економічного стану країн-експортерів робочої сили, особливо через виїзд висококваліфікованих фахівців;
- в) акумуляцію людського капіталу слід досліджувати як ендогенний фактор економічного зростання країни;
- г) всі відповіді вірні.

17. Причини еміграції діляться на:

- а) економічні та неекономічні;
- б) економічні та соціальні;
- в) екологічні та релігійні;
- г) політичні та соціальні.

18. До економічних причин міжнародної міграції належать:

- а) відмінності в оплаті праці та пенсійному забезпеченні, особисті та екологічні;
- б) релігійні, політичні, стихійні, військові, геополітичні, особисті, екологічні;
- в) різниця в оплаті праці, відмінності в оподаткуванні, різне пенсійне забезпечення;
- г) всі відповіді вірні.

19. До неекономічних причин міжнародної міграції належать:

- а) відмінності в оплаті праці та пенсійному забезпеченні, особисті та екологічні;
- б) релігійні, політичні, стихійні, військові, геополітичні, особисті, екологічні;
- в) різниця в оплаті праці, відмінності в оподаткуванні, різне пенсійне забезпечення;
- г) всі відповіді вірні.

20. Еміграція приводить до:

- а) збільшення доходів власників землі;
- б) зменшення відсоткової ставки;
- в) збільшення відсоткової ставки і доходів власників капіталу;
- г) всі відповіді вірні.

21. Еміграція приводить до:

- а) збільшення доходів працюючих і доходів власників капіталу;
- б) збільшення доходів працюючих і зменшення доходів власників капіталу;
- в) зменшення доходів працюючих і доходів власників капіталу.

22. *Імміграція приводить до:*

- а) збільшення доходів працюючих і доходів власників капіталу;
- б) збільшення доходів працюючих і зменшення доходів власників капіталу;
- в) зменшення доходів працюючих і збільшення доходів власників капіталу.

23. *Міжнародна міграція у світовому масштабі приводить до:*

- а) стабілізації обсягів виробництва;
- б) зменшення обсягів виробництва;
- в) збільшення обсягів виробництва.

24. *Вставте пропущене слово:*

_____ – заробітна плата та інші виплати готівкою або в натуральній формі, які отримують приватні особи-нерезиденти за роботу, яка виконують для резидентів, які за це платять.

25. *Вставте пропущене слово:*

_____ – переселення працездатного населення з одних держав в інші на термін більше року, яке викликане причинами економічного або неекономічного характеру.

26. *Вставте пропущене слово:*

_____ – переказ грошей і товарів мігрантами своїм родичам, які залишилися на батьківщині.

27. *Вставте пропущене слово:*

_____ – оціночний грошовий еквівалент вартості майна мігрантів, яке вони перевозять з собою, коли переїзять в іншу країну.

28. *Вставте пропущене слово:*

_____ – оціночний грошовий еквівалент майна, яке переміщують мігранти в момент їх виїзду за кордон і наступних переміщень їх на батьківщину.

29. *Вставте пропущене слово:*

_____ – повернення на батьківщину емігрантів на постійне місце проживання.

30. *Вставте пропущене слово:*

_____ – заробітна плата та інші виплати готівкою або у натуральній формі, які отримують приватні особи-нерезиденти за роботу, яку виконують для резидентів, які за це платять.

Тема 7. Міжнародна передача технології (4 години)

Контрольні питання

1. В яких випадках технологія може вважатися фактором виробництва?
2. Що таке міжнародна передача технології і в яких формах вона здійснюється?
3. Який технічний прогрес вважається нейтральним, який - працездатним і який - капіталозберігаючим?
4. Який вплив кожного з типів технічного прогресу на умови торгівлі?
5. В чому полягає основна ідея динамічних моделей технологічного розвитку?
6. Опишіть технологічний цикл життя товару в міжнародній торгівлі.

7. Які існують механізми правового захисту технології і форми її міжнародної передачі?
8. В чому полягають економічні умови ліцензійних домовленостей?
9. Як визначається технологічна ємність торгівлі?
10. Які форми міжнародної технічної допомоги Вам відомі?
11. В чому полягає державне регулювання передачі технології?

Література: 1, 2, 5, 8

Задачі

1. Світова ціна деревини складає 10 дол. за одиницю, світова ціна алюмінію – 24 дол. за одиницю. На виробництво одиниці деревини всередині країни необхідно 2 години, а на виробництво одиниці алюмінію - 8 годин. На виробництво одиниці третього, неторгового товару - цегли - треба 100 годин.

А. Які товари буде країна експортувати і яка буде ціна цегли?

Б. В результаті працевзберігаючого технічного прогресу кількість годин, необхідних для виробництва алюмінію, скоротилось до 6. Якою буде відповідь на питання А?

В. В результаті працевзберігаючого технічного прогресу кількість годин, необхідних для виробництва одиниці алюмінію, скоротилось би до 4. Якою буде відповідь на питання А?

2. Американська компанія «Майкрософт» продає за ліцензіями нову версію програмного продукту. Який спосіб оплати за ліцензію - роялті, паушальний платіж, участь в прибутках чи участь у власності - Ви включили би в ліцензійну угоду при продажу програми:

а) індивідуальним користувачам;

б) компаніям, що розробляють прикладні програми, які працюють в даному програмному продукті;

в) компанії, яка прагне стати генеральними дистриб'ютором всієї продукції «Майкрософт»?

Кейс

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Європейський вибір України і, відповідно, необхідність її інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовили необхідність формування інноваційної моделі розвитку, в якій роль головного джерела довготривалого економічного зростання відіграють наукові надбання та їхнє технологічне застосування, яке дасть можливість, передусім, підвищити конкурентоспроможність економіки, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі за стабільних і високих темпів економічного зростання. Водночас інноваційна модель розвитку має розглядатися як інструмент формування засад інформаційного суспільства в Україні.

Реалізація інноваційної стратегії економічного зростання потребує прискореного розвитку високотехнологічних виробництв, спроможних виробляти наукоємну продукцію з високою доданою вартістю, формування експортного потенціалу цих виробництв, підвищення технологічного рівня підприємств завдяки прогресивним вітчизняним і світовим науково-технічним досягненням.

На відміну від розвинутих країн, які до 85-90% приросту ВВП забезпечують через виробництво та експорт наукоємної продукції, Україна, посідаючи за кількістю науковців одне з перших місць у світі, поки що розвивається без суттєвого використання результатів наукових досліджень. Частка вітчизняної наукоємної продукції становить близько 0,1% на світовому ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється в 2,5-3,0 трлн. дол. Україна представлена на цьому ринку переважно продукцією оборонно-промислового комплексу та авіаційної промисловості.

Продовжує деградувати внутрішній ринок науково-технічної продукції. Ознаками цього є:

- ◆ низький рівень попиту на інноваційні розробки всередині країни;
- ◆ неплатоспроможність вітчизняних споживачів, які мають потреби у високотехнологічній продукції;
- ◆ недостатність конкуренції на внутрішніх ринках з боку виробників та постачальників нової техніки та технологій;
- ◆ прагнення західних замовників без істотних інвестицій використати наукові результати виробничої сфери (насамперед за технологіями подвійного призначення).

Все це призводить до того, що інноваційна активність українських підприємств залишається низькою. Так, у 2000 р. інноваційну діяльність здійснювало лише 1491 промислове підприємство (14,8%), у 2001 р. - 1503 (14,3), у 2002 р. – 1506 підприємств (14,6%). Протягом 2003 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалося лише 12,7% загальної кількості промислових підприємств.

Таблиця 3.3.1

Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств України

	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Кількість підприємств, що впроваджували інновації	1491	1503	1506	1238
у % до загальної кількості	14,8	14,3	14,6	12,7
Кількість освоєних нових видів техніки, найменувань	631	610	520	710
Кількість впроваджених нових технологічних процесів	1403	1421	1142	1482
з них ресурсозберігаючих	430	469	430	606

Про переважно екстенсивний характер інноваційних процесів свідчить те, що інноваційна продукція освоюється здебільшого шляхом використання наявних обладнання і технологій. У 2003 р. дещо пошавилась робота підприємств по створенню і освоєнню нових видів техніки та впровадженню нових технологічних процесів. Такий тип інноваційного розвитку має досить вузькі межі і практично неспроможний підтримувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств протягом тривалого часу. У 2003 р. порівняно з 2002 р. кількість освоєних видів нових машин, устаткування, апаратів, приладів збільшилась на 36,5%, впроваджених нових технологічних процесів - на 29,8%.

Основними чинниками, які обумовлюють недостатній розвиток інноваційної діяльності, є такі:

- ◆ недосконалість законодавства в частині стимулювання з боку держави науково-технологічної та інноваційної діяльності;
- ◆ відсутність сформованої інноваційної інфраструктури, яка б із залученням промислового, банківського та торговельного капіталу поєднувала ланки «освіта» - «наука» - «виробництво»;
- ◆ відсутність механізмів комерціалізації результатів завершених науково-технічних розробок та передачі їх до сфери виробництва;
- ◆ відсутність системи стимулювального інноваційного пільгового оподаткування у зв'язку з припиненням дії Закону України «Про інноваційну діяльність» у частині запровадження таких пільг;
- ◆ високий економічний ризик залучення інвестицій до сфери високотехнологічного виробництва;
- ◆ слабкий розвиток малого та середнього інноваційного підприємництва як провідника інноваційного продукту до масового виробництва.

Стратегічні орієнтири

Світовою практикою напрацьовано три типи стратегій інноваційного розвитку:

- ◆ **стратегія перенесення**, яка полягає у використанні зарубіжного науково-технічного потенціалу і перенесенні його досягнень на терени власної економіки;
- ◆ **стратегія запозичення**, сутність якої полягає в освоєнні виробництва високотехнологічної продукції, що вже вироблялася в інших країнах, шляхом використання власної дешевої робочої сили та існуючого науково-технічного потенціалу;
- ◆ **стратегія нарощування**, при якій використовується власний науково-технічний потенціал, залучаються іноземні вчені й конструктори, досягається інтеграція фундаментальної та прикладної науки. Для України перші два підходи менш прийнятні. Для реалізації цих стратегій потрібні значні фінансові ресурси на купівлю ліцензій, які на даному етапі розвитку відсутні. Водночас стратегії перенесення та запозичення несуть загрози, пов'язані з тим, що шляхом трансферу до країни надходять морально застарілі технології.

Зазначені типи стратегій прийнятні лише по відношенню до таких сфер діяльності, де відсутні наукові надбання, але є висококваліфікований виробничий потенціал, що дозволить створити спільні підприємства з поступовим нарощуванням експорту високотехнологічної продукції.

Домінуючим для України повинен стати останній шлях розвитку, що ґрунтується на використанні стратегії нарощування інноваційного потенціалу на задалегідь визначених державою пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу. У зв'язку з цим вітчизняна наука має бути визнана вищим національним пріоритетом, ресурсне забезпечення якого слід здійснювати першочергово.

Науково-технологічні пріоритети Критичні технології

Реалізація завдань інноваційної модернізації національної економіки потребує ретельної інвентаризації існуючого в Україні потенціалу вітчизняних технологій і визначення на цій основі науково-технологічних пріоритетів, реалізація яких вимагає першочергової уваги з боку держави. Йдеться про визначення критичних технологій, наявність яких має ключове значення для вирішення нагальних проблем соціально-економічного розвитку та національної безпеки держави. Основні показники продукції, виготовленої за критичними технологіями, мають відповідати світовому рівню чи перевищувати його. Найважливіші критичні технології найчастіше мають міжгалузеву значущість і є базою для технологічного оновлення виробництва, доведення його до конкурентоспроможного рівня.

З урахуванням реальної соціально-економічної ситуації в Україні критеріями віднесення технологій до категорій критичних мають бути:

- ◆ здатність найближчим часом вирішити проблеми виробництва продуктів харчування, лікарських препаратів, медичної техніки та забезпечення ними населення;
- ◆ здатність забезпечити радикальне зниження рівня енергоємності основних виробничих галузей України та залежності від імпорту енергоресурсів;
- ◆ здатність відігравати провідну роль у забезпеченні відповідного рівня обороноздатності;
- ◆ високий ступінь актуальності, загальнодержавна значущість для розвитку галузей народного господарства, спрямованість на розв'язання критично-важливих державних проблем та задоволення першочергових національних потреб.

У кожному пріоритетному напрямі технологічного розвитку має бути відповідна сукупність критичних технологій. Доцільно вважати «критичними» тільки технології, що реалізуються в найближчі 10 років. Їх слід обов'язково враховувати під час розробки та уточнення прогнозу і програм соціально-економічного розвитку, а також програми діяльності Кабінету Міністрів України на відповідний проміжок часу. Зазначені документи повинні містити не тільки перелік критичних технологій, але й механізми

їхнього фінансування та реалізації. Отже, формування переліку й реалізація національних критичних технологій мають стати важливим аспектом державної політики інтенсифікації технологічного розвитку країни.

Світова практика вказує на необхідність йти шляхом уникнення розпорошення коштів та їхньої концентрації на найрезультативніших напрямках. У зв'язку з цим використання пріоритетних технологій потребує фінансово-економічного обґрунтування доцільності державної підтримки кожного з проектів та обмеження їхньої кількості відповідно до ресурсних можливостей.

Відповідно до здійсненої експертизи до основних науково-технологічних пріоритетів України віднесено такі напрями.

Ресурсозберігаючі технології

Провідне місце в науково-технічній та інноваційній діяльності мають посідати пріоритетні науково-технічні розробки, пов'язані зі здійсненням досліджень, спрямованих **на збереження та розвиток природних і виробничих ресурсів країни**. Низка високотехнологічних розробок цього напрямку, створених останніми роками в Україні, за умови їхнього широкомасштабного впровадження можуть забезпечити значний економічний ефект і підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції. Це, зокрема, **технологія спалювання високозольного низькосортного вугілля в циркулюючому киплячому шарі, а також принципово нова газопаливна апаратура**. Враховуючи обмежені запаси в Україні ресурсів паливно-енергетичного комплексу, ці наукові досягнення є надзвичайно актуальними з точки зору його ефективного функціонування та позитивного впливу на економіку країни.

Нові матеріали та види продукції

Останнім часом підвищується рейтинг здобутків українських вчених у сфері нанотехнологій, що дозволяють конструювати об'єкти, здатні з молекулярною точністю забезпечити **значне поліпшення властивостей матеріалів** та підвищення продуктивності приладів і обладнання. На основі нанотехнологій створюються матеріали з принципово новими властивостями та визначально високими характеристиками. В установах НАН України вперше у світовій практиці за допомогою методів нанотехнології порошкових матеріалів отримано дрібнозернистий спечений титанат барію з відносною щільністю 99,9% та розміром зерен 0,3 мкм. Ці параметри роблять виготовлену кераміку перспективною для мініатюризації багат шарових конденсаторів. Через формування специфічної графітоподібної наноструктури доведено можливість отримання вуглецевих плівок надвисокої твердості, які мають бути перспективним матеріалом для застосування у вузлах тертя запикувальної та зчитувальної апаратури.

Біотехнології

З цього пріоритетного технологічного напрямку в Україні проводяться перспективні розробки. Завдяки фундаментальним дослідженням у галузі біотехнології, а також розробці та впровадженню одержаних результатів отримано **нові лікарські препарати та біологічно активні речовини, у т. ч. протипухлинний препарат «Мебіорон», вже випробуваний у клінічних умовах**. Надалі слід сконцентрувати увагу на забезпеченні успіху зазначених ліків на ринку.

Ракетно-космічні та авіакосмічні технології

Україна має значні можливості для прогресу в розвитку ракетно-космічних та авіакосмічних технологій. Переконаливими доказами цього є серійне освоєння принципово нових моделей літаків, які справедливо вважаються найперспективнішими моделями XXI століття. З 22 базових технологій ракетно-космічної галузі Україна володіє 17. Особливо вагомими є дослідження різних типів спорадичного сонячного випромінювання, зокрема іоносферно-плазмосферної та іоносферно-магнітосферної взаємодії, у т. ч. під час збуджень природного походження (сонячні затемнення, спалахи тощо). Результати цих досліджень є важливою інформацією для визначення змін кліматичних умов

життєдіяльності на Землі, що особливо важливо для підвищення ефективності сільського господарства.

Технології оборонно-промислового комплексу

Одним з принципових шляхів економічного розвитку України є **використання унікального інноваційного потенціалу її оборонно-промислового комплексу (ОПК)**, носіями якого є науковці - фахівці багатьох науково-дослідних інститутів та конструкторських бюро. Наявність всесвітньовідомих вітчизняних наукових шкіл в ОПК є унікальним інтелектуальним ресурсом, який держава має ефективно задіяти у своєму економічному розвитку.

Поєднання наукового потенціалу країни з можливостями її ОПК, вибір науково обґрунтованих пріоритетів технологічного розвитку ОПК, концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку - це основні принципи реформування оборонно-промислового комплексу України з метою перетворення його на високотехнологічний наукомісткий сектор економіки.

Попри незадовільний стан бюджетного фінансування галузі, завдяки зваженій зовнішньоекономічній діяльності й використанню альтернативних ресурсних джерел, підприємствам та установам ОПК України вдалося не тільки зберегти, але й практично без державних інвестицій розвинути окремі напрями, критичні для розробки високотехнологічної продукції.

Енергозберігаючі технології

Серед стратегічних завдань інноваційної політики 2004-2015 рр. - **глибокі якісні перетворення в енергетичному секторі економіки**. Це питання, що належить до найскладніших в економічній політиці, великою мірою визначає національну безпеку держави. Україна задовольняє свої потреби у природних енергоресурсах за рахунок власного їхнього видобутку приблизно на 45%. У більшості країн світу рівень енергетичної самозабезпечення такий самий або навіть нижчий. Проблема полягає в іншому - неприпустимо низькій ефективності використання енергоносіїв та відсутності диверсифікації джерел їхнього імпорту. Низькою є ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів. Енергоємність ВВП в Україні значно вища, ніж в економічно розвинутих державах. Це наслідок деформованої структури виробництва та енергоспоживання, високого рівня тонізації економіки, використання застарілих виробничих фондів енергетики та ряду інших причин.

Найбільш серйозним недоліком є **повільне впровадження енергозберігаючих технологій**. Це питання не набуло в Україні державної ваги. Предметно ним ніхто не займається.

Важливого значення набуває невідкладне формування законодавчої бази стосовно загальних правил та процедур комерційного обліку на всіх стадіях виробництва та споживання паливно-енергетичних ресурсів.

Завдання:

1. Яку продукцію планує виробляти Україна у майбутньому?
2. Яку частку ринку займає Україна на світовому ринку високотехнологічної продукції?
3. Якою саме продукцією представлена Україна?
4. Чому деградує внутрішній ринок високотехнологічної продукції?
5. Які основні чинники обумовлюють недостатній розвиток інноваційної діяльності?
6. Які Ви знаєте стратегії інноваційного розвитку? Які з них найкраще підходять для України?
7. Які є критерії віднесення технологій до категорії критичних?
8. Які основні науково-технологічні пріоритети України?

9. Який технічний прогрес, згідно з моделлю Дж.Хікса має місце в Україні? Який – закладений в інноваційну стратегію розвитку України?

Питання для дискусії

1. Оцініть таке висловлювання: «Працезберігаючий технічний прогрес не потрібен країнам, що розвиваються, оскільки збільшує і без того високе безробіття і не вирішує проблему припливу капіталу».

2. Якщо припустити, що всі товари проходять технологічний цикл, чому в країні, що розробила нову технологію, може загостритися проблема поточного платіжного балансу?

3. Чому основні потоки передачі технології існують між індустріальними країнами, незважаючи на те, що вони є конкурентами?

4. Сформулюйте Вашу думку про тип технічного прогресу та про потенціал в сфері передачі технології таких країн:

- а) Індія;
- б) Німеччина;
- в) Литва;
- г) Малаві;
- д) Білорусь;
- е) Україна.

5. На якій стадії міжнародного життєвого циклу товару перебуває, на Вашу думку, продукція таких галузей:

- а) автомобілебудування;
- б) виробництво сільськогосподарських добрив;
- в) виробництво медикаментів;
- г) деревообробна промисловість;
- д) виробництво комп'ютерів;
- е) створення баз даних та програмне забезпечення;
- ж) ювелірна промисловість.

Тести

1. Концентрація на розробці і торгівлі технологією в кількох вельми вузьких галузях виробництва повинна бути стратегією технологічного розвитку:

- а) індустріальних країн;
- б) країн, що розвиваються;
- в) країн з перехідною економікою;
- г) всі відповіді вірні.

2. Міжнародний рух технології може вважатися:

- а) міжнародною торгівлею специфічним товаром;
- б) міжнародним рухом фактора виробництва;
- в) одночасно і тим і іншим.

3. Міжнародна передача технології - це:

- а) міждержавне переміщення науково-технічних досягнень на комерційній основі;
- б) міждержавне переміщення науково-технічних досягнень на комерційній або безоплатній основі;
- в) переміщення науково-технічних досягнень на комерційній або безоплатній основі між резидентами та нерезидентами;
- г) всі відповіді вірні.

4. *Технологія порівняно з іншими факторами виробництва:*

- а) має більшу міжнародну мобільність;
- б) має меншу міжнародну мобільність;
- в) є стабільним фактором виробництва;
- г) має ту ж саму міжнародну мобільність.

5. *За впливом на зміну співвідношення цін на працю і капітал НТП можна поділити на:*

- а) ресурсозберігаючий, факторозберігаючий, нейтральний;
- б) нейтральний, негативний, позитивний;
- в) нейтральний, працезберігаючий, капіталозберігаючий.

6. *Якщо міжнародної торгівлі немає, то будь-який тип НТП приводить до:*

- а) зростання обсягу виробництва працемістких товарів;
- б) зростання обсягу виробництва;
- в) зростання обсягу виробництва капіталомістких товарів;
- г) всі відповіді вірні.

7. *Якщо міжнародна торгівля зростає такими ж темпами як виробництво, то вплив технічного прогресу на зростання виробництва:*

- а) нейтральний;
- б) позитивний;
- в) негативний;
- г) відсутній.

8. *Якщо міжнародна торгівля зростає швидше ніж виробництво, то вплив технічного прогресу на зростання виробництва:*

- а) нейтральний;
- б) позитивний;
- в) негативний;
- г) відсутній.

9. *Якщо міжнародна торгівля зростає повільніше ніж виробництво, то вплив технічного прогресу на зростання виробництва:*

- а) нейтральний;
- б) позитивний;
- в) негативний;
- г) відсутній.

10. *Якщо міжнародна торгівля зростає такими ж темпами як споживання, то ріст споживання в результаті технічного прогресу впливає на міжнародну торгівлю:*

- а) нейтрально;
- б) позитивно;
- в) негативно;
- г) відсутній.

11. *Якщо міжнародна торгівля зростає швидше ніж споживання, то ріст споживання в результаті технічного прогресу впливає на міжнародну торгівлю:*

- а) нейтрально;
- б) позитивно;
- в) негативно;
- г) відсутній.

12. Якщо міжнародна торгівля зростає повільніше ніж споживання, то ріст споживання в результаті технічного прогресу впливає на міжнародну торгівлю:

- а) нейтрально;
- б) позитивно;
- в) негативно;
- г) відсутній.

13. Якщо виробництво експортних товарів зростає швидше ніж виробництво замінників імпорту, то зростання виробництва в результаті технічного прогресу впливає на міжнародну торгівлю:

- а) нейтрально;
- б) позитивно;
- в) негативно;
- г) відсутній.

14. Якщо споживання імпортних товарів зростає швидше ніж споживання експортних товарів, то зростання споживання в результаті технічного прогресу впливає на міжнародну торгівлю:

- а) нейтрально;
- б) позитивно;
- в) негативно;
- г) відсутній.

15. Правовими формами захисту технологій є:

- а) патенти, ліцензії, товарні знаки, інжиніринг;
- б) патенти та ліцензії різних видів, ноу-хау;
- в) патенти, ліцензії, копірайт, товарні марки;
- г) всі відповіді вірні.

16. Патент - це:

- а) свідоцтво, що дає монопольне право використання винаходу і діє протягом 15-20 років на території даної країни;
- б) дозвіл власника технології зацікавленій стороні на використання запатентованої або незапатентованої технології за певну плату протягом певного часу;
- в) свідоцтво, що дає монопольне право використання винаходу і діє протягом 15-20 років на території зазначених у ньому країн.

17. Ліцензія - це:

- а) свідоцтво, що дає монопольне право використання винаходу і діє протягом 15-20 років на території даної країни;
- б) дозвіл власника технології зацікавленій стороні на використання запатентованої або незапатентованої технології за певну плату протягом певного часу;
- в) право автора винаходу на відтворення своєї технології та продаж його третім особам.

18. Копірайт - це:

- а) право автора винаходу на відтворення своєї технології та продаж його третім особам;
- б) символ, що використовується для індивідуалізації виробника товару;
- в) право автора на показ і відтворення своєї роботи;
- г) всі відповіді вірні.

19. Власник технології, який продає її іншій особі називається:

- а) ліцензіар;
- б) ліцензіат;
- в) патентовласник;
- г) правильні відповіді а) та в).

20. Формами передачі технології є:

- а) патентні та ліцензійні домовленості, ноу-хау, інжиніринг, франчайзинг, хайринг, рентинг, міждержавні домовленості про науково-технічне співробітництво;
- б) патентні та ліцензійні домовленості, інжиніринг, франчайзинг, рентинг, міждержавні домовленості про науково-технічне та промислове співробітництво;
- в) патентні домовленості, ліцензійні домовленості, ноу-хау, інжиніринг, франчайзинг, міждержавні домовленості про науково-технічне співробітництво;
- г) патентні та ліцензійні угоди.

21. Вставте пропущене слово:

_____ – надання технологічних знань, необхідних для придбання, монтажу і використання куплених або орендованих машин і обладнання.

22. Вставте пропущене слово:

_____ – ексклюзивне право автора літературного, аудіо- або відеотвору на показ і використання своєї роботи.

23. Вставте пропущене слово:

_____ – винагорода ліцензіару, яку виплачує ліцензіат за використання предмету угоди.

24. Вставте пропущене слово:

_____ – міжнародна торгова угода, за якою власник винаходу або технічних знань надає іншій стороні дозвіл на використання в певних межах своїх прав на технологію.

25. Вставте пропущене слово:

_____ – дозвіл, який видає власник технології (ліцензіаром), яка захищена або не захищена патентом, зацікавленій стороні (ліцензіату) на використання цієї технології протягом певного часу і за певну плату.

26. Вставте пропущене слово:

_____ – документ, який підтверджує право на використання «ноу-хау» без патентів на винахід.

27. Вставте пропущене слово:

_____ – періодичні відрахування від доходу покупця протягом періоду дії угоди, які залежать від розміру прибутку, що отримується від комерційного використання ліцензії.

28. Вставте пропущене слово:

_____ – зафіксована в угоді сума платежу, не пов'язана у часі з фактичним використанням ліцензії, розмір якої встановлюється заздалегідь на підставі експертних оцінок.

29. Вставте пропущене слово:

_____ – передача ліцензіатом ліцензіару частки акцій своїх підприємств в якості платежу за надану ліцензію.

30. *Вставте пропущене слово:*

_____ – ліцензія, яка надає ліцензіату виключне право на використання патентів або «ноу-хау» протягом терміну дії угоди; передбачається відмова ліцензіара від самостійного використання предмету ліцензії протягом цього терміну.

Тема 8. Міжнародна економічна інтеграція (4 години)

Контрольні питання

1. Що таке економічна інтеграція? Які її передумови і цілі?
2. Які основні етапи інтеграційного процесу, що в них спільного і чим вони відрізняються?
3. Наведіть приклади інтеграційних групувань в різних частинах світу, які мають на меті створення зони вільної торгівлі, митного союзу і загального ринку.
4. Які критерії оцінки інтеграції з точки зору створення вільної від обмежень системи міжнародної торгівлі?
5. Які типи економічних ефектів виникають при створенні митного союзу?
6. Поясніть виникнення ефекту створення торгівлі.
7. Поясніть виникнення ефекту відхилення торгівлі.
8. Від чого залежить зростання або зменшення загального рівня добробуту в результаті створення митного союзу?
9. В силу яких закономірностей інтеграція в більшості випадків спричинює загальне зростання добробуту країн, які приймають в ній участь?
10. Назвіть основні етапи розвитку ЄС.
11. Які головні механізми управління ЄС?
12. Які існують основні форми регіональної економічної інтеграції? Дайте їх коротку характеристику та наведіть приклади.
13. Які переваги регіональної економічної інтеграції?
14. Порівняйте різні типи інтеграції, наприклад ЄС та НАФТА.
15. Дайте характеристику товарних угод, та покажіть сучасні тенденції у цій сфері.
16. Які Ви знаєте найвідоміші дво та багатосторонні договори, що впливають на міжнародний бізнес? Дайте їх коротку характеристику.
17. Що виграють/програють країни від:
  - а) утворення зони вільної торгівлі;
  - б) складніші форми співробітництва;
18. Чому сприяє економічна інтеграція:
  - а) у статиці;
  - б) у динаміці?
19. В чому відмінності між глобальною та регіональною інтеграціями? Які їх переваги та недоліки?
20. Які існують основні типи інтеграційних об'єднань?
21. Які існують форми економічної інтеграції у Латинській Америці, Східній Європі, Африці та Азії?
22. Які заходи у зовнішній торгівлі використовують країни, що розвиваються, для стабілізації цін?
23. Дайте характеристику багатопрофільній угоді з текстилю (БУТ).
24. Яким чином ООН залучена у міжнародний бізнесу? За допомогою яких організацій, установ?
25. Дайте характеристику організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

26. Які проблеми розв'язує Ліга арабських країн? Яким чином?
27. Дайте характеристику Програми розвитку ООН (ПРООН).
28. Які можливості надає ООН для розв'язку економічних проблем в різних країнах?
29. Які джерела ресурсів ПРООН? Який порядок їх використання?
30. Яка структура ООН?
31. Чому картелі з часом розпадаються?
32. Які теоретичні межі панування картелю?
33. Які фактори впливають на успіх ОПЕК?
34. Що звужує можливості картелізації ринків металів та інших (крім нафти) первинних товарів?
35. У чому полягають відмінності таких форм економічної інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок та економічний союз.
36. Поясніть суть зміни торговельних потоків та розширення торгівлі в теорії митного союзу. Визначте і поясніть динамічні ефекти митного союзу.
37. Назвіть інституції ЄС та опишіть їхні функції.
38. Які основні напрями спільної аграрної політики? Як вона впливає на імпорт сільськогосподарських продуктів в ЄС?
39. Що таке Єдиний європейський акт? Які країни його підписали?
40. Порівняйте переваги та недоліки концепцій гармонізації (узгодження) та взаємного визнання стосовно завершення формування єдиного ринку.
41. Які мікроекономічні ефекти Європи 1992 відповідно до Доповіді Кечіні? Макроекономічні ефекти? Які обставини можуть зменшити оцінку ефектів Європи 1992 Кечіні?
42. Опишіть найважливіші пункти Маастріхтської угоди. Які показники конвергенції вказані в Маастріхтській угоді? Чому для досягнення єдиної валютної системи (ЄВС) необхідне зближення макроекономічної політики?
43. Підготуйте доповідь про сучасні торговельні стосунки між Сполученими Штатами та ЄС.
44. Що таке NAFTA? Чому NAFTA не є звичайною (традиційною) зоною вільної торгівлі? Чим NAFTA відрізняється від ЄС?
45. Назвіть три звинувачення американських критиків, висунутих проти NAFTA. Яким чином Ви спростуєте ці три звинувачення?
46. У чому полягають особливості економічних відносин між країнами СНД?
47. Чим характеризується позиція України в СНД?
48. Чим відрізняється ЄС 15 країн від ЄС 25 країн?
49. Які кроки слід зробити Україні на шляху вступу до ЄС?
50. Які труднощі виникли в ЄС внаслідок приєднання до ЄС ще 10 країн у 2004р.?

Література: 1, 2, 5

Задачі

1. Автомобільне колесо коштує в Україні 100 USD, в Польщі - 80 USD, в Росії - 60 USD. Україна - маленька країна, і її зовнішня торгівля не впливає на рівень світових цін.
  - А. В Україні вводиться 100% адвалорний тариф на імпорт коліс з Росії та Польщі. Чи буде Україна продовжувати імпортувати колеса?
  - Б. Якщо після цього Україна утворить митний союз з Росією, чи буде вона сама виробляти колеса чи імпортуватиме їх?
  - В. Який ефект - створення торгівлі чи відхилення торгівлі - виникає при створенні митного союзу між Україною та Росією?
  - Г. Припустимо тепер, що в Україні вводиться 50% а не 100% адвалорний тариф на імпорт коліс з Росії та Польщі. Чи буде Україна продовжувати імпортувати колеса?

Д. Якщо тепер Україна утворить митний союз з Польщею, чи буде вона сама продукувати колеса чи імпортуватиме їх?

Е. Який тепер ефект - створення торгівлі чи відхилення торгівлі - виникає при створенні митного союзу між Україною та Польщею?

2. Доместія та Екстернія збираються створити зону вільної торгівлі. До цього Доместія імпортувала 10 млн. транзисторних радіоприймачів із третіх країн по 100 дол. кожний, які оподатковувалися митом у 30 дол. Витрати виробництва даних радіоприймачів в Екстернії становлять 110 дол. а у Доместії - 130 дол.

А. Якою буде для Доместії ціна переорієнтації її зовнішньої торгівлі на Екстернію після створення зони вільної торгівлі?

Б. Наскільки повинен збільшитись обсяг імпорту Доместії, щоб компенсувати витрати, викликані цією переорієнтацією?

3. США, Китай, Індія, Бразилія та Туреччина заснували міжнародну асоціацію, щоб утримувати світові ціни на тютюн на найвигіднішому для себе рівні. Частка асоціації становить 60% світового експорту. Еластичність світового попиту на тютюн за ціною -0,6, а цінова еластичність конкретних поставок (із країн що не входять до асоціації) дорівнює 0,75. Доти, доки зберігаються ці еластичності якою буде:

а) цінова еластичність попиту на поставки тютюну із країн асоціації;

б) оптимальна для картелю величина цінової надбавки (максимізуюча його прибуток)?

Кейс

«УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ (ЄЕП)»

У контексті євроінтеграційної стратегії Україна зацікавлена у всебічному розвитку багатостороннього економічного співробітництва з країнами СНД і, зокрема, з Росією. Цей процес передбачає передусім подолання ускладнень, що виникли впродовж останніх років у розвитку зовнішньоторговельних відносин. Позитивну роль у цьому може відіграти реалізація Угоди щодо формування ЄЕП за участю Білорусі, Казахстану, Росії та нашої держави. Головним для України на нинішньому етапі розвитку є не дилема між інтеграційними альтернативами, а пошук джерел ресурсного забезпечення сталого економічного зростання, утвердження інноваційної моделі розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки, наближення соціальної сфери до європейських стандартів. Маємо виходити з того, що поглиблення регіонального співробітництва повністю відповідає принципам Євросоюзу. Основою цих принципів є розуміння того, що лише через співробітництво і партнерство зі своїми сусідами кожна окрема країна може максимально використати свій потенціал, гарантувати реалізацію національних інтересів. Україна зацікавлена в європейській орієнтації нового міждержавного утворення. Посилення інтеграційних процесів між відповідними країнами може сприяти утвердженню у східній частині європейського континенту зони сталого розвитку та високих темпів економічного зростання. Якщо «економічним дивом» минулого десятиріччя стало досягнення країнами Заходу середньорічних темпів економічного зростання на рівні 3-3,5%, то так само реальним «економічним дивом» першого десятиріччя двотисячних років може виявитися 6-7% зростання ВВП у межах нового регіонального інтеграційного об'єднання.

З євроінтеграційним курсом повністю узгоджується активна позиція Президента України у питаннях, які стосуються оптимізації наших відносин з Російською Федерацією, виведення їх на рівень стратегічного партнерства. Європейська спільнота об'єктивно зацікавлена у такому перебігу подій, у т. ч. й у взаємній координації євроінтеграційної

політики наших держав. Йдеться про один з важливих чинників розширення зони стабільності на європейському просторі, утвердження якої є одним з визначальних пріоритетів Євросоюзу. Ця принципова позиція знайшла всебічне підтвердження на Ялтинському самміті «Україна-ЄС» (жовтень 2003 р.).

У зв'язку з цим особливо перспективними є наші конструктивні відносини з Казахстаном, який об'єктивно зацікавлений в європейському векторі нового регіонального утворення, має наміри зблизитися з Європою через «четвірку». Україна може відіграти в цьому функцію сполучної ланки. Так само Україна зацікавлена у взаємовигідному співробітництві з Республікою Білорусь.

Водночас, стратегія регіональної політики України, логіка наших економічних відносин з країнами «чотирьох», зокрема з Росією, має розглядатися лише в контексті курсу європейської інтеграції України. Росія - велика держава, яка відіграє і відіграватиме зростаючу роль в європейській політиці. Європа зацікавлена у поглибленні зв'язків з Росією, зближенні ЄС та Російської Федерації. Як і Україна, Росія прагне інтегруватися у спільний європейський економічний простір. Проте російська та українська позиції щодо євроінтеграції мають принципові розбіжності. Росія, як і Казахстан, не порушує питання щодо членства в ЄС. Росія претендує на статус самостійного центру інтеграції на євразійському просторі. Йдеться про стратегію створення єдиного економічного та гуманітарного простору без формальної інкорпорації в західну систему, у т.ч. у структури ЄС. Кінцевою метою такої стратегії має стати така світова економічна система, де взаємодіють побудовані за єдиними принципами економіки Америки, Європи, Росії (Євразії) та Далекого Сходу.

За умов розбіжності стратегічних цілей учасників СЕП у довгостроковому вимірі дуже важливим є положення ст.5 Угоди про формування Єдиного економічного простору щодо можливості «різнорівневої та різношвидкісної інтеграції». З огляду на це, принципово значущим є вироблення Україною власної активної політики щодо формування Єдиного економічного простору, яка гарантувала б надійну реалізацію її національних інтересів, орієнтувалася б на розбудову СЕП відповідно до загально визначених принципів міжнародного права, європейських норм та стандартів економічної співпраці.

Україна зацікавлена у повній реалізації положень Угоди щодо поетапного формування в межах СЕП зони вільної торгівлі без вилучень та обмежень. Йдеться про розвиток торгівлі та інвестицій між країнами-учасницями СЕП на основі загально визначених у світовій практиці принципів – принципів СОТ, що гарантують рівність конкурентних можливостей країн-учасниць, їхній міжнародний правовий захист. Формування зони вільної торгівлі на принципах СОТ сприятиме вирішенню й іншого базового завдання євроінтеграційного курсу не лише України, а й інших країн-учасниць регіональної інтеграції - приєднання до Спільного європейського економічного простору. Це питання набуває дедалі більшої актуальності. Своім рішенням про сусідські відносини Єврокомісія підтвердила таку можливість.

Утворення зони вільної торгівлі без вилучень і обмежень між країнами СЕП, як і у більш широких межах - на рівні СНД, відповідає національним економічним інтересам нашої держави. Нинішнє місце України в торгівлі з країнами «четвірки» свідчить про високий рівень конкурентоспроможності нашої економіки, насамперед на ринках складної продукції, зокрема машинобудування. За підсумками 2003 р., частка цієї галузі в експорті України до Росії складала 30% і зросла за рік на 16,7 відсоткових пункта, до Білорусі - на 47,5%, Казахстану - на 56%. Цей напрямок забезпечує понад 40% українського експорту механічного обладнання, машин та механізмів, транспортних засобів та приладів. У торгівлі з іншими країнами світу продукція машинобудування складала лише 11,8% загального експорту.

Потрібно враховувати й те, що експорт України до країн СЕП характеризується вищим ступенем переробки. У торгівлі продукцією чорної металургії з країнами СЕП

експорт готових виробів з чорних металів складає 41,4%, тоді як 90,8% експорту галузі до інших країн становить необроблений метал. У зв'язку з цим є підстави очікувати, що за ліквідації штучних бар'єрів у торговельних відносинах з партнерами по ЄП країна матиме істотні конкурентні переваги і може посісти місце активного постачальника на відповідні ринки виробів машинобудування та продукції з високим рівнем переробки, що, у свою чергу, сприятиме поліпшенню структурної розбудови української економіки, збільшенню частки її високотехнологічної складової.

Утвердження зони вільної торгівлі відкриває нові можливості співробітництва і в енергетичній сфері. Особливо важливим для України є скасування Російською Федерацією, відповідно до принципів СОТ, експортного мита на нафту та газ. Відповідна корекція цін на зазначені товари на території України сприятиме зниженню собівартості товарів українського виробництва, підвищуватиме їхню конкурентоспроможність на зовнішніх ринках.

Дуже важливою для України є інтенсифікація співробітництва в галузі аграрного виробництва, а також у розвитку транспортної сфери, передусім міжнародних транспортних коридорів, що пролягають територіями наших країн.

У контексті стратегічних пріоритетів України потрібно враховувати й принципові застереження, що стосуються участі нашої держави у формуванні ЄП. Для України, яка зробила суттєві кроки у питаннях адаптації національного чинного законодавства до законодавства ЄС, неможлива відповідна гармонізація законодавства з країнами СНД. Це крок назад, шлях від Європи, шлях консервації суперечностей перехідної економіки, інтеграції України в євразійський простір.

Євроінтеграційній стратегії України суперечить і можливість участі нашої держави у формуванні в межах ЄП митного союзу із загальним митним тарифом. Йдеться про вищий ступінь інтеграції, який передбачає узгодженість дій країн-учасниць відповідного союзу не лише між собою, а й стосовно третіх країн. У разі підтримки цього проекту, яким опікується російська сторона, Україна позбудеться можливості самостійно вирішувати питання власної інтеграційної політики. Наша держава виходить з того, що кожна країна ЄП на основі власних національних інтересів має самостійно визначати зовнішньоекономічні пріоритети, ступінь інтегрованості в інші структури.

Так само абсолютно непридатною для України є позиція щодо запровадження в межах нового регіонального утворення спільної валюти, як і можливого використання російського рубля в якості єдиної розрахункової грошової одиниці. Слід звернути увагу, що такий проект, передбачає асиметричність економічних відносин - односторонні переваги країни, грошова одиниця якої використовується як регіональний засіб платежу.

Справедливе занепокоєння громадськості викликає можливість створення регулюючого органу ЄП, якому країни-учасниці мають делегувати частину своїх повноважень. Якщо врахувати принцип зваженого голосування, за якого кількість голосів кожної зі сторін визначається, виходячи з її економічного потенціалу (у 2002 р. рівень ВВП становив: у Росії - 346 млрд.дол., в Україні - 42 млрд. дол., Казахстані - 25 млрд. дол., Білорусі - 14 млрд. дол.), то можливості одностороннього економічного диктату російської сторони і в цьому відношенні стають очевидними.

У цьому ж аспекті некоректними стають порівняння запропонованих принципів формування ЄП з принципами Євросоюзу, до яких вдаються окремі політики. В Євросоюзі (хоча в ньому завжди був і зберігається особливий вплив Німеччини) не домінує якась одна держава, яка перевищувала б у кілька разів решту членів ЄС за рівнем ВВП та чисельністю населення. ЄС не є і наступницею імперії, вихідці з якої - новоутворені держави зберігають справедливі побоювання щодо можливості відтворення в новій формі «інтеграції» імперського диктату. У зв'язку з цим слід враховувати остаточну незавершеність «економічного розлучення колишніх союзних республік, зокрема проблеми розподілу союзної власності, у т. ч. й інтелектуальної, розмежування кордонів, незавершеність формування національної ідентичності держав тощо. Без

остаточного вирішення цих проблем довіра зазначених країн одна до одної не може бути повною, а без цього можливості їхнього реального зближення обмежені. Невдалий досвід інтеграційного процесу на рівні СНД є переконливим доказом цього.

У порівнянні ЄС з ЄП виявляється ще одна вада. Якщо зближення західних країн здійснювалося на основі реального поглиблення їхньої демократизації, то нові інтеграційні процеси на теренах СНД несуть у собі загрозу руху у зворотному напрямі – реставрації принципів тоталітаризму, не демонтаж, а навпаки, зміцнення наявних механізмів корупції та тінізації зрощування влади та власності, консервації олігархічних структур. Окреслена перспектива є реальною. Вона усвідомлюється світовою громадськістю і не може недооцінюватися в Україні.

Слід враховувати й відмінності суто економічного порядку. Незважаючи на спільну генетику, економіки України і Росії, як і Казахстану та Білорусі, мають принципові структурні відмінності, функціонують на основі відмінних (іноді протилежних) циклічних закономірностей і тому не можуть розвиватися на основі адекватних механізмів економічної політики. Ми припускалися серйозних помилок, коли під час здійснення реформ крок за кроком йшли у фарватері «старшого брата». Про це свідчить насамперед логіка економічного зростання останніх трьох років. В Росії дві третини зростання ВВП забезпечував нафтогазовий комплекс. Він же є основним джерелом формування фінансових ресурсів, споживає дві третини інвестицій. На відповідній основі здійснюється й нагромадження капіталу. В ринковій економіці це системоутворювальний чинник. В Україні ж, навпаки: з 2000 до 2003 р. ВВП зріс на 32,9%, а обсяги промислового виробництва - на 60,3%, у т. ч. машинобудування - на 107,1%, виробництва товарів широкого вжитку - 91,2%. Саме ці галузі лідирували й лідирують в економіці. За 2003 р. обсяги машинобудування в Україні збільшилися на - 35,8%, тоді як в Росії - приблизно на 7%.

Не слід перебільшувати і нашу економічну залежність від Росії. Вона з кожним роком слабшає. Якщо у 1994 р. на російський ринок припадало майже 50% українського експорту товарів, у 1996 р. - 38,9%, у 2000 р. - 23,9%, то у 2003 р. цей показник знизився до 18,7%. Натомість частка нашого експорту до країн ЄС зросла за відповідний період з 7% до 19,8%.

Слід виходити й з того, що потенційні позиції української економіки не є слабшими за російські. У формуванні економічного потенціалу дванадцять попередніх років реформ не минули даремно. Вони підтвердили здатність України до самоствердження та розвитку. Попередні роки мають розглядатися як період не лише глибокої економічної кризи, а й структурного та технологічного оновлення діючих підприємств, підвищення їхньої конкурентоспроможності, освоєння нових ринків та адаптації до умов винятково складної зовнішньої кон'юнктури. Лише впродовж 2000-2003 рр. продуктивність праці у промисловості зросла на 85,5%, у сільському господарстві - на 37,4%. Йдеться про темпи, які більш як у 5 разів перевищують відповідні показники російської економіки.

У зв'язку з цим не слід перебільшувати потенційні можливості економічного співробітництва в межах ЄП. Специфікою сучасного розвитку української економіки є нагальна необхідність стимулювання насамперед розвитку внутрішнього ринку, частка якого у структурі ВВП складає менше 40%. Відчутне зменшення частки зовнішньої торгівлі з країнами ЄП і насамперед з Росією має об'єктивні передумови. Українська економіка все більше переорієнтовується на Захід. Такий висновок підтверджується й динамікою іноземних інвестицій. На початок 2004 р. прямі інвестиції в українську економіку з країн ЄС склали 35,8% загального обсягу, а з Росії - менше 6%.

Маємо бути свідомі того, що запропонована російською стороною модель формування ЄП виходить за межі суто економічного співробітництва. Його реалізація передбачає неодмінну політичну (а також військову) інтеграцію чотирьох країн. У даному разі фактично йдеться про утворення на чолі з Росією функціонально відособленого, за

своєю суттю протилежного ЄС інтеграційного об'єднання, про розширене відтворення ЄврАзЕС. Участь України у відповідному євразійському формуванні розглядається російською стороною як визначальна передумова його стратегічної перспективи та успішного функціонування. Україна, по суті, становить собою «критичну масу» щодо можливостей відповідного проекту.

Скориставшись у такій ситуації положеннями Угоди про формування Єдиного економічного простору, якими передбачається різнорівнева і різношвидкісна інтеграція, українська сторона має можливість обмежити свою присутність в системі СЕП лише участю в зоні вільної торгівлі. «Кожна сторона, - йдеться у відповідній статті, - самостійно визначає, в яких з напрямів розвитку інтеграції або окремих інтеграційних заходах вона бере участь і в якому обсязі». На відміну від митного союзу зона вільної торгівлі не передбачає формування єдиного наднаціонального регулювального органу, уніфікації тарифних режимів щодо третіх країн, гармонізації законодавств та економічної політики й тим більше - використання у перспективі єдиної валюти, на чому наполягає російська сторона. У зв'язку з цим формування зони вільної торгівлі на принципах СОТ має розглядатися як найвища планка інтеграційних процесів на пострадянському просторі, в структурах яких можлива участь України. Переступивши цю межу, ми можемо опинитися в ситуації, яка докорінно змінить геополітичну парадигму нашої держави, її стратегічний курс на глибоку європейську та євроатлантичну інтеграцію, який, відповідно з ініціативною позицією Президента України, сформувався останніми роками. Йдеться про те, що зона вільної торгівлі є фактично найвищим рівнем наших відносин у межах чотирьох країн, при якому для України зберігається перспектива відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз претендувати на членство в цій європейській структурі.

Водночас участь України у формуванні СЕП не повинна знімати з порядку денного питання облаштування кордону між Україною та Росією, Україною та Білоруссю. Це питання набуває першочергового значення у зв'язку з розширенням ЄС та вимогами щодо майбутнього членства України в Євросоюзі.

Потрібні виважені оцінки і щодо перспектив участі України не лише у формуванні СЕП, а й у розвитку СНД. Ми виходимо з однопорядкової передумови, вважаємо, що перспективи СНД залежать насамперед від нашої спроможності вирішити питання щодо утвердження на теренах цієї організації зони вільної торгівлі. Цю позицію наша держава твердо і послідовно відстоює, починаючи з 1994 р. Слід визнати, що, за великим рахунком, йдеться про якісну трансформацію Співдружності - її перетворення з інструменту політичного розлучення колишніх союзних республік в інститут їхньої активної цивілізованої економічної співпраці. Функціонуючи на принципах і правилах СОТ, зона вільної торгівлі без будь-яких вилучень та обмежень може стати саме тим інструментом, який в змозі не лише продовжити існування СНД, а й «вдихнути» в нього принципово нове життя, істотно зміцнити, що дуже важливо, його організаційні основи.

Формування СЕП не може заперечувати участі України й в інших субрегіональних (транскордонних) інтеграційних утвореннях, зокрема в ГУУАМ та ОЧЕС. Перевагою цих векторів міжнародного співробітництва є те, що Україна виступає в них визнаним лідером, ядром регіональної інтеграції. В новій ситуації особливої ваги набуває ініціативна позиція України і щодо інтенсифікації взаємодії з країнами Центральної Азії та Кавказу, зокрема у розвитку міжнародних транспортно-комунікаційних мереж та освоєнні покладів вуглеводів Каспійського басейну. Поглиблення відповідного співробітництва повною мірою кореспондується з інтересами Євросоюзу. В цих та інших питаннях Україна може стати важливою сполучною ланкою між Сходом і Заходом.

Запитання:

1. *Що є головним завданням економічного зростання для України на сучасному етапі?*
2. *З якими країнами Україна має найбільш перспективні відносини?*

3. В якому контексті має розглядатися політика України до Росії щодо створення інтеграційного угруповання?
4. У чому полягають розбіжності позицій України і Росії відносно євроінтеграції?
5. Яка нинішня ситуація України при торгівлі складною продукцією і готовими виробами з країнами учасниками ЄСП?
6. Які можливості відкриваються перед Україною при підписанні угоди про створення зони вільної торгівлі з Росією, особливо в енергетичній сфері?
7. Які є застереження України при підписанні Угоди про ЄСП?
8. Чому Україна не погоджується підписати угоду про створення митного союзу у рамках ЄСП?
9. Чому Україна не погоджується підписати угоду про введення спільної валюти (російського рубля) у рамках ЄСП? Які є негативні наслідки для України введення спільної валюти? Чому?
10. Який метод розподілу голосів пропонує Росія при створенні митного союзу? Який метод розподілу голосів пропонує Україна?
11. У чому полягають відмінності зближення країн у рамках ЄС і ЄСП?
12. У чому полягає сучасний стан розвитку української економіки у сфері зовнішнього і внутрішнього ринку?
13. Яку модель формування ЄСП пропонує Росія?
14. Чим відрізняється етап інтеграції „Митний союз» від етапу „Зона вільної торгівлі», і на який з типів об'єднання погоджується Україна при обговоренні цього питання з Росією?
15. Які перспективи України у розвитку СНД?
16. В яких ще інтеграційних угрупованнях бере участь Україна, і які її перспективи в цих угрупованнях?

Питання для дискусії

1. Країна, яка виробляє виключно промислові товари, прагне створити митний союз із країною, яка виробляє виключно сільськогосподарські і сировинні товари. Чи приведе такий митний союз до підвищення рівня добробуту в кожній із країн? Чому?
2. Чому з метою аграрного протекціонізму в ЄС використовується система компенсаційних зборів, а не ввізних мит?
3. Існує думка, що економічна інтеграція між країнами що розвиваються, не зможе забезпечувати суттєвого росту їх добробуту, оскільки в них просто немає достатнього асортименту товарів, які представляють інтерес для взаємної торгівлі. Яка Ваша думка?
4. Які сторони розвитку інтеграційного процесу в Європі є сприятливими і які - несприятливими для України?
5. Ви є головою уряду у великій промислово розвиненій країні, якій протистоять потужні нафтовий та кавовий картелі. Яку державну політику Ви оберете для протидії владі картелів? Яких міжнародних угод Ви будете прагнути? Чи слід Вам зайняти пасивну очікувальну позицію та дозволити ринковим силам самим розв'язати ці проблеми?
6. На початку 1986р. нафтовий картель ОПЕК сильно похитнувся, ціни на нафту за барель впали з 28 дол. до майже 10 дол. Назвіть деякі економічні наслідки суттєвого скорочення ціни нафти для США. Зокрема встановіть очікувані результати для автомобільної, вугільної, сталеливарної промисловості, авіаліній та нафтової розвідки. Як вплинуло б це скорочення ціни на рішення фірми про розміщення у США? Яке значення матиме скорочення ціни для американських банків, які надали великі позики слаборозвиненим країнам-виробникам нафти, таким як Мексика? Які б були наслідки для світового розподілу реального доходу? Для валютних курсів?
7. Чи справедливе наступне твердження: вигравш малої країни від інтеграції з великою країною більший, ніж у великої країни?

8.3 1994р. вступила в силу угода про вільну торгівлю між США і Канадою. До яких наслідків призведе це для:

- а) США;
- б) Канади;
- в) країн Європи?

9. Використовуючи графічний аналіз, поясніть таке твердження: «Якщо є зміна торговельних потоків у митному союзі, чистий ефект добробуту в імпортуючій країні-учасниці залежить від співвідношення між розширенням торгівлі та зміною напрямків торгівлі».

10. Використовуючи аналіз «економії, обумовленої масштабами виробництва», даний у гл.24 (див. Макконелл Кемпбелл Р., Брю Стенли Л. Экономика: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер. с англ. 11-го изд. Т.2. -М.:Республика,1992), поясніть, чому «Спільний ринок» дозволив багатьом галузям Європейської промисловості успішніше конкурувати на міжнародних ринках. Поясніть твердження: «Економічна інтеграція» веде подвійне життя». Вона здатна стимулювати вільну торгівлю між країнами-членами і у той самий час ставить серйозні перепони із третіми країнами».

Тести

1. Якщо дві країни укладають угоду, за якою експортно-імпортні операції резидентів цих країн не оподатковуються митами, то така форма інтеграції називається:

- а) спільний ринок;
- б) зона вільної торгівлі;
- в) митний союз;
- г) економічний союз;
- д) преференційна торгова угода.

2. Узгоджене скасування групою країн національних митних тарифів і запровадження загального митного тарифу і єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі щодо третіх країн називається:

- а) спільний ринок;
- б) зона вільної торгівлі;
- в) митний союз;
- г) економічний союз;
- д) преференційна торгова угода.

3. Ефект споживання показує:

- а) як рівень споживання залежить від розміру імпортного мита;
- б) ріст споживання в результаті виходу країни з митного союзу;
- в) як споживання ресурсів всередині країни залежить від поділу праці в рамках митного союзу;
- г) збільшується споживання товару в результаті приєднання країни до митного союзу;

- д) всі відповіді правильні;
- е) немає правильної відповіді.

4. Динамічний ефект економічної інтеграції – це:

а) економічні наслідки, які проявляються на пізніших стадіях функціонування митного союзу;

б) переорієнтація місцевих споживачів купівлі товару в ефективніше позаінтеграційного джерела поставки на менш ефективне внутрішньоінтеграційне джерело, яка відбувається в результаті усунення імпорتنих мит в рамках митного союзу;

в) переорієнтація місцевих споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товару на більш ефективне зовнішнє джерело (імпорт), яка стає можливою в результаті усунення імпорتنих мит в рамках митного союзу;

г) економічні наслідки, які проявляються негайно після створення митного союзу як його безпосередній результат.

5. *Що відноситься до переваг інтеграції країн:*

а) зростаюча конкуренція між виробниками інших країн;
б) близькість рівнів економічного розвитку та ступеня рівня зрілості країн, що інтегруються;

в) розв'язок завдань торгової політики;

г) всі відповіді вірні.

6. *Що відноситься до передумов інтеграції:*

а) сприяння структурній перебудові економіки;

б) вплив ресурсів від менш економічно розвинених до більш розвинених;

в) близькість рівнів економічного розвитку та ступеня економічної зрілості країн, що інтегруються;

г) всі відповіді вірні.

7. *Процес економічної взаємодії країн, який призводить до зближення господарських механізмів, який приймає форму міждержавних угод і узгоджено регулюється міждержавними органами називається:*

а) спільний ринок;

б) зона вільної торгівлі;

в) митний союз;

г) економічний союз;

д) економічна інтеграція.

8. *Процес підписання на двосторонній основі угод між окремими державами, або між вже існуючими інтеграційними угрупованнями і окремою країною або групою країн називається:*

а) спільний ринок;

б) зона вільної торгівлі;

в) митний союз;

г) економічний союз;

д) преференційна торгова угода.

9. *Якщо у результаті утворення митного союзу виникає ефект відхилення торгівлі, то:*

а) добробут країн, які не беруть участь у митному союзі погіршаться;

б) добробут країн-учасниць митного союзу погіршаться, якщо ефект відхилення торгівлі перевищує ефект створення торгівлі;

в) добробут країн-учасниць митного союзу покращиться, якщо ефект відхилення торгівлі буде менше ефекту створення торгівлі;

г) усі відповіді правильні.

10. *Статичний ефект економічної інтеграції – це:*

а) економічні наслідки, які проявляються на пізніших стадіях функціонування митного союзу;

б) переорієнтація місцевих споживачів з купівлі товару в ефективнішого позаінтеграційного джерела поставки на менш ефективне внутрішньоінтеграційне джерело, яка відбувається в результаті усунення імпорتنих мит в рамках митного союзу;

в) переорієнтація місцевих споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товару на більш ефективне зовнішнє джерело (імпорт), яка стає можливою в результаті усунення імпорتنих мит в рамках митного союзу;

г) економічні наслідки, які проявляються негайно після створення митного союзу як його безпосередній результат;

д) правильні відповіді б,в,г.

11. *Що відноситься до недоліків інтеграції:*

а) демографічний ефект;

- б) створення сприятливого зовнішньополітичного становища;
- в) зростання конкуренції між виробниками інших країн;
- г) зростає кількість зливань компаній;

12. Система міждержавних органів, що координують діяльність інтеграційних об'єднань, створюються на етапі:

- а) преференційної торгової угоди;
- б) митного союзу;
- в) зони вільної торгівлі;
- г) спільного ринку.

13. Країни, що інтегруються, домовляються про свободу пересування не тільки товарів і послуг, але й факторів виробництва – капіталу і робочої сили. Цей процес називається:

- а) спільний ринок;
- б) зона вільної торгівлі;
- в) митний союз;
- г) економічний союз;
- д) преференційна торгова угода.

14. Теорію митного союзу розробив:

- а) Вальрас;
- б) Вайнер;
- в) Портер;
- г) Вернон.

15. Внаслідок утворення митного союзу ефект доходу:

- а) збільшиться;
- б) зменшиться;
- в) не зміниться;
- г) дорівнює нулю.

16. Головною причиною створення НАФТА – Північноамериканської зони вільної торгівлі, що об'єднує США, Канаду і Мексику, було:

- а) близькість рівнів економічного розвитку;
- б) географічна близькість;
- в) спільні соціально-економічні проблеми, які стоять перед країнами;
- г) всі відповіді вірні.

17. Повне скасування митних тарифів у взаємній торгівлі за умови збереження національних митних тарифів щодо третіх країн веде до утворення:

- а) спільний ринок;
- б) зона вільної торгівлі;
- в) митний союз;
- г) економічний союз;
- д) преференційна торгова угода.

18. До основних цілей інтеграції належить:

- а) спільність економічних та інших проблем, розв'язок завдань торгової політики, усунення митних бар'єрів;
- б) створення зони вільної торгівлі, підтримка молодих галузей національної промисловості, географічна близькість країн;
- в) використання переваг економіки масштабу, сприяння структурної перебудови економіки, створення сприятливого зовнішньополітичного середовища;
- г) всі відповіді вірні.

19. Ефективність створення митного союзу між країнами залежить від співвідношення абсолютних розмірів:

- а) ефекту доходу і ефекту відхилення торгівлі;
- б) ефекту створення торгівлі і ефекту захисту;

в) ефекту створення торгівлі і ефекту відхилення торгівлі;

г) всі відповіді вірні.

20. В якості головної передумови створення СНД – Союзу незалежних держав, було:

а) близькість рівнів економічного розвитку;

б) географічна близькість;

в) спільні соціально-економічні проблеми, які стоять перед країнами;

г) всі відповіді вірні.

21. Вставте пропущене слово:

_____ - процес економічної взаємодії країн, який призводить до зближення господарських механізмів, приймає форму міждержавних угод і узгоджено регулюється міждержавними органами.

22. Вставте пропущене слово:

_____ країни, що інтегруються, домовляються про свободу пересування не тільки товарів і послуг, але й факторів виробництва – капіталу і робочої сили.

23. Вставте пропущене слово:

_____ - економічні наслідки, які проявляються на пізніших стадіях функціонування митного союзу.

24. Вставте пропущене слово:

_____ – повне скасування митних тарифів у взаємній торгівлі за умови збереження національних митних тарифів щодо третіх країн.

25. Вставте пропущене слово:

_____ - переорієнтація місцевих споживачів з купівлі товару в ефективнішого позаінтеграційного джерела поставки на менш ефективне внутрішньоінтеграційне джерело, яка відбувається в результаті усунення імпорتنих мит в рамках митного союзу.

26. Вставте пропущене слово:

_____ - узгоджене скасування групою країн національних митних тарифів і запровадження загального митного тарифу та єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі щодо третіх країн.

27. Вставте пропущене слово:

_____ – переорієнтація місцевих споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товару на більш ефективне зовнішнє джерело (імпорт), яка стає можливою в результаті усунення імпорتنих мит в рамках митного союзу.

28. Вставте пропущене слово:

_____ - підписуються на двосторонній основі між окремими державами, або між вже існуючими інтеграційними угрупованнями і окремою країною або групою країн.

29. Вставте пропущене слово:

_____ - крім свободи торгівлі, яка безумовно призводить до зростання сукупного добробуту, ще одного варіанту торгової політики, котра також безумовно забезпечувала б ріст сукупного добробуту, не існує.

30. Вставте пропущене слово:

_____ - інтеграційне угруповання країн, яке передбачає передачу національними урядами більшої частини своїх функцій у відносинах з третіми країнами наддержавним органам.

Тема 9. Міжнародна валютно-фінансова система. Міжнародні фінансові ринки

Контрольні питання

1. Що таке міжнародна валютно-фінансова система і які її ключові елементи?

2. Дайте визначення валюти та її різновидів з точки зору її належності.

- 3.Що робить валюту резервною? В яких основних валютах країни тримають свої валютні резерви?
- 4.Які валюти вважаються вільно використовуваними? У чому полягають основні передумови для широкого застосування валют у міжнародних платежах?
- 5.У чому схожість і відмінність твердих і конвертованих валют?
- 6.Що передбачає конвертація за поточними операціями? Скільки країн має валюту, яка конвертується за такими операціями?
- 7.Чи достатня для повної конвертації валюти її конвертованість за поточними і капітальними операціями?
- 8.Які макроекономічні передумови переходу до конвертації національної валюти?
- 9.Чим відрізняються внутрішня і зовнішня конвертованість?
10. Чому виникає паралельний обіг валют, і в чому його макроекономічний сенс?
- 11.Поясніть схожість і відмінність між поняттями «доларизація» і «валютне заміщення»?
- 12.В чому позитивні і негативні сторони паралельного обігу?
- 13.Дайте визначення золотого стандарту і коротко опишіть його історію?
- 14.Чим золотодевізний стандарт відрізняється від золотого?
- 15.Які ключові елементи Бреттон-Вудської угоди?
- 16.Дайте характеристику Ямайської валютної системи. Назвіть її основні елементи?
- 17.В чому полягає сенс європейської валютної системи (ЄВС), і які її основні параметри?
- 18.Охарактеризуйте механізм регулювання валютних курсів в рамках ЄВС?
- 19.Назвіть етапи руху країн ЄС до валютно-економічного союзу.
- 20.У чому полягає вимога конвергенції основних макроекономічних показників, і які це показники?
- 21.Які функції має Європейський валютний інститут в рамках переходу до валютно-економічного союзу?
- 22.Як здійснюється нагляд за використанням критеріїв конвергенції?
- 23.В чому полягають потенційні вигоди для країн, які користуються спільною валютою?
- 24.Як встановлюється курс євро?
- 25.На якому етапі знаходиться процес переходу до валютно-економічного союзу на даний момент?
- 26.Покажіть, як валютний ринок впливає на коротко-та довгострокові угоди.
- 27.Розгляньте приклади контролю країнами своїх валютних надходжень за допомогою:
  - а) ліцензування;
  - б) введення декількох валютних курсів;
  - в) встановлення імпорتنих депозитів;
  - г) встановлення кількісних обмежень.
- 28.Вкажіть шляхи використання операцій на валютних ринках у комерційних та фінансових операціях.
- 29.Яка була система міжнародних валютних відносин у кожному із зазначених чотирьох періодів:
  - а) золотий стандарт, 1870-1914pp.; 1925-1931pp.;
  - б) міжвоєнний період, 1915-1925pp.; 1932-1939pp.;
  - в) Бреттон-Вудська система, 1944-1971pp.;
  - г) епоха плаваючих валютних курсів з 1971р. (включаючи період зростання курсу USD на початку 80-х pp.)?
 У кожному періоді відзначте:
  - а) основні струси міжнародної валютної системи;

- б) докази стабілізуючої або дестабілізуючої ролі окремих спекулятивних операцій;
 в) роль країни ключової валюти в успіху або невдачах валютної системи.
 30. Чим відрізняється конвертована валюта від частково конвертованої валюти?
 31. Які існують механізми контролю доступу до своєї валюти з боку урядів?
 32. Які причини існування «чорного» або паралельного ринку в багатьох країнах?
 33. Докладно поясніть, як дефіцит платіжного балансу може бути врегульовано в умовах дії:
 а) золотого стандарту;
 б) Бреттон-Вудської системи;
 в) вільно плаваючих валютних курсів?
 34. Які переваги та недоліки кожної із систем? Паризько-Генуезької (золотого стандарту); Бреттон-Вудської (золотодевизного стандарту); Ямайської?
 35. Що мається на увазі, коли кажуть, що США переживають «кризу» зовнішньої торгівлі? Які основні причини цієї кризи?
 36. Чому рекордне підвищення інтернаціональної вартості долара всередині 80-х рр. викликало серйозні проблеми для слаборозвинених країн?
(Література: 1,2,3,4,5,6,7,8)

Задачі

1. В 1996р. загальний розмір резервів всіх країн світу склав приблизно 947 млрд.SDR (1 дол.=1,45 SDR). Розрахуйте розмір резервів в доларах.

2. Рівень інфляції в 15 країнах ЄС в 1995 р. становив: 1,5; 2,2; 1,9; 9,7; 4,8; 1,7; 2,6; 5,2; 2,1; 2,1; 2,4; 4,3; 1,2; 2,9; 2,8%. За умовами Маастрихтської угоди стандартне відхилення рівня інфляції від її середнього значення по 15 країнах не повинно перевищувати 3. Чи виконали країни цю вимогу?

3. В колонці 2 нижченаведеної таблиці показана композиція євро - відносна частка кожної валюти в євро, в колонці 3 - курс кожної валюти до долара на вказане число. Курс усіх валют виражений в кількості одиниць національної валюти за 1 доллар, крім ірландського фунта і фунта стерлінгів, котрі, навпаки, показані в кількості доларів за їх одиницю.

В колонці 4 розрахуйте:

- а) доларовий еквівалент кожної валюти;
 б) курс євро до долара.

Валюти	Частка кожної валюти в євро	Курс кожної валюти до долара	Показник	
			А)	б)
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Бельгійський франк, BEF	3,301	35,1		
Датська крона, DKK	0,1976	6,5363		
Німецька марка, DM	0,6242	1,7055		
Французький франк, FRF	1,332	5,7725		
Грецька драхма, GRD	1,44	177		
Ірландський фунт, IEP	0,008552	1,5664		
Італійська ліра, ITL	151,8	1269,33		
Люксембургський франк, LUF	0,13	35,1		
Голандський гульден, NLG	0,2198	1,9224		
Португальське ескудо, PTE	1,303	149,55		
Фунт стерлінгів, GBP	0,08784	1,7405		
Іспанська песета, ESP	6,885	105,71		
Євро за 1 доллар				

4. Яким буде обмінний курс між доларом та євро, якщо один долар конвертується в 1/120 унції золота, а один євро в 1/100 унції золота?

Кейс ЦІНОВИЙ КОРИДОР – 5,05/5,15

Жовтень 2005 р. в Україні передав готівковому ринку листопада легку турботу: за минулий місяць населення придбало рекордну кількість вільноконвертованої валюти (ВКВ) в «обмінниках», і ця тенденція збереглася у листопаді: на початок місяця населення знов частину отриманих зарплат перевело у більш стійку, на його погляд, валюту.

Крім того, банки, які більше кредитують у валюті, збільшили ставки залучення ресурсів у доларах і євро. Ті опинилися на 3-4% нижче, ніж за гривню, а у певних випадках розрив отримався взагалі на рівні 1-2% річних. У результаті багато споживачів зробили вибір на користь долара. Як результат, валютні внески, зі слів всіх опитаних банкірів, продовжують рости прискореними темпами. Є ще один чинник, про який почали говорити на початок жовтня – придбання валюти малим бізнесом для обслуговування операцій тіншового сектору економіки.

Однак, зі слів банківських ділерів, справа, скоріше всього, все таки у сезонному попиті – кожний рік власне у жовтні-листопаді населення традиційно скуповує готівкову валюту. Лише у кінці грудня, з початком Нового року, відбувається зміна тенденції – громадяни продають більше валюти, щоб придбати подарунки і відзначити свята.

Оскільки попит домінує, банки у визначенні ціни готівки виходять зі старої перевіреної формули: ціна купівлі на міжбанківській біржі плюс 1,5% у Пенсійний фонд, плюс 0,1% за ввезення готівки з-за кордону. В останній час безготівковий долар можна придбати за 5,03 грн., що дає у перерахунку 5,10-5,11 грн./\$. Купити за меншою ціною населення навряд чи зможе, а найбільш ймовірні ціни – 5,12-5,14 грн./\$. З іншого боку, приймати валюту дорожче цієї величини банки також не мають наміру. Для них така позиція дуже вигідна. За статистикою жовтня, тільки кожний четвертий долар з тих, що продається населенню, купується ним на міжбанківській біржі за описаною вище схемою. Інші три долари докуповуються безпосередньо в «обмінниках» і касах банків за курсом, який на 4-5 коп. дешевший цього рівня.

Євро на початок листопада 2005 року за світовими котуваннями «провалило» психологічно важливий рівень – 6 грн/€. Однак, ця подія ажіотажу серед населення не викликала. Банкіри пояснюють це впевненістю населення в тому, що якщо валюта падає, то купувати її не варто. На найближчу перспективу євро, на думку експертів, буде падати, як з економічних так і з політичних причин (зокрема, через соціальну нестабільність у Франції). Тому збільшення попиту населення на цю валюту не очікується.

Запитання:

1. *Що таке валюта, які види валют Ви знаєте?*
2. *Чому населення переводить частину своїх заощаджень у долари?*
3. *Чому збільшилася тенденція українських споживачів здійснювати як внески, так і кредити у доларах?*
4. *Що таке паралельний обіг, і чи має він місце в Україні?*
5. *Які види паралельного обігу Ви знаєте?*
6. *Чи є в Україні сезонний попит на валюту, і якщо - так, то чому?*
7. *Як банки формують свою ціну на готівковий і безготівковий долар?*
8. *Чому банки не купують долари дорожче вказаної величини?*
9. *Опишіть джерела надходження іноземної валюти в Україну.*
10. *Чому почалося падіння євро?*
11. *Чому в Україні падіння євро не викликало ажіотажу?*
12. *Чи призведе падіння євро до збільшення попиту на цю валюту в Україні?*

Питання для дискусії

1. Деякі вчені вважають, що Золотий стандарт є найкращим для сучасних умов способом організації міжнародної валютної системи. З їх точки зору, прив'язка основних валют до золота дозволила б уникнути різких коливань валютних курсів, на які можна було б впливати за допомогою купівлі-продажу золота. Інші вважають, що поновити Золотий стандарт неможливо, оскільки це вимагало би ліквідації будь-якого регулювання цін, зарплат і процентних ставок і створення єдиного міжнародного валютного центру, такого, яким був Лондон на початку століття. Яка Ваша точка зору?

2. Яким чином в рамках Бреттон-Вудської валютної системи країна могла застрахувати себе від несподіваного припливу або відпливу короткострокового спекулятивного капіталу? Чи діють ці механізми в рамках сучасної валютної системи?

3. Одна з ідей реформи міжнародної валютної системи, про яку говорив ще Кейнс, полягає в створенні світового центрального банку. Для цього частка валютних резервів країн-учасників повинна бути розміщена в світовому ЦБ, котрий міг би регулювати світовий попит грошей шляхом купівлі/продажу державних казначейських векселів на відкритому ринку. Крім того, світовий ЦБ міг би надавати позики країнам-учасникам, котрі відчувають труднощі з зовнішніми платежами, а також випустити світову валюту. Критики цієї ідеї вважають, що без ефективної координації макроекономічної політики здійснити її неможливо. Що Ви думаєте про це?

4. Після переходу країн ЄС до валютного союзу як Ви уявляєте собі систему валютних курсів і валютно-економічних відносин між членами ЄС і Україною?

5. В загальних рисах охарактеризуйте основні позитивні та негативні моменти, пов'язані з великим зовнішньоторговим дефіцитом або дефіцитом по поточних операціях. Поясніть твердження: «Дефіцит по поточних операціях означає, що ми отримуємо більше товарів та послуг з-за кордону, ніж вивозимо з країни». Чому така ситуація може бути охарактеризована як «несприятлива»?

6. Правильне, помилкове чи невизначене таке твердження: «Інфляція неможлива за Золотого стандарту».

7. Правильне, помилкове чи невизначене таке твердження: «Відмова від фіксованих валютних курсів після 1973 р. означала, що країни проводять більш незалежну монетарну політику».

8. Якби за Золотого стандарту Великобританія була продуктивнішою порівняно зі США, що сталося б з пропозицією грошей у цих двох країнах? Чому зміни пропозиції грошей допомагали зберегти фіксований валютний курс між США і Великобританією?

Тести

1. Класифікація валютних системи базується на:

- а) тому, який саме актив визнається резервним;
- б) золотому вмісті;
- в) виникненні паралельного обігу валют на ринку країни;
- г) всі відповіді вірні.

2. Валютне котування буває:

- а) пряме, непряме, внутрішнє, зовнішнє;
- б) зовнішнє, внутрішнє;
- в) пряме, непряме;
- г) поточне, форвардне.

3. До валютних елементів міжнародної валютно-фінансової системи належать:

- а) валютний курс, національні та міжнародні механізми регулювання обмінного курсу, національні валюти, валютний паритет, міжнародні фінансові ринки;
- б) національний паритет, національні валюти, валютний курс;
- в) міжнародні фінансові ринки, механізм торгівлі кредитами, цінними паперами, міжнародні розрахунки;
- г) національні валюти, валютний курс та паритет, умови взаємної конвертації та обігу національних валют, національні та міжнародні механізми регулювання міжнародного курсу.

4. Форми паралельного обігу:

- а) доларизація, євроризація, валютне заміщення;
- б) доларизація, валютне заміщення;
- в) жоларизація, євроризація;
- г) доларизація, євроризація, валютне заміщення; валютне переміщення.

5. Валюта, яка характеризується стабільним валютним курсом:

- а) тверда;
- б) вільноконвертована;
- в) фіксована;
- г) резервна.

6. Ямайська валютна конференція:

- а) розв'язала проблеми обміну валют на золото;
- б) прийняла рішення про випуск євро;
- в) затвердила долар в якості єдиного резервного засобу;
- г) розв'язала проблеми вільного вибору режиму валютного курсу;
- д) скасувала обмін долара на золото.

7. Валюта резервна це:

- а) валюта, в якій країни тримають свої ліквідні міжнародні активи, що використовуються для покриття від'ємного сальдо платіжного балансу;
- б) платіжний засіб інших країн, який законно або незаконно використовується на території даної країни;
- в) валюта, яка має здатність вільно обмінюватись для резидентів і нерезидентів на національну валюту і використовуватись в угодах з реальними і фінансовими активами;
- г) законний платіжний засіб на території країни, що її випускає;
- д) валюта, котра широко використовується для здійснення платежів по міжнародних угодах і активно продається і купується на головних валютних ринках;
- е) валюта, котра характеризується стабільним валютним курсом, зміни якого відбуваються переважно згідно з фундаментальними макроекономічними закономірностями.

8. Валюта національна це:

- а) валюта, в якій країни тримають свої ліквідні міжнародні резервні активи, що використовуються для покриття від'ємного сальдо платіжного балансу;
- б) платіжний засіб інших країн, який законно або незаконно використовується на території даної країни;
- в) валюта, яка має здатність вільно обмінюватись для резидентів і нерезидентів на національну валюту і використовуватись в угодах з реальними і фінансовими активами;
- г) законний платіжний засіб на території країни, що її випускає;
- д) валюта, котра широко використовується для здійснення платежів по міжнародним угодах і активно продається і купується на головних валютних ринках;

е) валюта, котра характеризується стабільним валютним курсом, зміни якого відбуваються переважно згідно з фундаментальними макроекономічними закономірностями.

9. Міжнародна валютно-фінансова система це:

- а) система, яка обслуговує міжнародний рух товарів та факторів виробництва;
- б) сукупність валют різних країн та інструментів їх регулювання;
- в) закріплена в міжнародних угодах форма організації валютно-фінансових відносин, які функціонують самостійно або обслуговують міжнародний рух товарів та факторів виробництва;
- г) всі відповіді вірні.

10. Використання іноземної валюти, як засобу обігу, одиниці розрахунку і засобу збереження, це:

- а) доларизація;
- б) валютне заміщення;
- в) конвертованість;
- г) всі відповіді вірні.

11. Перевага системи золотого стандарту в тому, що:

- а) вона дозволяла автоматично вирівнювати платіжні баланси;
- б) ринкові валютні курси вільно коливалися;
- в) країни могли проводити незалежну кредитно-грошову політику;
- г) усі відповіді вірні;
- д) усі відповіді невірні.

12. Міжнародна ліквідність це:

- а) сукупність усіх платіжних інструментів, які можуть використовуватись у міжнародних розрахунках;
- б) склад валютного курсу та валютних паритетів;
- в) складний економічний механізм, який забезпечує купівлю та продаж окремих валют;
- г) готівкова частина грошової маси, яка циркулює з рук в руки.

13. Валюта це:

- а) особливий товар, який виконує роль загального еквіваленту при обміні;
- б) готівкова частина грошової маси, що циркулює з рук в руки у вигляді банкнот і монет;
- в) один з різновидів цінних паперів;
- г) всі відповіді вірні.

14. Конвертованість з поточних операцій регулює:

- а) Центральний банк;
- б) міністерство фінансів;
- в) міністерство економіки;
- г) всі відповіді вірні.

15. Канали, якими може ввозитись іноземна валюта, це:

- а) уповноважені банки;
- б) туристи і люди, що приїхали у відрядження;
- в) шляхом зняття готівкової валюти з валютних рахунків підприємствами, організаціями тощо;

г) всі відповіді правильні.

16. При системі золотодевізного стандарту:

- а) тільки долар розмінювався на золото;
- б) в якості девізів виступали резервні валюти;
- в) національна валюта не була забезпечена золотом;
- г) усі відповіді невірні.

17. Валютні ринки це:

- а) складний економічний механізм, який забезпечує купівлю та продаж окремих валют та формування валютного курсу;
- б) сукупність усіх платіжних інструментів;
- в) сукупність інструментів міждержавних органів за допомогою яких здійснюються взаємні платіжно-розрахункові операції в межах світового господарства;
- г) всі відповіді вірні.

18. В межах золотих точок валютний курс визначається на основі:

- а) попиту;
- б) пропозиції;
- в) попиту і пропозиції;
- г) величиною ВВП.

19. Конвертованість валюти – це:

- а) можливість переказу національної валюти за кордон;
- б) показник, що характеризує здатність валюти поміщатись у конверт;
- в) здатність резидентів і нерезидентів вільно обмінювати національну валюту на іноземну;
- г) здатність резидентів вільно обмінювати іноземну валюту на національну.

20. Євровалюта - це:

- а) євро;
- б) валюта, яка знаходиться за межами країни її емісії;
- в) ціна одиниці твердої валюти, виражена в одиницях національної валюти;
- г) всі відповіді вірні.

21. Вставте пропущене слово:

_____ - платіжний засіб інших країн, який законно або незаконно використовується на території даної країни.

22. Вставте пропущене слово:

_____ - використання іноземної валюти в якості засобу обігу, одиниці розрахунку і засобу заощадження.

23. Вставте пропущене слово:

_____ - міжнародна валютна система, яка заснована на офіційно встановлених фіксованих паритетах валют до долара США, котрий, своєю чергою був конвертованим в золото за фіксованим курсом.

24. Вставте пропущене слово:

_____ - валюта, яка має здатність вільно обмінюватись для резидентів і нерезидентів на іноземну валюту і використовуватись в угодах з реальними і фінансовими активами.

25. Вставте пропущене слово:

_____ - право резидентів купувати, зберігати і здійснювати операції всередині країни з активами у формі валюти і банківських депозитів, деномінованих в іноземній валюті.

26. Вставте пропущене слово:

_____ - валюта, котра характеризується стабільним валютним курсом, зміни якого відбуваються переважно згідно з фундаментальними макроекономічними закономірностями.

27. Вставте пропущене слово:

_____ - право резидентів здійснювати операції з іноземною валютою з нерезидентами.

28. Вставте пропущене слово:

_____ - закріплена в міжнародних угодах форма організації валютно-фінансових відносин, які функціонують самостійно або обслуговують міжнародний рух товарів і факторів виробництва.

29. Вставте пропущене слово:

_____ - валюта, в якій країни тримають свої ліквідні міжнародні резервні активи, що використовуються для покриття від'ємного сальдо платіжного балансу.

30. Вставте пропущене слово:

_____ - використання іноземної валюти тільки в якості засобу обігу.

Контрольні питання

1. Що таке валютний (обмінний) курс, спот-курс, форвард-курс?
2. Які види валютних котировок вам відомі? В чому їх відмінності?
3. Чим відрізняються номінальний і реальний валютний курси?
4. Як розраховуються номінальний ефективний і реальний ефективний валютні курси?
5. В чому причини виникнення множинної валютної практики, і в яких формах вона проявляється?
6. Які основні способи фіксації валютного курсу?
7. Якими основними способами встановлюється обмежено гнучкий валютний курс?
8. Які різновиди плаваючого валютного курсу вам відомі?
9. В яких випадках і в яких формах здійснюється політика гібридних валютних курсів?
10. Які основні параметри валютного коридору?
11. Як здійснюється політика повзучої фіксації валютного курсу?
12. Що визначає попит і пропозицію на іноземну валюту?
13. Як визначається рівноважний валютний курс?
14. Як відбувається адаптація валютного курсу в умовах плаваючого валютного курсу?
15. Як відбувається адаптація валютного курсу в умовах фіксованого валютного курсу?

16. Як називаються зміни вартості валюти при фіксованому і плаваючому валютному курсі?

17. Як зростання або падіння валютного курсу впливає на ціни вітчизняних та іноземних товарів?

18. Як вимірюється еластичність попиту і пропозиції іноземної валюти, і чому вона важлива для економічної політики?

19. В якому випадку девальвація призводить до покращення торгового балансу? Сформулюйте і поясніть умову Маршалла-Лернера.

20. Які параметри стабільного і нестабільного валютного ринку?

21. Що показує джей-крива?

22. Чим відрізняється «веслування проти вітру» від «веслування за вітром»?

Задачі

1. Курси деяких валют станом на два конкретних дні 2002 р. були такими (в од. національної валюти за 1 дол. США):

Валюта	14 лютого	15 лютого
1. Швейцарський франк, CHF	1,7022	1,7001
2. Канадський долар, CNP	1,3780	1,3805
3. Українська гривня, UAH	5,2731	5,2756
4. Англійський фунт, GBP	0,7017	0,7015
5. Японська ієна, JPY	132,6341	132,6352

Використовуючи будь-який табличний процесор, наприклад Microsoft Excel, виконайте наступні завдання:

- розрахуйте пряму котировку кожної валюти станом на 15 лютого;
- визначити, курс яких валют зріс;
- визначити, курс яких валют впав;
- розрахуйте, на скільки відсотків і в який бік змінився курс гривні;
- розрахуйте крос-курс кожної валюти до гривні.

2. В 1978-1985рр. реальний валютний курс сингапурського долара зріс на 12%, тоді як номінальний - на 30%. За той же час реальний ефективний валютний курс зріс на 40%.

А. Що можна сказати про інфляцію в Сингапурі в порівнянні з темпами інфляції в країнах - його торгових партнерах?

Б. Якщо для розрахунку реального ефективного валютного курсу застосовувався індекс середньої зарплати в Сингапурі, чи повинен він бути більшим або меншим зміни індексу реального ефективного валютного курсу?

В. Що можна сказати про конкурентоспроможність сингапурських товарів на світовому ринку в 1985 р. порівняно з 1978 р.?

Г. Якщо вважати економічну ситуацію 1978 р. стабільною і збалансованою, на скільки відсотків необхідно девальвувати сингапурський долар для поповнення торгового балансу?

Д. На підставі даної інформації, який ще захід міг би посилити ефект девальвації?

3. Еластичність експорту складає 0, а імпорту 1. Країна девальвує свою валюту на 10%.

- Як зміниться ціна експорту в місцевій валюті?
- Як зміниться ціна експорту в іноземній валюті?
- Як зміниться фізичний обсяг експорту?
- Як зміниться ціна імпорту в місцевій валюті?
- Як зміниться ціна імпорту в іноземній валюті?

Е. Як зміниться фізичний обсяг імпорту?

Ж. Як зміниться торговий баланс?

4. Як вплине на торговий баланс 10%-на девальвація, якщо:

а) $r_x < 0$, $r_{im} = 1$ (r_x - еластичність експорту, r_{im} -еластичність імпорту);

б) $r_x = 0$, $r_{im} < 1$;

в) $r_x = 0$, $r_{im} = 1$?

5. Україна експортує до ФРН 10 млн. пляшок горілки, за ціною 10 UAH за пляшку і імпортує 20 тис. копіювальних машин за ціною 5 тис. EUR за штуку. Початковий курс складає 1 EUR = 6 UAH. При нижче наведених припущеннях про еластичність експорту і імпорту України розрахуйте наслідки 10%-ного знецінення гривні для економічних параметрів, наведених у нижченаведеній таблиці.

Показники	Перед девальвацією	Після девальвації			
		$r_x=0$	0,5	1	4
		$r_{im}=1$	0	0,5	1
Експорт					
Імпорт					
Ціна експорту					
Ціна імпорту					
Доходи від експорту					
Витрати на імпорт					
Торговий баланс					

А. В якому випадку витрати на імпорт в гривнях після девальвації стануть близькими до витрат до девальвації і чому?

Б. В якому випадку доходи від експорту в євро після девальвації стануть дуже близькими до доходів до девальвації і чому?

В. Зробіть аналогічні розрахунки і оцінки на випадок, якщо обсяг імпорту копіювальних машин збільшиться на 50 %.

Кейс ЗОЛОТИЙ ВІК

Ті, хто був в Ашгабаді (Туркменістан) до золотого періоду – Altyn Asyr (зараз це дуже популярне словосполучення), згадують, що колись він виглядав як провінціальне запилене містечко. Але зараз це місто біля підніжжя Копетдагу зовсім інше.

Воно зовсім не схоже ні на Бішкек, ні на Ташкент.

Вся Центральна Азія після розпаду Радянського Союзу плила за течією. Туркменістан же пішов своїм шляхом. Далеко не останню роль у виборі особистого шляху зіграли найбагатші газові родовища. За покладами газу Туркменістан займає третє місце у світі. Крім того, країна багата нафтою і бавовною. Спочатку у тій же Москві поблажливо сміялися: золотих пам'ятників понаставили. А потім ті, хто приїхав, ахнули: а зараз тут економічне піднесення, а тут майже соціальна держава.

За даними опублікованої у минулому році доповіді Комісії ООН по Європі, у 2003 р. Туркменістан став лідером економічного росту на всьому материку – показник країни склав 17%.

Дивлячись на сьогоднішні туркменські цінові реалії, можна подумати про майже еру комунізму в окремо взятій країні. Проїзд у місцевому автобусі в Ашгабаді коштує 50 манатів, при тому, що один долар США дорівнює 24000 манатів. Для пільговиків проїзд безкоштовний. Газ, світло, вода – безкоштовно, і до того ж не тільки для пільговиків, а для всіх громадян країни. А квартплата мізерна. Для тих, кому взагалі пільг не належить, вона приблизно складає 7 дол. США в рік.

Ветеран Великої Вітчизняної Війни Реджеп Кличев, який був два роки тому у Москві на святі Перемоги, розповідає, що порівняв свою пенсію з пенсіями учасників ВОВ, що живуть в інших країнах колишнього СРСР. Виявляється, його пенсія значно більша.

«Я отримую пенсію 2 400 000 манатів, - говорить Кличев. – І можу при цьому купити в місяць на них 2 400 буханок хліба. В мене безкоштовне світло, газ, вода, квартира, транспорт. Щорічна безкоштовна путівка до санаторію (22 дні там у нас коштують 3 100 000 манатів). Вставити зуби, і взагалі будь-яка операція і ліки, ветеранам ВОВ – безкоштовно. Стакан газованої води нас коштує 1 000 манатів, а літр 92-го бензину – 300, 95-го – 400. Коробка сірників – 500».

Гарно повечеряти в ашгабадському кафе можна всього за 5 доларів. За півтора – годину кататися на таксі. Правда, у всьому Туркменістані, як колись у СРСР, немає пунктів обміну валюти. «Зелень» на манати обмінюють на Російському базарі за комерційним курсом: долар там у 4-5 разів дорожчий від офіційної вартості. Інвалюту, між іншим, приймають до оплати майже всюди – в магазинах, готелях, ресторанах, - хоча це офіційно і заборонено.

Запитання:

1. У чому полягають відчутні економічні успіхи Туркменістану, і завдяки чому Туркменістан їх досягнув?

2. Визначте крос-курс маната і української гривні, маната і російського рубля.

3. Визначте реальний курс маната і гривні, якщо в якості орієнтира рівня цін беремо хліб (сірники, 95-й бензин, 92-й бензин, вартість газованої води, проїзд у міському транспорті, квартплата, вартість путівки в санаторій).

4. Чи відбувається паралельний обіг у Туркменістані, і якщо так, то в якому вигляді?

5. Так чому Ніязову ставлять золоті пам'ятники?

6. Визначити курс гривні до манату на основі теорії абсолютного паритету купівельної спроможності (див. наступний розділ).

Питання для дискусії

1. Вважається, що при виборі режиму валютного курсу необхідно приймати до уваги такі чотири параметри: його вплив на зростання ефективності використання факторів виробництва; його потенційну дію на темп інфляції; наскільки добре він захищає національну економіку від небажаних зовнішніх макроекономічних шоків; чи є він зручним для здійснення тих заходів економічної політики, які планує уряд. Виходячи з цих критеріїв, оцініть:

- а) уніфікацію валютного курсу України 1992р.;
- б) наступний перехід до плаваючого валютного курсу;
- в) введення валютного коридору в 1995р.;
- г) перехід до фіксованого курсу гривні в 1998р.

2. В останні роки в літературі поновився інтерес до множинної валютної практики в формі роздільних курсів по торгових операціях і по руху капіталу. Система подвійного валютного курсу представляється як надійний захист зовнішньоторгових угод, а також національних заробітних плат і цін від коливань валютного курсу. При яких умовах це справедливо, і з якими проблемами може бути пов'язано?

3. До переходу до єдиної валюти країни Європейської спільноти фіксували курси своїх валют одна до одної і використовували плаваючий режим валютного курсу у відносинах з третіми країнами. Які переваги і недоліки такої схеми з точки зору:

- а) України, яка не входить до ЄС;
- б) Нідерландів (невелика країна - член ЄС);
- в) ФРН (велика країна - член ЄС)?

4. Уряд Узбекистану підтримує валютний курс. Офіційний курс складає 1дол.=100сомів. Реальний ефективний валютний курс виріс за рік на 50%. Який з показників Ви би використали в якості орієнтиру для масштабу можливої девальвації сомуму?

5. Девальвація знижує міжнародну вартість накопиченого національного багатства, реальну вартість національних фінансових активів і реальну зарплату. В результаті сукупний попит в економіці знижується. Але, з іншого боку, девальвація розширює сукупну пропозицію. Яким чином, у якому випадку, і на якому часовому відрізку?

6. Чи завжди падіння вартості національної валюти невеликої країни покращує її платіжний баланс? Чому?

7. Чому в чистій системі гнучких валютних курсів не існує прямих впливів зовнішнього валютного ринку на пропозицію грошей? Чи це означає, що вплив зовнішнього валютного ринку на монетарну політику відсутній?

8. Правильне, помилкове чи невизначене таке твердження: «Відмова від фіксованих валютних курсів після 1973 р. означала, що країни проводять більш незалежну монетарну політику».

Тести

1. Уявіть собі, що Ви – валютний брокер. Як Ви відреагуєте на повідомлення, що мексиканські запаси нафти виявилися меншими, ніж повідомлялося раніше:

- а) купую мексиканські песо;
- б) продаю мексиканські песо;
- в) продаю долари США;
- г) всі відповіді вірні.

2. Які дії, описані у кожному з наведених прикладів, утворюють попит на євро на валютних ринках:

- а) американський імпортер купує партію вин марки «Бордо»;
- б) французька автомобільна фірма приймає рішення будувати складальний завод в Лос-Анжелесі;

в) у широких колах склалася думка, що міжнародна вартість євро у найближчий час знизиться;

г) всі відповіді вірні.

3. Враховуючи, що між Мексикою та США діє система плаваючих валютних курсів, вкажіть, яка з наведених нижче подій викличе підвищення курсу мексиканського песо:

а) США в односторонньому порядку знижують тарифи на мексиканські вироби;

б) Мексика зіштовхнулася з сильною інфляцією;

в) погіршення політичних відносин скорочує потік американських туристів до Мексики;

г) всі відповіді вірні.

4. Падіння курсу національної валюти спричиняє:

а) зниження ціни експорту і імпорту;

б) збільшення ціни експорту і імпорту;

в) зниження ціни експорту і збільшення ціни імпорту;

г) збільшення ціни експорту і зменшення ціни імпорту.

5. Параметри валютного курсу, до яких країна вважає необхідним прямувати, це:

а) оптимальний валютний простір;

б) валютний коридор;

в) цільові зони;

г) всі відповіді вірні.

6. При деномінації національної валюти:

а) ціна вітчизняного товару всередині країни зростає;

б) ціна вітчизняного товару всередині країни зменшується;

в) ціна вітчизняного товару всередині країни не змінюється;

г) всі відповіді вірні.

7. Спот курс – це:

а) курс, за яким обмінюються валюти протягом 1 доби з моменту укладання угоди про курс;

б) курс, за яким обмінюються валюти протягом 10 діб з моменту укладання угоди про курс;

в) курс, за яким обмінюються валюти протягом 2 діб з моменту укладання угоди про курс;

г) всі відповіді вірні.

8. Законодавче зниження курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу - це

а) деномінація;

б) девальвація;

в) делькредере;

г) ревальвація.

9. Плаваючий валютний курс – це:

а) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке допускає невеликі коливання валютного курсу у відповідності з встановленими правилами;

б) курс, який вільно змінюється під дією попиту і пропозиції, на котрий держава може при певних умовах впливати шляхом валютних інтервенцій;

в) курс, який вільно змінюється під дією попиту і пропозиції, на котрий держава не може впливати за певних обставин;

г) всі відповіді вірні.

10. Механізм курсоутворення при плаваючому режимі валютного курсу поділяється на:

а) чисте плавання і залежне плавання;

- б) чисте і «брудне» плавання;
- в) «веслування за вітром» і «веслування проти вітра»;
- г) самостійне і залежне плавання.

11. При девальвації національної валюти:

- а) ціна вітчизняного товару всередині країни зростає;
- б) ціна вітчизняного товару всередині країни зменшується;
- в) ціна вітчизняного товару всередині країни не змінюється;
- г) всі відповіді вірні.

12. За умов, коли девальвація національної валюти не компенсується підвищенням загального рівня цін у країні, можна спостерігати такі наслідки:

- а) імпорт стає дорожчий;
- б) імпорт стає дешевший;
- в) експорт стає дорожчий для іноземців;
- г) очікується зростання дефіциту платіжного балансу.

13. Реальний ефективний валютний курс характеризує:

- а) конкурентоспроможність товарів на світовому ринку;
- б) конкурентоспроможність товарів на внутрішньому ринку;
- в) експорт країни;
- г) імпорт країни.

14. Вираження курсів двох валют одна до одної через курс кожної з них по відношенню до третьої валюти:

- а) крос-курс;
- б) пряме котування;
- в) обернене котування.

15. Валютний коридор – це:

- а) встановлена межа коливання валютного курсу, яку держава зобов'язана підтримувати;
- б) встановлена межа коливання валютного курсу, яку держава не зобов'язана підтримувати;
- в) підтримка фіксованого валютного курсу між обмеженою групою країн;
- г) всі відповіді вірні.

16. Фіксований валютний курс – це:

- а) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке допускає невеликі коливання валютного курсу у відповідності з встановленими правилами;
- б) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке допускає тимчасове відхилення від нього в той чи іншій бік не більше ніж на 2,25%;
- в) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке допускає відхилення від нього в той чи іншій бік не більше ніж на 2,25%;
- г) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке допускає тимчасове відхилення від нього в той чи іншій бік не більше ніж на 5%;
- д) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке допускає тимчасове відхилення від нього в той чи іншій бік не більше ніж на 1,5%.

17. Які фактори спричиняють падіння валютного курсу національної валюти, якщо усі решта змінних постійні:

- а) зростання очікуваної інфляції всередині країни;
- б) зростання очікуваної інфляції за кордоном;
- г) зростання пропозиції грошей за кордоном;
- д) зростання національного ВВП.

18. В довгостроковій перспективі в країнах з гнучким валютним курсом і високою інфляцією відбувається:

- а) зростання курсу національної валюти;

- б) падіння курсу національної валюти;
- в) стабілізація курсу у відповідності з новим рівнем цін;
- г) посилюються коливання курсу.

19. Якщо ціна гривні в доларах США впала з 20 до 15 центів за гривню, то ціна комп'ютера (у доларах), який продається в Україні за 2000 гривень:

- а) зросте на 50 дол.;
- б) зросте на 100 дол. ;
- в) впаде на 75 дол.;
- г) впаде на 100 дол..

20. Припустимо, що персональний комп'ютер коштує 5000 дол. у США і 20000 гривень – в Україні. Якщо номінальний обмінний курс складає 2 гривні за долар, тоді реальний «комп'ютерний» курс долара складе:

- а) 8;
- б) 2;
- в) 4;
- г) 0,5;
- д) 1.

21. Вставте пропущене слово:

_____ - офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке допускає невеликі коливання валютного курсу у відповідності з встановленими правилами.

22. Вставте пропущене слово:

_____ - законодавче зниження курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу.

23. Вставте пропущене слово:

_____ - зниження вартості валюти при режимі плаваючого валютного курсу.

24. Вставте пропущене слово:

_____ - законодавче збільшення курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу.

25. Вставте пропущене слово:

_____ - ціна одиниці національної валюти, яка виражається в одиницях іноземної валюти.

26. Вставте пропущене слово:

_____ - встановлені межі коливання валютного курсу, котрі держава зобов'язується підтримувати.

27. Вставте пропущене слово:

_____ - номінальний валютний курс, перерахований з врахуванням змін рівня цін в своїй країні і в тій країні, до валюти якої котирується національна валюта.

28. Вставте пропущене слово:

_____ - курс, за яким обмінюються валюти протягом не більше двох робочих днів з моменту укладання угоди про курс.

29. Вставте пропущене слово:

_____ - узгоджений курс, за яким обмінюються валюти в певний момент в майбутньому, більше ніж через три дні після досягнення угоди про курс.

30. Вставте пропущене слово:

_____ - механізм встановлення валютного курсу як відсотка коливання навколо центрального паритету, що передбачає регулярну його зміну на певну величину.

Контрольні питання

1. Які форми міжнародної торгівлі валютою Вам відомі?
2. Яка структура міжнародного валютного ринку і які його обсяги?
3. Торгівля якими валютами відіграє основну роль на міжнародному валютному ринку? Хто виступає основними партнерами по торгівлі?
4. Що таке валютний арбітраж, як і для чого він здійснюється? Які його основні форми?
5. Які ризики відносяться до валютних, і які способи захисту від цих ризиків використовують у ринковій практиці?
6. Чим незахищений процентний арбітраж відрізняється від захищеного?
7. Опишіть структуру міжнародного кредитного ринку.
8. Які основні джерела міжнародного боргового фінансування? Які з них відіграють основну роль для державного і приватного фінансування?
9. Що таке синдикативні кредити і в чому полягає механізм традиційного синдикатування?
10. Поясніть економічний сенс єврокомерційних паперів.
11. Які основні аналітичні інструменти використовуються для оцінки рівня зовнішньої заборгованості?
12. Як класифікуються країни за рівнем зовнішньої заборгованості?
13. Що показує боргова крива Лаффера?
14. Як працює механізм реструктуризації зовнішнього боргу?
15. Яка структура міжнародного ринку титулів власності?
16. Охарактеризуйте загальні риси і відмінності між зрілими ринками титулів власності?
17. Дайте визначення фінансовим дериватам. До яких основних активів вони можуть бути прив'язані?
18. Які фінансові деривати продаються на міжнародному ринку на підставі контрактів типу форвардів?
19. Як розраховується чиста поточна вартість фінансового інструменту?
20. Які фінансові деривати продаються на міжнародному ринку на підставі контрактів типу опціонів?
21. Які основні типи свопів Вам відомі, і в чому їх економічна сутність?
22. Які основні типи опціонів Вам відомі, і в чому їх економічна сутність?
23. Від яких факторів залежить ціна опціону?
24. Яка структура біржової торгівлі фінансовими дериватами?
25. Яка структура позабіржової торгівлі фінансовими дериватами?

Задачі

1. На міжбанківському міжнародному валютному ринку котуються наступні курси (USD за 1 GBP):

	Купівля	Продаж
Нью-Йорк	1,6285	1,6295
Лондон	1,6305	1,6315

а) чи існує можливість для двостороннього арбітражу, враховуючи, що трансакційні витрати складають 1%, 0,1%, 0,01%;

б) який прибуток може отримати арбітражист на кожен фунт, придбаний в Нью-Йорку і проданий в Лондоні;

в) якщо арбітражист має в розпорядженні 3 млн.дол., який прибуток він може отримати на одній арбітражній операції?

2. У Нью-Йорку курс USD до CHF становить 1 USD = 1,6895 CHF і USD до JPY 1 USD = 145,4 JPY. Одночасно в Лондоні 1 CHF = 85,84 JPY.

- а) якщо трансакційні витрати відсутні, чи існує можливість для тристороннього арбітражу?
- б) який крос-курс USD до CHF?
- в) наскільки крос-курс відрізняється від прямої котирування?
- г) який прибуток на 1 USD від тристороннього арбітражу?
- д) якщо арбітражист володіє 3 млн. USD, який прибуток він отримає?

3. Американська фірма 1 червня підписала контракт на придбання нового швейцарського обладнання вартістю 500000 CHF, платіж за який повинен відбутися 1 вересня. На 1 червня $1\text{CHF} = 0,5424\text{USD}$. За цим курсом американська фірма купила чотири форвардних контракти з поставкою франків 1 вересня на 125000 CHF кожен. 15 серпня курс становив $1\text{CHF} - 0,6029\text{USD}$, за яким фірма ліквідувала свої форвардні контракти і одночасно купила франки за курсом спот $1\text{CHF} - 0,6021\text{USD}$.

- а) за яким ефективним курсом фірма купила необхідні їй франки;
- б) якщо б 15 серпня курс спот склав би $1\text{CHF} - 0,4882\text{USD}$, а курс продажу форвардних контрактів склав би $1\text{CHF} - 0,4890\text{USD}$, за яким ефективним курсом фірма придбала б необхідні їй CHF;
- в) в чому полягає принципова відмінність між випадками а і б?

4. Банк може взяти кредит під фіксований процент в розмірі 11,5% або під ЛІБОР. Компанія може взяти кредит під фіксований 14% або під ЛІБОР плюс 1 відсотковий пункт. Банки компанії укладають процентний своп на таких умовах: банк розміщує облігації на 50 млн. під фіксований процент в розмірі 11,5%, а компанія випускає облігації на 50 млн. під плаваючий процент на рівні 1 пункт понад ЛІБОР. Компанія в подальшому виплачує купон в розмірі 12% банку, а банк платить відсоток на рівні ЛІБОР компанії. Розрахуйте:

- а) ефективний відсоток, під який компанія розмістила свої облігації із врахуванням процентного свопа;
- б) наскільки знизилась вартість позики для банку і для компанії.

Кейси ГАЗ

На відміну від танкерних і трубопровідних партій нафти, які щоденно котуються на більшості світових товарних бірж, довгострокові контракти на крупногуртові поставки газу не є біржовим товаром.

Невеликий торговий майданчик з торгівлі своп-контрактами на постачання незначних (не більше 2 млрд. куб. м.) об'ємів газу працює лише у Лондоні з 2003 р. але і то в експериментальному режимі і, до того ж, жорстко узгоджується з планом реформування британського ринку газу і реструктуризації колишньої державної компанії British Gas.

У той же час ціноутворення значної більшості обороту світової торгівлі природним газом відбувається раз на рік, у ході звірки цінових протоколів і довгострокових, як правило, 5-25 річних контрактів, якими ціна встановлюється один раз і далі значно не змінюється.

Виключення з цього правила складає механізм ціноутворення газу, який продається на роздрібному ринку (населенню і промисловості). Ціни цього ринку протягом 2001-2004 рр. в Європі дійсно зросли: коливання відбувалися у діапазоні \$90-140/1 тис. куб. м.

У США, на відміну від Європи, ціна базових контрактів на постачання газу прив'язується до доходності компаній-продавців від операцій з нафтою. Але газовий ринок США і Канади замкнений і не має ніякого відношення до Європи.

Будь-яке істотне підвищення гуртової ціни на природній газ представляє собою катастрофу для російського експорту: для європейських споживачів «підвищення цін вслід за нафтою автоматично збільшує рентабельність дорогого видобування газу в Голландії і Північному морі. Це звичайно, зменшує ринок російського газу.

Схоже, українці менше всіх переживають про те, де і за скільки вони купуватимуть газ найближчими роками. Правом хвилюватися про газове майбутнє України вони великодушно поступаються своїм партнерам — постачальникам газу, а саме: Росії і Туркменістану. Останні настільки емоційно сприймають необхідність підписувати угоди з Україною на постачання блакитного палива наступного року, що зопалу звинувачують Україну в чому завгодно, загрожують припиненням постачань газу у разі незговірливості українських лідерів і всілякими іншими способами «втрачають лице». Проте по цей бік українського кордону панує буддистська тиша і благодать. Всі напасти, про які міркують туркмени і росіяни, українці вважають не більше ніж примарними породженнями розуму своїх ділових партнерів і зберігають непорушний спокій (див.рис.4.5.1).

Рис. 4.5.1. Газотранспортна система України

Джерела, близькі до російсько-українського переговорного процесу з питань газу, стверджують, що, не дивлячись на всі демарші з російської сторони, українцям вдасться підписати договір про транзит на найближчі роки, де будуть зафіксовані вигідні для України умови. Зокрема, нібито росіяни вже змирилися з тим, що в 2006 р. Україна купуватиме російський газ за ціною \$50 за тисячу кубометрів, оплачуючи його послугами

з транзиту з розрахунку \$1,09 за транспортування 1 тис. куб. м на 100 км. На 2007-2008 рр. ціна газу в цій формулі підвищиться з \$50 до \$80, а плата за транзит — з \$1,09 до \$1,75. Технічно це підвищення не означає зовсім нічого — Україна одержуватиме стільки ж газу за ті ж послуги.

Одна з основ українського буддизму - зобов'язання росіян перед європейськими покупцями російського газу забезпечити його транзит через Україну. І якщо «Газпром» не встигне до Нового року домовитися з НАК «Нафтогаз України» про ставки за транзит, то в зриві постачань до Європи буде винен він, а не українська сторона. Тому в «Нафтогазі» і Кабміні все спокійно. «Приїде Фрадков і все підпише, як миленький», — напевно, вважають там.

Приблизно в таких же термінах, ймовірно, чиновники міркують і про питання врегулювання боргу перед Туркменістаном. Нагадаємо, якщо не вдасться домовитися, теоретично Сапармурат Ниязов може на Новий рік зробити Україні подарунок — вимкнути свої газові насоси, припинивши постачання енергоносія Києву. Прогноз страшний, однак, малоімовірний. Залишитися наодинці з Росією в питаннях продажу газу - не дуже весела перспектива для Туркменії, яка чи не всю стратегію свого розвитку буде на доходах від продажу блакитного палива (дві третини валютної виручки Туркменістан отримує саме за газ). І даремно Туркменбаши нарікає, що ціни на туркменський газ найнижчі в світі. Якщо у Ашхабада залишиться де-факто один покупець палива в особі Росії, нинішні ціни (\$44 за 1 тисячу кубометрів) здадуться Ниязову раєм на Землі. Тому в своїй грі він балансує на межі фолу: постійно виявляючи невдоволення українцями, вигадує всілякі приводи, щоб мати можливість тиснути на Україну під час переговорів з питань ціни.

Однак, як стверджують інформовані джерела, Києву таке подвійне ставлення набридло: українська сторона вже приготувала про всяк випадок гроші, щоб готівкою, без жодних бартерних схем, закрити всі можливі претензії Туркменбаши з приводу минулих боргів і вийти на переговори з сильною позицією.

Тим більше, що у самого Туркменістану серйозні проблеми із забезпеченням постачань газу через суміжні Казахстан і Узбекистан, що дає підстави вважати його не зовсім надійним партнером. Зараз постачання туркменського палива Україні відстають від графіку, а оплата Україною газу — навпаки йде з випередженням. Так, за неофіційною інформацією, з початку листопада щодоби Туркменістан поставляв 80-90 млн. кубометрів газу замість планованих 125 млн. Тобто до кінця року йому потрібно буде надолжити упущене, збільшивши постачання, інакше в Україні буде повне право вимагати відшкодування збитків в міжнародному суді.

З іншого боку останній раз вартість газових поставок визначалася у період, коли світова вартість на нафту коливалася у межах 20-30 доларів за барель. Тарифи на газовому ринку пов'язані з вартістю нафти. Наприклад ФРН, нещодавно отримувала російський газ за ціною 120 дол. за 1000 м.куб., сьогодні сплачує більше 200 дол., Грузії нещодавно підняли ціни зі 70 дол. до 110 дол. за 1000м.куб.

В Україні є два варіанта розв'язку подій:

1. Погодитися на всі умови постачальників, шокове підвищення цін на газ, прозорість розрахунків за енергоносії.

2. Вести переговори таким чином, щоб укласти довгострокові угоди з постачальниками, які передбачають планомірне зростання цін на газ, що будуть визначатися динамікою світових цін.

За угодою між Кабміном України і урядом Росії від 2001 року, кожен рік ВАТ «Газпром» і НАК «Нафтогаз України» повинні підписувати міжурядовий протокол, де визначаються цінові параметри транзиту російського газу в Європу через Україну і поставок туркменського газу для наших споживачів на наступний рік. Такий протокол сторони зобов'язані підписати до 1 липня, тобто за півроку до того, як він почне діяти. У цьому році він не підписаний дотепер.

Вперше «Газпром» заявив про перегляд цін на газ, який отримує Україна в якості оплати за транзит, ще в кінці березня.

Крім того, у жовтні з'ясувалося, що Україна не тільки не розрахувалася з Туркменістаном за перше півріччя 2005 р., але й збільшила борг. Голова НАК «Нафтогаз України» заявив, що боргу перед Туркменістаном не існує.

По одній інформації Україна домовилася з Туркменістаном про закупку газу за ціною 44 дол. за 1000 м.куб. По іншій, Туркменбаші заявив, що ціна газу для всіх споживачів (у тому числі і для України) ціна зростає з 44 дол. до 60 дол. за 1000 м.куб.

Сильні сторони України по газовому питанню:

1. Україна транзитна країна, яка має розгалужену систему нафтопроводів (див.рис.4.5.1 даного кейсу).
2. У разі зростання ціни на газ Україна збільшує мито на транзит газу.
3. Росія обіцяла Туркменістану, Казахстану і Узбекистану свої транзитні потужності, а також нарощувати пропускну здатність української газотранспортної системи.
4. У 2004 році був підписаний інвестиційний проект на будівлю нової магістралі Новопсков-Ужгород, для збільшення потужності транзитної системи України.
5. Шантаж з боку керівництва НАК «Нафтогаз України» про односторонню відкачку газу з боку України.
6. Якщо Туркменістан не буде продавати газ в Україну, його економічне становище значно похитнеться.
7. Росія виглядає як ненадійний партнер для Заходу (Росія з Заходом має довгострокові контракти і відповідає за них).
8. Автоматично зростає конкурентоспроможність видобування газу у Нідерландах, Норвегії тощо і відповідно відмова від російського газу.
9. Ціни на довгострокові контракти не дуже змінюються.

Слабкі сторони України по газовому питанню:

1. Існує з 2001 р. газопровід Ямал-Європа (завдяки йому Україна щорічно втрачає більше 1 млрд.дол.).
2. Існує газопровід «Блакитний потік», що качає газ по дну Чорного моря з Росії до Туреччини (Правда 1 і 2 пункт всієї проблеми постачання газу в Європу не вирішують).
3. Підписана угода між Росією та ФРН про будівництво газопроводу по дну Балтійського моря (почнуть будівництво з 2006 р.).
4. У разі підняття транзитного мита на газ Україною, Росія збільшить транзитне мито на Туркменський газ. Це значно збільшить ціну газу і для нашої економіки настануть важкі часи, оскільки вона на 30% енергоорієнтована (це великий показник).
5. Інвестиційний проект на будівництво нової магістралі Новопсков-Ужгород заморожений (у зв'язку із зміною уряду України і відповідно його некомпетентною політикою).
6. Шантаж з боку керівництва НАК «Нафтогаз України» про односторонню відкачку газу з боку України (Відкачка вже раз була при Кучмі, у результаті Азербайджан обрав варіант постачання нафти в Європу через Туреччину).
7. Ціни для ФРН і Грузії (як приклад) таки зросли значно.

Запитання:

1. Що таке своп?
2. Де відбувається торгівля своп-контрактами на газ?
3. Як відбувається коригування цін на природний газ за великими контрактами у світовій торгівлі?
4. Яке є виключення з цього правила?
5. Як формується ціна на великі партії газу у США і Канаді?
6. Чому вони не мають відношення на ціноутворення в Європі?
7. Чому Росії не вигідне значне підвищення цін на газ?
8. Чому Україна вважає, що Росія значно не підніме ціни на газ?
9. Як Україна планує компенсувати зростання ціни на газ?
10. Які збитки може отримати російський «Газпром» у випадку значного підвищення цін на газ?
11. Які втрати може зазнати Туркменістан у разі відмови постачання газу в Україну?

НЕРОБОЧА СИЛА

Щодня на світовому фондовому ринку емітують мільйони гібридних облігацій, конструюють синтетичні інвестиційні портфелі, випускають ф'ючерси на сонячну погоду в Каліфорнії на найближчий уїк-енд. А ось на запитання про те, яких інструментів фондового ринку немає в Україні, аналітики відповідають коротко: простіше назвати ті, що є, тобто акції й корпоративні облігації. Водночас на ПФТС говорять про плани запускати деривативи, про необхідність активного впровадження поки що неіснуючих фондових інструментів.

Він обіцяв повернутися

Непрацюючі в Україні інструменти можна поділити на два види: заборонені державою й незатребувані ринком. До першого належать, наприклад, фінансові векселі — боргові розписки, за якими предметом боргу є не товар, як у товарних векселях, а гроші. Чотири роки тому НБУ вилучив фінвекселі з обігу й заборонив їхнє подальше використання через «інфляційний тиск на макропоказники» (а насправді через масові махінації, пов'язані з цими паперами). Юрій Прозоров, директор з розвитку ПФТС, ратує за повернення фінансових векселів: «Інструмент зручний і простий: борг легко оформити під час підписання векселя на умовах домовленості сторін. Крім того, папери спростили б відносини банків і НБУ при рефінансуванні, коли Центробанк кредитує банківський сектор під заставу векселів».

Разом з тим Олег Андронов, голова ради директорів УМВБ, не вважає, що український ринок потребує фінансових векселів. «Насправді існує багато заміників цього інструмента. Наприклад, фондові варанти — сертифікати, що надають право на викуп товару, цінних паперів, валюти або володіння ними». У Росії, до речі, попит на фінансові векселі також знижується. За словами аналітика російської компанії «Атон-Лайн» Андрія Верникова, країна пододала період економіки взаємозаліків, тому векселі втрачають популярність.

Преферанс

Значно більше інструментів, поки що не затребуваних українським ринком. До них належать, приміром, привілейовані акції (префи). Вони дають власникам право на першочергове одержання дивідендів, однак не дозволяють брати участі в управлінні компанією. Російська практика свідчить, що префи справді вигідні як для емітентів, так і для власників акцій. За словами Андрія Верникова, префи нині є дуже популярними в Росії. «Випуск привілейованих акцій набирає обертів у сировинній промисловості, передусім нафтовій, — розповідає Верников. — Наприклад, половину статутного капіталу держкомпанії «Транс-нефть» становлять префи, решта статутного фонду належить державі». Попит на ці папери дуже високий, оскільки, по-перше, вони приносять високий дохід за дивідендами, а по-друге, за деякий час після емісії (або в разі невиплати дивідендів) префи можна конвертувати в прості акції, що надасть власникам право голосу в компанії.

Юрій Прозоров вважає, що префи могли б бути корисними й українським компаніям: «Багато акціонерних товариств мають десятки тисяч акціонерів, які не беруть участі в управлінні підприємствами, формально володіючи таким правом. Тому компанії могли б конвертувати звичайні акції у привілейовані, таким чином вилучивши зі складу акціонерів небажаних учасників. Це зменшило б кількість корпоративних війн». Водночас префи не надто зручні для залучення капіталу: випустити облігації за чинного законодавства значно простіше.

Ключі від квартири

Дисконтні облігації набули поширення в будівельній сфері України, однак адекватною заміною корпоративних облігацій так і не стали. Як борговий інструмент українські компанії воліють використовувати поширені купонні облігації. По-перше, їхню оптимальну вартість розрахувати простіше, ніж дисконтних. По-друге, самі покупці

віддають перевагу купонній облігації з фіксованим доходом (тобто заздалегідь обумовленими відсотковими платежами), оскільки операції з ними менш ризиковані.

Інша справа — будівельні фірми: під дисконтні облігації вони зобов'язуються надати житлоплощу на суму, що дорівнює номінальній вартості папера, тобто більшу, ніж власник папера за неї заплатив. Проте найчастіше емітенти не надають обіцяного житла після закінчення терміну обігу облігації, а виплачують номінальну вартість паперів. Зведені за рахунок таких кредитів квадратні метри будівельники розпродують іншим клієнтам, зазвичай дорожче, ніж обіцяли покупцям облігацій. Емісія таких паперів у першому півріччі 2005 року становила 47-48% випущених корпоративних облігацій.

Утім, українські банки потроху починають придивлятися до дисконтних облігацій. 2003 року такі папери випустив банк «Форум». Як розповіли в компанії, у такий спосіб вдалося уникнути нарахування й виплати відсотків, що для банку виявилось дуже зручним.

Вранці гроші, ввечері стільці

Більш непередбачувані, ніж погода, хіба що виграти в казино. Вперше ф'ючерсні контракти на погоду Чиказька фондова біржа запустила кілька років тому, і сьогодні ними успішно торгують найбільші майданчики світу. Причому інструменти використовуються в цілком конкретних цілях: вони знижують цінові ризики за акціями компаній, які найбільше потерпають від примх природної стихії, насамперед сільськогосподарських та енергетичних.

Деривативи (ф'ючерси, опціони, форварди, свопи) з'явилися на початку 70-х років минулого століття й одразу ж були визнані інвесторами як гарний страховий і спекулятивний інструмент. Обсяг біржового й позабіржового ринку деривативів давно переступив межу світового ВВП. Деривативами називають цінні папери, які надають право або накладають зобов'язання придбати якісь активи (акції, облігації, товар, валюти тощо) в майбутньому.

Оскільки деривативи — це надбудова над базовим активом, яка для нього є вторинною, їх назвали похідними. А завдяки часовому лагу, тобто відстроченню угоди, деривативи також почали називати інструментами термінового ринку. Вони дають агентам ринку можливість застрахуватися від ризиків, пов'язаних зі зміною ціни активів, їх фізичної присутності на ринку, підвищенням відсоткових ставок або курсу валют etc. Простіше кажучи, за допомогою похідних інструментів можна змоделювати будь-яке поєднання дохідності й ризиковості за активами, тому їх застосовують як інвестори для мінімізації портфельних ризиків, так і спекулянти.

Світова практика свідчить, що деривативи активно розвиваються, коли в країну приходять довгі гроші страхових, керуючих компаній та пенсійних фондів. Наприклад, у Росії ринок деривативів становить 17% загального обсягу торгів фондового ринку. Найактивніше, за словами голови ради директорів ІК «Тройка Диалог Україна» Олега Шейка, в Росії розвивається ринок ф'ючерсів на валюту, товари, акції та індекс фондової біржі РТС, а також опціони на ф'ючерси на акції. Найімовірніше, саме ці види похідних інструментів у першу чергу зацікавлять вітчизняні компанії.

Примітно, що в Україні дозволено застосування деривативів, є навіть відповідні правила ДКЦПФР. Має Україна й досвід використання деривативів — здебільшого на товарному ринку. Зокрема, форвардні угоди поширені на ринках нафтопродуктів та сільгосппродукції.

Опціони часто використовують гравці ринку телекомунікацій. Наприклад, Івано-Франківська телекомунікаційна компанія ТТК, головний конкурент Укртелекому в Західному регіоні, кілька років тому випустила опціони на позачергове встановлення телефонних номерів. Ці опціони дотепер котируються на ПФТС й УМВБ, що, втім, свідчить швидше не про наявність ринку термінових угод, а про можливість спекуляцій зв'язківців на телефонних номерах. Водночас Укртелеком уже двічі реалізовував опціони

на покупку акцій компанії, що, напевно, можна вважати своєрідним початком розвитку ринку деривативів.

А ось термінові угоди на валюту поки що недоступні ані банкам, ані промисловим компаніям. Нацбанк дозволяє укладати ф'ючерсні угоди з валютами, однак тільки в межах офіційного курсу НБУ, тому в умовах фіксованої гривні питання про хеджування валютних ризиків відпадає само по собі.

Головна причина того, що український фондовий ринок дотепер не бачив поширених у світі інструментів, — низький рівень розвитку ринку. «Похідні інструменти є ознакою «повного ринку», коли можна отримати будь-який варіант грошових потоків під будь-які специфічні потреби, — розповідає начальник аналітичного відділу ІК «Конкорд Капітал» Костянтин Фісун. — В Україні про повний ринок говорити поки що зарано: він надто малий, неліквідний, і в таких складних інструментах, як деривативи, просто немає потреби».

На думку Олега Шейка, зародження вітчизняного ринку деривативів гальмують «проблема зростання ринку (тобто відсутність попиту) і правова незахищеність сторін угод». «Наявних правил випуску й обороту фондових деривативів цілком достатньо для роботи з цими інструментами, — погоджується Олег Андронов. — Проблема в тому, що ці правила жодним чином не захищають інтереси сторін у суді в разі невиконання зобов'язань». Інакше кажучи, виконання умов угод за участю деривативів зараз залежить лише від доброї волі сторін.

Крім того, деривативи можуть стати великим головним болем для держави. Розвиток ринку деривативів, напевно, почнеться з позабіржових операцій, оскільки для операцій на біржі необхідна інфраструктура, яку біржі розвиватимуть тільки за стабільного попиту на ці інструменти. Робота з деривативами — крок ризикований, і, найімовірніше, з їхньою появою слабкий український ринок захлинеться у спекулятивних атаках. У тій самій Росії, за словами Олега Шейка, частка спекулятивних угод у загальному обсязі торгів деривативами сягає 50%. А допоки українські біржі таки вирішать зайнятися терміновими обладками, ринок не раз струсонуть дії спекулянтів, і тоді в агентів ринку може зовсім зникнути бажання використовувати деривативи. Утім, це найпесимістичніший сценарій, до того ж суто гіпотетичний.

Час появи в Україні того чи іншого фондового інструмента спрогнозувати неможливо, оскільки важко передбачити, коли ці інструменти справді знадобляться агентам ринку.

Запитання:

1. Які інструменти фондового ринку діють на даний час в Україні?
2. Які є види непрацюючих інструментів фондового ринку в Україні?
3. Які є переваги і недоліки використання фінансових векселів?
4. Чи вигідно впроваджувати в Україні привілейовані акції?
5. Які види облігацій діють на теперішній час в Україні? У чому їх переваги?
6. З якою метою випускають ф'ючерсні контракти?
7. Що таке деривати? Які їх види Ви знаєте?
8. Які є переваги і недоліки застосування деривативів?
9. Які види похідних цінних паперів, на Вашу думку, зацікавлять у першу чергу вітчизняні компанії?
10. Чому в Україні неможливе хеджування валютних ризиків?
11. Чому український фондовий ринок не має поширених у світі інструментів?
12. Чому не розвинутий вітчизняний фінансовий ринок деривативів?

Питання для дискусії

1. Західні аналітики російського ринку іноземної валюти стверджують, що він знаходиться під сильним впливом цін на Державні короткострокові облігації (ДКО). В якому випадку це твердження справедливе, і які основні напрямки цього впливу?

2. Влітку 1997р. Росія розмістила черговий випуск єврооблігацій на світовому ринку, московський уряд також завершив розміщення своїх єврооблігацій, Лондонський клуб успішно закінчив переговори про реструктуризацію російського приватного боргу, Федеральна резервна система США збільшила ставку рефінансування на 0,5 процентного пункту. Як, з вашої точки зору, це могло би відобразитися на цінах на російські боргові зобов'язання на світовому ринку? Чому?

3. Згідно з Указом Президента РФ, в середині 1997р. участь іноземних акціонерів в капіталі «Газпрому» було обмежено 9% його акціонерного капіталу. Частка акцій «Газпрому» котировалась на світовому ринку в формі АДР і могла бути куплена нерезидентами (вартість на 16.07.1997р. - 31,3 ДМ на Франкфуртській фондовій біржі). При цьому нерезидентам заборонялось купувати, навіть через посередництво резидентів, акції «Газпрому», що продавались на внутрішньоросійському ринку (вартість на 16 липня 1997р. - 3561 рублів на Московській фондовій біржі). Наскільки така політика була виправдана економічно? Чи були можливості для арбітражу?

4. Кредитний комітет Банку Росії прийняв рішення з 15 липня 1997р. знизити орієнтувальну дохідність за операціями нерезидентів на ринку державних цінних паперів з 11 до 9% річних. Які макроекономічні тенденції в Росії і в світі могли бути в основі такого рішення? Які можуть бути наслідки?

5. РІА «Росбізнесконсалтинг» періодично публікує в газеті «Фінансові відомості» котировки ф'ючерсних і форвардних контрактів на долар США. Дані про ф'ючерсні контракти являють собою середньозважені котировки на наступний день за всіма біржами Москви і Санкт-Петербурга на закриття останньої торгової сесії, а дані про форвардні контракти являють собою середні котировки за найбільшими операторами лише Москви. Враховуючи інституційні відмінності між двома видами контрактів, наскільки відрізняються форвардні і ф'ючерсні котировки курсу долара на одну і ту ж дату в майбутньому? Яка з них швидше за все буде вищою, і чому?

6. Коли дорожчає євро, що ви ймовірніше купите: американський чи німецький автомобіль?

7. Правильне, неправильне чи невизначене таке твердження: «Країна завжди відчуває себе у гіршому становищі, коли її валюта слабка (падає вартість валюти)».

8. Перевірте у газеті обмінні курси для іноземних валют, що подані у додатку фінансових новин. Яка з цих валют подорожчала і яка - знецінювалася?

9. Якщо рівень цін у Франції зростає на 5 % відносно рівня США, що, за прогнозом теорії паритету купівельної спроможності, відбудеться з вартістю євро щодо долара?

10. Якщо попит на експорт країни зменшується і водночас мито на імпортні товари збільшується, то валютний курс у довгостроковому періоді виявлятиме тенденцію до знецінення чи подорожчання?

11. З середини і до кінця 1970-х років ієна подорожчала щодо долара, хоча темп інфляції в Японії був вищим, ніж у США. Як це можна пояснити через підвищення продуктивності японської промисловості порівняно з американською економікою?

12. Президент США заявляє, що зменшить темп інфляції за допомогою нової антиінфляційної програми. Якщо громадськість повірить йому, то спрогнозуйте, що станеться з валютним курсом долара США?

13. Якщо центральний банк Великобританії друкує гроші, аби зменшити безробіття, що станеться з вартістю фунта у короткостроковому та довгостроковому періодах?

14. Якщо швейцарський уряд несподівано заявить, що запровадить вищі мита і квоти на іноземні товари через рік, що станеться з вартістю швейцарського франка сьогодні?

15. Якщо номінальні процентні ставки у США зростають, але реальні процентні ставки падають, спрогнозуйте, що відбудеться з валютним курсом долара?

16. Якщо американські автомобільні компанії зроблять прорив в автомобільній технології і будуть здатні виробляти автомобіль, що споживає галон палива на 60 миль, що станеться з курсом долара?

17. Якщо американці почнуть більше витратити на розваги, купувати вдвічі більше французьких парфумів, японських телевізорів, англійських светрів, швейцарських годинників та італійського вина, що відбудеться з вартістю американського долара?

18. Якщо в Європі темп сподіваної інфляції і процентні ставки падають, то що станеться з обмінним курсом американського долара?

19. Якщо Федеральна резервна система (ФРС) купує долари на валютному ринку, але проводить нейтралізуючі операції на відкритому ринку, щоб стерилізувати втручання, як це впливатиме на валютні резерви, пропозицію грошей і обмінний курс?

20. Якщо ФРС купує долари на валютному ринку, але не нейтралізує інтервенцію, яким буде вплив на валютні резерви, пропозицію грошей і обмінний курс?

Тести

1. Міжнародний фінансовий ринок складається з таких, тісно зв'язаних між собою через систему міжнародних розрахунків, сегментів:

- а) ринку валют, ринку боргових зобов'язань, ринку титулів власності, ринку фінансових деривативів;
- б) ринку валют, ринку боргових зобов'язань, ринку титулів власності, ринку валютних деривативів;
- в) ринку боргових зобов'язань, ринку титулів власності, ринку валютних та фінансових деривативів;
- г) всі відповіді вірні.

2. Торгівля валютою на світовому ринку здійснюється шляхом угод:

- а) спот, прямих форвардів, свопів, ф'ючерсів, опціонів;
- б) строкових, негайних;
- в) спот, поточних, форвардних;
- г) всі відповіді вірні.

3. Валютний ринок складається із:

- а) ринку спот, ринку валютних деривативів, ринку фінансових деривативів;
- б) ринки негайної поставки валюти, строкового ринку;
- в) ринку спот, ринку валютних деривативів, ринку ринка фінансових деривативів, ринку товарних деривативів, ринку процентних деривативів;
- г) всі відповіді вірні.

4. Форвардний курс може:

- а) дорівнювати курсу спот, бути вищим або нижчим курсу спот;
- б) бути вищим або нижчим курсу спот.

5. Прямі форварди та ф'ючерси - це:

- а) угоди між двома сторонами про обмін фіксованої кількості валюти на певну дату у майбутньому за курсом або ціною, обумовленою у момент укладання угоди;
- б) обмін двома валютами на основі простих стандартних контрактів з розрахунками по них терміном до двох днів;
- в) контракти, які надають право (але не зобов'язання) одному із учасників угоди купити або продати певну кількість іноземної валюти за фіксованою ціною протягом певного часу до дати закінчення контракту або тільки на певну дату;

г) операції, які поєднують купівлю-продаж двох валют на умовах негайної поставки з одночасною контругодою на певний строк з тими ж валютами.

6. Свопи - це:

- а) угоди між двома сторонами про обмін фіксованої кількості валюти на певну дату у майбутньому за курсом або ціною, обумовленою у момент укладання угоди;
- б) обмін двома валютами на основі простих стандартних контрактів з розрахунками по них терміном до двох днів;
- в) контракти, які надають право (але не зобов'язання) одному із учасників угоди купити або продати певну кількість іноземної валюти за фіксованою ціною протягом певного часу до дати закінчення контракту або тільки на певну дату;
- г) операції, які поєднують купівлю-продаж двох валют на умовах негайної поставки з одночасною контругодою на певний строк з тими ж валютами.

7. Опціони - це:

- а) обмін двома валютами на основі простих стандартних контрактів з розрахунками по них терміном до двох днів;
- б) угоди між двома сторонами про обмін фіксованої кількості валюти на певну дату у майбутньому за курсом або ціною, обумовленою у момент укладання угоди;
- в) контракти, які надають право (але не зобов'язання) одному із учасників угоди купити або продати певну кількість іноземної валюти за фіксованою ціною протягом певного часу до дати закінчення контракту або тільки на певну дату;
- г) операції, які поєднують купівлю-продаж двох валют на умовах негайної поставки з одночасною контругодою на певний строк з тими ж валютами.

8. Ф'ючерси - це:

- а) стандартизовані форвардні контракти на певну суму валюти, торгівля якими здійснюється на організованих біржах;
- б) угоди з обміну двома валютами на основі контрактів, які передбачають розрахунки через більше, ніж два робочі дні та які є структурно близькими до спот-угод;
- в) операції, які поєднують купівлю-продаж двох валют на умовах негайної поставки з одночасною контругодою на певний строк з тими ж валютами.

9. Хеджування - це:

- а) компенсаційні дії, які вживають покупець або продавець на валютному ринку з метою захисту свого доходу у майбутньому від зміни валютних курсів;
- б) купівля-продаж валюти з метою отримання прибутку, який дорівнює різниці між курсом спот, за яким покупець купує валюту, та курсом спот, за яким він її продав;
- в) форвардний продаж валюти, еквівалентної за розмірами масштабам інвестиції, плюс процент, який буде отриманий на інвестицію;
- г) всі відповіді вірні.

10. Спекуляція - це:

- а) форвардний продаж валюти, еквівалентної за розмірами масштабам інвестиції, плюс процент, який буде отриманий на інвестицію;
- б) компенсаційні дії, які вживають покупець або продавець на валютному ринку з метою захисту свого доходу у майбутньому від зміни валютних курсів;
- в) купівля-продаж валюти з метою отримання прибутку, який дорівнює різниці між курсом спот, за яким покупець купує валюту, та курсом спот, за яким він її продав;
- г) всі відповіді вірні.

11. Арбітраж - це:

- а) компенсаційні дії, які вживають покупець або продавець на валютному ринку з метою захисту свого доходу у майбутньому від зміни валютних курсів;
- б) форвардний продаж валюти, еквівалентної за розмірами масштабам інвестиції, плюс процент, який буде отриманий на інвестицію;
- в) купівля валюти або іншого активу на одному ринку, її негайний продаж на іншому ринку і отримання прибутку через відмінність ціни купівлі та ціни продажу;
- г) купівля-продаж валюти з метою отримання прибутку, який дорівнює різниці між курсом спот, за яким покупець купує валюту, та курсом спот, за яким він її продав.

12. Валютні ризики - це:

- а) група ризиків, які виникають через використання декількох валют у міжнародних угодах;
- б) ризики, які пов'язані зі зміною у майбутньому валютного курсу та ціни;
- в) ризики, які виникають у зв'язку зі збоями у системі міжнародних розрахунків по валютних операціях;
- г) всі відповіді вірні.

13. Заходи з реструктуризації боргу включають:

- а) перенесення платежів, скорочення суми боргу, рекапіталізація боргу, прощення боргу, продаж боргу, конверсія боргу у формі свопів боргу на акції;
- б) перенесення платежів, скорочення суми боргу, конверсія боргу у формі свопів боргу на акції;
- в) перенесення платежів, скорочення суми боргу, рекапіталізація боргу;
- г) всі відповіді вірні.

14. Титули власності на світовому ринку представлені:

- а) акціями, депозитарними розписками;
- б) акціями, депозитарними розписками, облігаціями.
- в) акціями, депозитарними розписками, облігаціями, дериватами;
- г) всі відповіді невірні.

15. Фінансові деривати - це:

- а) інструменти торгівлі фінансовим ризиком, ціни яких прив'язані до іншого фінансового або реального активу;
- б) інструменти торгівлі фінансовим ризиком, ціни яких змінюються під впливом попиту та пропозиції.

16. Згідно класифікації БМР існують такі типи активів, до кожного з яких або до будь-якого їх поєднання може бути прив'язаний дериват:

- а) товари, акції, іноземна валюта, процентна ставка;
- б) товари, акції, іноземна валюта;
- в) товари, цінні папери, іноземна валюта;
- г) всі відповіді невірні.

17. Ціна дериватів визначається:

- а) зміною цін на товари або фінансові інструменти, індексами цін або відмінностями між двома цінами;
- б) зміною цін на товари або фінансові інструменти;
- в) попитом та пропозицією на даний дериват;
- г) всі відповіді вірні.

18. Основні різновиди свопів:

- а) товарні, валютні, на акції, процентні;
- б) товарні, валютні, на цінні папери, купонні;
- в) товарні, валютні, купонні, базисні, міжвалютні.

19. Основні типи опціонів такі:

- а) товарні, на цінні папери, валютні;
- б) товарні, на акції, валютні, процентні, американського стилю, європейського стилю;
- в) американського стилю, європейського стилю;
- г) товарні, на акції, валютні, процентні.

20. За механізмом виконання опціони можуть бути:

- а) опціони на покупку, опціони на продаж;
- б) американського стилю, європейського стилю;
- в) які виконуються негайно та які виконуються з відтермінуванням платежу;
- г) американського, європейського, японського стилю.

21. Вставте пропущене слово:

_____ - цінні папери, які підтверджують право їх власника на частку в капіталі компанії і дають йому право голосувати на щорічних зборах акціонерів, вибирати директорів і отримувати у вигляді дивідендів частку від прибутку компанії.

22. Вставте пропущене слово:

_____ - операція, яка передбачає покупку валюти або іншого активу (товару, цінних паперів) на одному ринку, її негайних продаж на іншому ринку і отримання прибутку завдяки різниці ціни покупки і ціни продажу.

23. Вставте пропущене слово:

_____ - група ризиків, що виникають в зв'язку з використанням декількох валют в міжнародних угодах.

24. Вставте пропущене слово:

_____ - середньо- і короткострокові негарантовані розписки на пред'явника, які випущені в обіг із знижкою від оголошеної вартості.

25. Вставте пропущене слово:

_____ - контракт, який дає покупцю за певну плату право, яке не є обов'язковим, купити або продати на підставі стандартного контракту валюту в певний день за фіксованою ціною.

26. Вставте пропущене слово:

_____ - обмін боргів на облігації боржників або надання нових кредитів з цільовим призначенням оплати минулих боргів.

27. Вставте пропущене слово:

_____ - угоди, які структурно близькі до угод спот; передбачають обмін певною кількістю двох валют і зворотній обмін такою ж кількістю валюти в узгоджену дату в майбутньому.

28. Вставте пропущене слово:

_____ - компенсаційні дії, які здійснює покупець або продавець на валютному ринку, щоб забезпечити свій дохід у майбутньому від зміни валютного курсу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Вступ до спеціальності «Міжнародний бізнес» : навчальний посібник / В. А. Вергун, В. С. Карп. Київ : ВАДЕКС, 2014. 333 с.
2. Іващенко М. В. Міжнародний бізнес : навчально-методичний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Бізнес-економіка». Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 131 с.
3. Міжнародна економіка : підручник / за ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
4. Міжнародний бізнес : навчальний посібник / О. М. Файчук, С. В. Сидоренко. Київ : НУБіП України, 2016. 236 с.
5. Міжнародний бізнес : підручник / за ред. проф. В.А. Вергуна. Київ : ВАДЕКС, 2014. 810 с.
6. Файчук О. М., Сидоренко С.В. Міжнародний бізнес : навч. посібн. Київ : НУБіП України, 2016. 236 с.

Допоміжна

7. Бабій І. В. Стратегічне управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств: теорія, методи, практика : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2018. 578 с.
8. Божидарнік Т., Божидарнік Н. Валютні операції. ЦНЛ, 2013. 698 с.
9. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Столярчук Я. М. Міжнародна економіка : підручник. Київ : КНЕУ, 2014. 762 с.
10. Мазуренко В. І., Стаканов Р. Д. Облік зовнішньоекономічної діяльності підприємств : підручник / МОН МС України, Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. Київ : ДКС центр, 2013. 348 с.
11. Рогач О. Теорії міжнародного бізнесу : підручник. МОН України, Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський ун-т, 2018. 687 с.
12. Сучасна міжнародна економіка : підручн. / Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Золотарьова О. В. та ін.; за ред. В.М. Тарасевича. Дніпро : ПБП «Економіка», 2019. 386 с.
13. Управління міжнародним бізнесом : конспект лекцій для студентів економічного спрямування, аспірантів, викладачів / Н. Г. Ушакова, К. Ю. Величко, О. І. Печенка. Харків : Видавництво «Форт», 2016. 126 с.

9.Інформаційні ресурси

14. Офіційний сайт Doing Business. URL : <https://www.doingbusiness.org/>
15. Офіційний сайт Human Development Reports. URL : <http://hdr.undp.org>
16. Офіційний сайт KOF Swiss Economic Institute. URL : <https://kof.ethz.ch/>
17. Офіційний сайт Reporters Without Borders. URL : <https://rsf.org>
18. Офіційний сайт The Heritage Foundation. URL : <https://www.heritage.org>
19. Офіційний сайт Transparency International. URL : <https://www.transparency.org>
20. Офіційний сайт World Economic Forum. URL : <https://www.weforum.org>